

М.А.Н.

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дослідницько-експериментальний напрям

**ФІЛОСОФІЯ
ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО**

2-ге видання

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дослідницько-експериментальний напрям

**Філософія
та суспільствознавство**

2-ге видання

Київ
Національний центр
«Мала академія наук України»
2025

УДК 37.01
Н15

Авторський колектив:

О. В. Боровець, канд. пед. наук, доц.,
Т. П. Заїка, канд. філос. наук, ст. дослід., Г. С. Зоря,
А. А. Іващук, канд. соц. ком., доц., Т. М. Кузьма, канд. іст. наук, доц.,
Л. М. Лівандовська, А. В. Соловей, О. Ю. Сухомлин, канд. соц. ком.,
Л. В. Тернавська, Т. В. Федотова, канд. психол. наук, М. В. Чаловська,
Ю. М. Шокало, канд. іст. наук, доц., В. В. Щепанський канд. філос. наук

Загальна редакція:

О. М. Косьмій, канд. політ. наук, доц.

Рецензенти:

А. Л. Чумак — завідувачка лабораторії культурної освіти та гуманітарних дисциплін НЦ «МАНУ», канд. філос. наук;
Т. І. Бережна — вчений секретар ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», канд. пед. наук, ст. дослід.

*Рекомендовано для використання в освітньому процесі
рішенням науково-методичної ради
Національного центру «Мала академія наук України»
(протокол № 3 від 09.09.2025)*

Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Філософія та суспільствознавство / О. В. Боровець, Т. П. Заїка, Г. С. Зоря та ін. — 2-ге вид. — Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2025. 240 с.
ISBN 978-617-7945-78-8

Збірник містить навчальні програми з позашкільної освіти, призначені для організації освітнього процесу у гуртках дослідницько-експериментального напрямку у науковому відділенні філософії та суспільствознавства Малої академії наук України.

Видання буде корисним для педагогічних працівників закладів позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти, інститутів післядипломної педагогічної освіти, викладачів і студентів закладів вищої освіти, фахівців, які займаються питаннями позашкільної освіти.

УДК 37.01

ISBN 978-617-7945-78-8

© Боровець О. В., Заїка Т. П.,
Зоря Г. С. та ін., 2025
© Національний центр
«Мала академія наук України», 2025

ЗМІСТ

Вступ	5
Навчальна програма «Філософія» Початковий, основний і вищий рівні <i>Т. П. Заїка</i>	6
Навчальна програма «Філософія» Основний і вищий рівні <i>Л. В. Тернавська</i>	39
Навчальна програма «Соціологія» Основний і вищий рівні <i>Ю. М. Шокало</i>	62
Навчальна програма «Правознавство» Основний і вищий рівні <i>Т. П. Кузьма</i>	94
Навчальна програма «Релігієзнавство» Основний і вищий рівні <i>В. В. Щепанський, Т. П. Заїка</i>	128
Навчальна програма «Педагогіка» Основний рівень <i>О. В. Боровець, Л. М. Лівандовська</i>	152
Навчальна програма «Основи журналістики» Основний рівень <i>М. В. Чаловська</i>	170
Навчальна програма «Журналістика і блогерство» Вищий рівень <i>А. В. Соловей</i>	183
Навчальна програма «Реклама і зв'язки з громадськістю» Основний рівень <i>А. А. Іващук</i>	195

Навчальна програма «Теорія та історія медіа»

Основний рівень

О. Ю. Сухомлин, Г. С. Зоря 207

Навчальна програма «Психологія»

Основний і вищий рівні

Т. В. Федотова 220

Відомості про авторів. 237

ВСТУП

Сучасний світ змінюється надзвичайно швидко: інформаційні потоки зростають, соціальні процеси ускладнюються, а учнівська молодь стикається з новими викликами та високими вимогами до знань і навичок. У цьому контексті особливої актуальності набуває опанування суспільствознавчих і гуманітарних дисциплін, які поєднують теоретичні основи з практичними вміннями й сприяють розвитку дослідницьких, комунікативних і медійних здібностей молоді.

Запровадження цих програм у гуртках і секціях Малої академії наук України дає можливість вихованцям розкривати власний інтелектуальний потенціал, засвоювати сучасні методи наукового пізнання, формувати навички аргументованого діалогу та суспільної відповідальності. Поряд із цим здійснюється професійна орієнтація вихованців, що створює підґрунтя для свідомого обрання майбутньої професії.

Представлені програми сприятимуть підвищенню якості освітнього процесу, допоможуть організовувати продуктивну науково-дослідницьку діяльність і створювати умови для всебічного розвитку вихованців.

Маємо сподівання, що пропонований збірник програм буде корисним для педагогічних працівників закладів позашкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти, які організовують науково-дослідницьку діяльність вихованців у галузі філософії, суспільствознавства і суміжних гуманітарних дисциплін, й стане надійним інструментом для формування критичного мислення, правової культури, медіаграмотності та дослідницьких умінь вихованців.

Анна Грітчина,
заступниця директора
з методичної роботи НЦ «МАНУ»,
кандидатка педагогічних наук

Т. П. Заїка

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ФІЛОСОФІЯ»

ПОЧАТКОВИЙ, ОСНОВНИЙ І ВИЩИЙ РІВНІ

«Схвалено для використання в освітньому процесі»

(протокол № 2 від 09.07.2025

засідання експертної комісії з позашкільної освіти),

zareєстровано у Каталозі надання грифів навчальній літературі

та навчальним програмам державної установи

«Український інститут розвитку освіти» за № ПЗ-0004-25

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасний світ ставить перед людством нові виклики, пов'язані з усвідомленням принципів індивідуального існування та осмисленням моральних цінностей суспільного життя. У цьому контексті філософія є універсальним інструментом для аналізу динаміки соціокультурних процесів ХХІ ст. Вона сприяє формуванню цілісного світогляду, навичок критичного мислення та аналізу проблем людського буття, допомагає орієнтуватися в складних ситуаціях і приймати обґрунтовані рішення. Філософія розвиває логічне мислення, вміння аналізувати інформацію, ставити під сумнів догми та стереотипи, що є важливим в умовах інформаційного перенасичення сучасного соціокультурного дискурсу. Як спосіб знаходження відповідей на сенсожиттєві питання філософія виступає у ролі узагальнення здобутків усіх інших форм світогляду та галузей знань. Відтак вивчення філософії є важливим елементом формування сучасної освіченої особистості, яка здатна критично мислити, аналізувати складні питання та приймати відповідальні рішення.

Навчальна програма «Філософія» розроблена відповідно до законів України «Про освіту» та «Про позашкільну освіту», Положення про позашкільний навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 433 (зі змінами від 07.05.2022 № 544), Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 22.07.2008 № 676.

Розроблення навчальної програми зумовлено потребою підвищення рівня освітньої діяльності гуртка (секції) дослідницько-експериментального напрямку, яка має на меті залучення вихованців до науково-дослідницької роботи у галузі філософії.

Новизна програми полягає у комплексному підході до вивчення філософії, що поєднує сучасні методи та форми організації освітньої діяльності, спрямованої на формування у вихованців умінь і навичок розв'язування науково-дослідницьких завдань.

Пропонована програма побудована на основі особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, а також враховує міжпредметні зв'язки з історією, літературознавством, етикою, правознавством та іншими дисциплінами.

Мета програми — формування у вихованців предметних і ключових компетентностей у процесі науково-дослідницької діяльності в галузі філософії.

Основні **завдання** полягають у формуванні таких компетентностей:

- *пізнавальної*: поглиблювати теоретичні знання про зміст та етапи наукового пізнання; формувати уявлення про особливості предметної ідентифікації філософії, її ключові поняття й терміни, закономірності історико-філософського процесу; посилювати розуміння змісту таких філософських напрямів, як феноменологія, філософська герменевтика й антропологія; набувати знань про закони та форми логічного мислення, методи визначення істинності висловлювань, правила умовиводів, а також прийоми ведення дискусій та полеміки; розвивати здатність ідентифікувати пізнавальні, ціннісні, релігійні, економічні, політичні та культурні аспекти буття людини й суспільства;

- *практичної*: удосконалювати навички роботи з філософським текстом; опановувати вміння аналізувати філософські ідеї крізь призму загального історико-філософського процесу та локальних національних філософій; розвивати вміння здійснювати раціональну реконструкцію філософських проблем, ідей і концепцій; набувати досвіду вести дискусію й обґрунтовано обстоювати власну думку; формувати навички науково-дослідницької діяльності, у тому числі підготовки й виконання науково-дослідницьких проєктів відповідно до вимог Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України;

- *творчої*: застосовувати креативні підходи до розв'язання науково-дослідницьких завдань і презентації результатів досліджень у письмовій та усній формах; творчо самореалізовуватись під час публічних виступів і представлення результатів досліджень; розвивати навички ведення аргументованого діалогу та полеміки;

- *громадянської й соціальної*: усвідомлювати права й обов'язки членів громадянського суспільства; поглиблювати розуміння вагомості утвердження демократичних цінностей; формувати толерантне ставлення до альтернативних думок, плюралізму ідей; сприяти сталому розвитку

суспільства, утвердженню верховенства права, захисту свобод людини та громадянина; розвивати вміння працювати в команді; стимулювати до збереження культурних цінностей і досягнень людства.

Освітній процес за програмою передбачає дотримання принципів науковості, індивідуального підходу, поєднання інтелектуальної та практичної діяльності. Він реалізується через різноманітні методи (вербальні, наочні, інтерактивні) та засоби навчання (друковані матеріали, візуальні ресурси, технічні засоби).

Індивідуальна робота з вихованцями проводиться у виді консультацій з науково-дослідницької діяльності відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 11.08.2004 № 651 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 10.12.2008 № 1123).

Навчальною програмою передбачено проведення лекційних і практичних занять. На практичних заняттях здійснюється організація семінарів, філософських дискусій і тематичних дебатів, виконання творчих завдань (складання порівняльних таблиць, ребусів, кросвордів тощо), розроблення науково-дослідницького проєкту й розв'язання його завдань.

Освітній процес за програмою «Філософія» організовується в очному, дистанційному та змішаному форматах. Дистанційне навчання передбачає використання сучасних інтерактивних платформ («Zoom», «Google Meet»), онлайн-дошок («Padlet», «Miro») і ресурсів для тестування знань («Kahoot!», «Quizizz»).

Навчальна програма реалізується в гуртках (секціях) дослідницько-експериментального напрямку, призначена для роботи з вихованцями віком 15–18 років і розрахована три роки навчання:

1-й рік — початковий рівень — 144 год на рік (4 год на тиждень);

2-й рік — основний рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень);

3-й рік — вищий рівень — 324 год на рік (9 год на тиждень).

На першому році навчання заплановано вивчення особливостей філософського дискурсу, його історичного розвитку з періоду зародження в Стародавньому світі до епохи Відродження. Окрім цього, вихованці ознайомляться з основами організації дослідницької діяльності в галузі філософії.

Другий рік навчання передбачає поглиблене вивчення закономірностей історико-філософського процесу, починаючи з утвердження нової парадигми філософування у XVII ст. і до філософських практик постмодерну. Вихованців активно залучають до проведення науково-дослідницької роботи, спонукають до застосування набутого досвіду під час розв'язання актуальних філософських проблем.

Третій рік навчання охоплює вивчення базових понять філософських досліджень сутності людини, структури її досвіду та свідомості; правильності мислення, вміння аргументовано висловлювати власну думку, переконливо вести дискусію; природи духовних, моральних та естетичних цінностей; осмислення соціальних, політичних, економічних, релігійних і культурних аспектів розвитку суспільства. Особлива увага приділяється вдосконаленню навичок науково-дослідницької роботи та підготовці дослідницьких проєктів у галузі філософії.

Формами контролю, що засвідчують результати навчання вихованців гуртка (секції), є написання тематичних есе, підготовка доповідей і презентацій, участь у дискусіях та наукових заходах (конференціях, круглих столах тощо), захист науково-дослідницького проєкту.

Важливим аспектом навчального процесу за програмою є поступове укладання словника філософських термінів. Це дасть вихованцям можливість поглиблювати теоретичні знання про категорійно-поняттєвий апарат філософії та формувати навички його використання під час проведення наукових досліджень у галузі філософії.

Перелік обладнання у програмі подано як орієнтовний — згідно з можливостями закладу позашкільної освіти.

Початковий рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	1	2
Розділ 1. Філософія як система знань про світ	6	12	18
1.1. Філософія та світогляд. Особливості філософського знання	2	4	6
1.2. Структура філософського знання	2	4	6
1.3. Періодизація історико-філософського процесу	2	4	6
Розділ 2. Стародавня філософія	8	16	24
2.1. Східна філософська традиція: давні Індія та Китай	4	8	12
2.2. Західна філософська традиція: давні Греція та Рим	4	8	12

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Розділ 3. Філософія Середніх віків	6	12	18
3.1. Середньовічна християнська філософія	4	6	10
3.2. Релігійно-філософська думка в Україні XI–XIV ст.	2	6	8
Розділ 4. Філософія доби Відродження	8	16	24
4.1. Гуманістичні ідеї філософії доби Відродження	4	8	12
4.2. Філософсько-гуманістична думка українського Ренесансу	4	8	12
Розділ 5. Основи науково-дослідницької роботи	17	39	56
5.1. Наука й академічна доброчесність	7	9	16
5.2. Науково-дослідницька робота в галузі філософії: основні етапи	10	30	40
Підсумок	—	2	2
Разом	46	98	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год)

Теоретична частина. Мета, завдання і план роботи гуртка (секції) на навчальний рік. Організаційні питання. Рекомендовані інформаційні ресурси, наукові джерела й основні принципи роботи з ними.

Практична частина. Знайомство з учасниками гуртка (секції). Виконання вправ для згуртування колективу.

Анкетування вихованців гуртка з метою визначення рівня їх обізнаності щодо базових філософських понять і концепцій.

Розділ 1. Філософія як система знань про світ (18 год)

1.1. Філософія та світогляд. Особливості філософського знання (6 год)

Теоретична частина. Поняття «філософія». Передумови виникнення філософії. Поняття та структура світогляду. Історичні типи світогляду. Основні принципи світогляду.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праці Платона «Апологія Сократа»; укладання конспекту (головні ідеї) роботи В. Шинкарука «Світогляд і філософія».

Обговорення місії філософа у суспільстві.

1.2. Структура філософського знання (6 год)

Теоретична частина. Предметне поле онтології, натурфілософії, гносеології, епістемології, філософської антропології, аксіології, соціальної філософії. Зміст та обсяг філософської категорії. Історичний характер філософських категорій. Систематизація філософських категорій.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праці Арістотеля «Категорії».

Створення ментальної карти «Структура філософського знання».

Укладання / розгадування тематичних ребусів.

1.3. Періодизація історико-філософського процесу (6 год)

Теоретична частина. Основні принципи періодизації історичного процесу. Історія філософії та філософія історії: співвідношення понять. Особливості періодизації історико-філософського процесу. Історичні етапи розвитку філософії та їх специфіка. Національна філософія у контексті світового історико-філософського процесу. Українська філософська традиція.

Практична частина. Інтерактивна гра «Інтерв'ю з філософом: погляд крізь епохи».

Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення першого розділу праці Д. Чижевського «Нариси з історії філософії на Україні».

Групова робота: створення презентації «Українська філософія як галузь міждисциплінарних досліджень».

Розділ 2. Стародавня філософія (24 год)

2.1. Східна філософська традиція: давні Індія та Китай (12 год)

Теоретична частина. Джерела індійської філософії й особливості її періодизації. Поняттєві ідеологеми індійської філософії: карма, сансара, абсолют, йога, мандала, нірвана. Образ індійського мудреця. Священні релігійні тексти Давньої Індії: Рігведа, Самаведа, Яджурведа й Атхарваведа. Перехід від ритуальних аспектів Вед до філософських роздумів Упанішади. Індійські героїчні епоси «Махабхарата» та «Рамаяна». Філософські школи Давньої Індії.

Культурно-історичні передумови зародження китайської філософії. Образ китайського мудреця. Китайське «П'ятикнижжя» («У-цзин»): «Ши-цзин», «Шу-цзин», «І-цзин», «Лі-цзин», «Чунь-цю». Філософські школи Давнього Китаю.

Практична частина. Тренінг «Шляхи до просвітлення: практики східної філософії».

Груповою роботою: створення презентації «Філософські школи давніх Індії та Китаю».

Написання есе на тему «Як принципи індійської та китайської філософії можуть бути застосовані в сучасному житті?».

Онлайн-квест «Філософські традиції стародавніх східних цивілізацій».

2.2. Західна філософська традиція: давні Греція та Рим (12 год)

Теоретична частина. Антична філософія: особливості становлення та її значення для формування західноєвропейської культури. Періодизація філософії Давньої Греції: досократики, період класики та доба еллінізму. Римський період філософування. Завершення античної філософії.

Практична частина. Віртуальна екскурсія «Пам'ятки історії та культури античності у світових музейних колекціях», обговорення локацій та експозицій.

Вікторина «Міфологічний світ давніх Греції та Риму».

Рольова гра «Суд над Сократом».

Мозковий штурм «Порівняння ідей Платона й Арістотеля щодо ідеального суспільства».

Заповнення таблиці «Спільне та відмінне у східному та західному типах філософування».

Розділ 3. Філософія Середніх віків (18 год)

3.1. Середньовічна християнська філософія (10 год)

Теоретична частина. Середньовічна філософія як синтез двох традицій: християнської відвертості й античної рефлексії. Патристика. Повчання апостольських отців. Філософія та теологія отців-апологетів. Теоретичне і практичне значення ідей Нікейського собору (325 р.). Західна і східна патристика. Філософія схоластики та її періодизація. Зміст полеміки між реалістами й номіналістами.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праці Аврелія Августина «Сповідь».

Дискусія «Віра і розум: союз чи протистояння?».

Філософський квест «Шлях до Істини».

Створення інтерактивної карти «Наукові осередки середньовічної Європи».

3.2. Релігійно-філософська думка в Україні XI–XIV ст. (8 год)

Теоретична частина. Методологічні підходи до розгляду історії української філософії. Особливості розуміння філософії у духовній культурі

Русі-України. Основні джерела філософської думки Русі-України. Ідейні напрями розвитку філософської думки Русі-України.

Практична частина. Екскурсія (у тому числі віртуальна) до Софійського собору як одного із головних осередків християнських цінностей у Східній Європі.

Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення праці Іларіона Київського «Слово про закон і благодать».

Мінідослідження «Філософія Русі-України: між вірою та знанням».

Обговорення питання «Русь-Україна як суб'єкт історії».

Розділ 4. Філософія доби Відродження (24 год)

4.1. Гуманістичні ідеї філософії доби Відродження (12 год)

Теоретична частина. Сутність філософії епохи Відродження: причини становлення й особливості періодизації. Повернення до початків філософування: відродження античності. Філософські ідеї в літературній творчості Д. Аліг'єрі та Ф. Петрарки як передвісників епохи Відродження. Антропоцентризм. Гуманізм.

Релігійне питання за часів Відродження. Геліоцентризм та вчення про нескінченність Всесвіту. Соціально-політичні вчення доби Відродження.

Практична частина. Створення презентацій на тему «Філософія в мистецтві та мистецтво в філософії: досвід мислителів доби Відродження».

Оксфордські дебати «Людина — центр Всесвіту?».

Інтерактивна гра «Хто я?».

Творче завдання: написання маніфесту гуманіста «Слово, що змінює світ».

4.2. Філософсько-гуманістична думка українського Ренесансу (12 год)

Теоретична частина. Західноєвропейські джерела української філософської традиції XV–XVII ст. Філософські ідеї українських гуманістів доби Відродження. Острозька академія та її роль у становленні української філософської традиції. Філософська думка братських шкіл. Релігійне питання у філософській думці українського Ренесансу. Філософія письменників-полемістів.

Практична частина. Філософська дискусія про зміст і значення релігійної полеміки між католицькою та православною церквами України періоду Відродження.

Укладання / розгадування кросворда «Українські гуманісти доби Відродження та їх ідеї».

Творча майстерня: написання листа нащадкам від мислителя періоду українського Ренесансу.

Розділ 5. Основи науково-дослідницької роботи (56 год)

5.1. Наука й академічна доброчесність (16 год)

Теоретична частина. Наука. Генеза наукового мислення. Наукове дослідження, основні методи й принципи наукових досліджень. Науковий стиль письма / мовлення, його призначення та основні ознаки.

Академічна доброчесність як основа наукової діяльності. Принципи й цінності академічної доброчесності. Форми академічної недоброчесності: плагіат, фальсифікація даних, фабрикація результатів, недоброросвісне рецензування тощо.

Практична частина. Семінар-практикум «Культура академічного письма: вимоги до цитування».

Обговорення кейсів щодо порушення принципів академічної доброчесності в наукових роботах.

Мозковий штурм «Етичні стандарти науки майбутнього».

5.2. Науково-дослідницька робота в галузі філософії: основні етапи (40 год)

Теоретична частина. Перспективні напрями наукових досліджень у галузі філософії. Тема дослідження, вимоги до її формулювання. Об'єкт, предмет, мета і завдання науково-дослідницької роботи. Методологія наукового дослідження. Теоретична і практична основа наукового дослідження. Аналіз результатів дослідження та верифікація гіпотези. Структура науково-дослідницької роботи (вступ, основна частина, висновки). Постер і презентація як ключові елементи науково-дослідницької роботи.

Практична частина. Виконання вправ для формування навичок визначення предмета, об'єкта, мети й завдань наукового дослідження.

Обрання напрямку наукового дослідження в галузі філософії. Формулювання теми науково-дослідницької роботи, обґрунтування її актуальності.

Визначення предмета, об'єкта, мети й завдань науково-дослідницької роботи. Обрання методів дослідження.

Складання плану дослідницької роботи. Добирання й опрацювання літератури з тематичного напрямку науково-дослідницької роботи. Формування теоретичної та практичної основи науково-дослідницької роботи.

Узгодження результатів проведеного дослідження з визначеною метою і завданнями науково-дослідницької роботи. Верифікація висновків дослідження. Редагування тексту.

Розроблення презентаційного матеріалу. Написання тез доповіді. Представлення результатів дослідження.

Підсумок (2 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка (секції). Обговорення досягнень вихованців у контексті виконаних науково-дослідницьких проєктів.

Укладання інтерактивної схеми історико-філософського процесу від Стародавньої доби до епохи Відродження (включно).

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- *пізнавальна:* використання знань про зміст та етапи наукового пізнання під час виконання індивідуальних дослідницьких проєктів; оперування основними філософськими поняттями й термінами у процесі обговорення проблемних питань; урахування історичних і культурних контекстів розвитку філософської думки під час розв'язання проєктних завдань; застосування знань про особливості й закономірності історико-філософського процесу від Стародавньої доби до епохи Відродження;
- *практична:* застосування принципів і методів наукового дослідження в галузі філософії під час розв'язання завдань індивідуальних дослідницьких проєктів; використання навичок роботи з філософським текстом; аргументування власної думки під час публічних виступів; дотримання вимог до оформлення дослідницького проєкту, який подається на Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України;
- *творча:* використання креативних підходів у розв'язанні науково-дослідницьких завдань і під час презентування результатів досліджень; створення постера, презентації та доповіді для участі в конкурс-захисті науково-дослідницьких робіт;
- *громадянська й соціальна:* усвідомлення власних прав і обов'язків як члена громадянського суспільства; виявлення толерантності до альтернативних думок і плюралізму ідей; вміння критично мислити; здатність працювати в команді з урахуванням культурного різноманіття групи.

Основний рівень, другий рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Нова парадигма філософування. Доба Просвітництва	12	24	36
1.1. Сутність філософії Просвітництва	6	12	18
1.2. Філософська думка в Києво-Могилянській академії	6	12	18
Розділ 2. Німецька класична філософія	12	24	36
2.1. Особливості німецької класичної філософії	6	12	18
2.2. Німецький ідеалізм і філософська думка в Україні першої половини XIX ст.	6	12	18
Розділ 3. Посткласична філософська традиція	12	24	36
3.1. Філософські вчення другої половини XIX — першої половини XX ст.	6	12	18
3.2. Становлення національної свідомості в українській філософській традиції другої половини XIX — початку XX ст.	6	12	18
Розділ 4. Світова філософія другої половини XX — XXI ст.	12	24	36
4.1. Філософія постмодерну	6	12	18
4.2. Українська філософська традиція другої половини XX — XXI ст.	6	12	18
Розділ 5. Організація науково-дослідницької діяльності	24	42	66
5.1. Особливості наукового дослідження та цінності наукового знання	6	9	15
5.2. Наукове дослідження: підготовка і презентація	18	33	51
Підсумок	—	3	3
Разом	73	143	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год)

Теоретична частина. Мета і завдання роботи гуртка (секції). Ознайомлення з планом та організаційними засадами роботи. Рекомендовані інформаційні ресурси й наукові джерела.

Практична частина. Філософська бесіда про важливість розуміння історичного контексту розвитку філософської думки.

Розділ 1. Нова парадигма філософування. Доба Просвітництва (36 год)

1.1. Сутність філософії Просвітництва (18 год)

Теоретична частина. Полеміка щодо універсального методу пізнання та критеріїв істини. Філософські напрями: емпіризм і раціоналізм. Сенсуалізм. Філософія матеріалізму. Поняття ідеальної моделі суспільства.

Просвітництво як філософське явище. Французьке Просвітництво і матеріалізм. Механіцизм як метод пізнання світобудови. Антропологічне питання. Енциклопедизм. Німецьке Просвітництво і романтизм.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праць Ф. Бекона «Афоризми про тлумачення природи й царства людини», Р. Декарта «Роздум про першу філософію» та «Правила для керівництва розуму», Дж. Лока «Досвід про людський розум», Д. Г'юма «Трактат про людську природу».

Філософська дискусія про природу людського розуму / пізнання.

Укладання рейтингу «5 найкращих ідей і цінностей доби Просвітництва».

1.2. Філософська думка в Києво-Могилянській академії (18 год)

Теоретична частина. Києво-Могилянська академія як осередок професійної філософії в Україні. Зміст філософських курсів професорів Києво-Могилянської академії.

Філософські ідеї Г. Сковороди. Вчення про дві натури й три світи. Антропологічне питання та морально-етична проблематика в літературно-філософській спадщині Г. Сковороди.

Практична частина. Круглий стіл «Філософська система Григорія Сковороди: від А до Я».

Створення колажів / мемів, які ілюструють ключові ідеї професорів Києво-Могилянської академії.

Розділ 2. Німецька класична філософія (36 год)

2.1. Особливості німецької класичної філософії (18 год)

Теоретична частина. Німецька класична філософія та її значення для світового історико-філософського процесу.

Зміст філософських ідей І. Канта: «докритичний» і «критичний» періоди творчості. Суб'єктивний ідеалізм Й. Фіхте. Еволюція філософських ідей Ф. Шеллінга: «філософія природи», «трансцендентальний ідеалізм», «філософія тотожності», «філософія одкровення». Філософська система Г. В. Ф. Гегеля: логіка, філософія природи та філософія духу. Антропологічний матеріалізм і релігійне питання у філософській спадщині Л. Феєрбаха.

Практична частина. Укладання порівняльної таблиці: розуміння сутності (природи) людини представниками німецької класичної філософії.

Командна інтелектуальна гра «Хто це стверджував?».

Створення коміксів або графічних історій, що пояснюють основні концепції представників німецької класичної філософії.

Написання есе на тему «Між свободою та необхідністю: діалектика морального вибору в контексті німецької класичної філософії».

2.2. Німецький ідеалізм і філософська думка в Україні першої половини XIX ст. (18 год)

Теоретична частина. Академічна філософська традиція України XIX ст. Харківський осередок вивчення філософських ідей Й. Фіхте. П. Лодій і філософія І. Канта. Натурфілософія Д. Велланського в контексті ідей Ф. Шеллінга. Київський осередок вивчення філософських ідей Г. В. Ф. Гегеля. Критика західноєвропейської філософії періоду німецької класики.

Шеллінгіанські джерела українського романтизму. Філософські ідеї представників Кирило-Мефодіївського товариства. Духовно-академічна традиція в українській філософії XIX ст.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення праці П. Юркевича «Серце та його значення в духовному житті людини».

Групова робота: створення презентації «Філософська думка в Україні першої половини XIX ст.».

Написання есе на тему «Чи можна вважати філософську думку України першої половини XIX ст. оригінальною?».

Розділ 3. Посткласична філософська традиція (36 год)

3.1. Філософські вчення другої половини XIX — першої половини XX ст. (18 год)

Теоретична частина. Основні причини кризи класичної філософії. Посткласичні філософські напрями. Філософія позитивізму: основні періоди. Марбурзька та Баденська школи неокантіанства. Філософія

неогегельянства. Філософія життя. Філософія екзистенціалізму. Аналітична філософія: філософії логічного й лінгвістичного аналізів. Філософія марксизму: головні ідеї й історична доля. Філософія прагматизму. Філософія психоаналізу.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праць Ж.-П. Сартра «Екзистенціалізм — це гуманізм», Ф. Ніцше «Генеалогія моралі», З. Фрейда «Я та Воно».

Розроблення квесту «Сторінками посткласичної філософії».

Групова робота: створення *instagram*-профілю або *twitter*-сторінки для представника філософської думки другої половини XIX — першої половини XX ст. «Якби в часи Гуссерля чи Ніцше існували соцмережі».

Написання есе на тему «Образ людини у філософії посткласичного періоду».

3.2. Становлення національної свідомості в українській філософській традиції другої половини XIX — початку XX ст. (18 год)

Теоретична частина. Проєкти національного культуротворення в філософській традиції України другої половини XIX — початку XX ст. Філософські джерела літературної творчості Лесі Українки, І. Франка, О. Кобилянської, В. Винниченка, М. Хвильового та ін.

Філософсько-історичні концепції В. Липинського, В. Петрова, Д. Чижевського, Ю. Липи. Філософсько-політичні концепції М. Драгоманова, Д. Донцова, І. Лисяка-Рудницького, М. Шемкевича. «Науковий ідеалізм» Б. Кістяківського. Філософські погляди В. Вернадського.

Радянська ідеологія та її вплив на українську філософську думку початку XX ст.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення праць І. Франка «Чи вертатись нам назад до народу?» і «Що таке поступ?».

Перегляд і обговорення художніх чи документальних фільмів з теми.

Укладання інтелектуального портрета українця другої половини XIX — початку XX ст.

Творче завдання: написання короткого маніфесту, який відбиває ключові ідеї українських мислителів другої половини XIX — початку XX ст. щодо нації, культури, мови й історичної пам'яті.

Розділ 4. Світова філософія другої половини XX — XXI ст. (36 год)

4.1. Філософія постмодерну (18 год)

Теоретична частина. Зміст та обсяг поняття «постмодерн». Постмодерн і постмодернізм: узгодження термінів. Соціокультурні й теоретичні

передумови утвердження філософії постмодерну: від структуралізму до постмодернізму.

Філософія деконструкції Ж. Дерріди. Філософська концепція «мовних ігор» Ж.-Ф. Ліотара. Номадологія Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі. Концепт симулякру та симуляції Ж. Бодріяра. Критика засад постмодернізму.

Практична частина. Робота з першоджерелами: укладання конспектів (основні ідеї) за уривками праць Ж.-Ф. Ліотара «Ситуація постмодерну», Дж. Ваттімо «Постмодернізм: прозоре суспільство», Ж. Бодріяра «Симулякри й симуляція»; прочитання й обговорення праць / есе С. Жижека («Мінливості вчинку», «Суперого та вчинок», «Непристойність прав людини: насильство як симптом», «Великий Інший не існує», «Мультикультуралізм, або Логіка культури мультинаціонального капіталізму» тощо).

Командна інтелектуальна гра «Лабіринт інтерпретацій».

Створення ментальної карти «Обрії постмодерністської картини світу».

4.2. Українська філософська традиція другої половини XX — XXI ст. (18 год)

Теоретична частина. Особливості української філософської думки в умовах радянської епохи. Філософія як засіб протесту. Філософські ідеї в літературній творчості шістдесятників. Київська світоглядно-гносеологічна школа: основні ідеї та представники. Особливості філософії в Україні після 1991 року: повернення до національних коренів і відновлення забутих імен.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення статті С. Кримського «Деякі універсали української культури».

Вікторина «Хто є хто в українській філософії?».

Груповою робота: створення інтерактивної карти «Сучасні осередки розвитку філософської традиції в Україні».

Написання есе на тему «Українська філософія як частина світової інтелектуальної спадщини».

Розділ 5. Організація науково-дослідницької діяльності (66 год)

5.1. Особливості наукового дослідження та цінності наукового знання (15 год)

Теоретична частина. Наукове дослідження, його основні етапи. Культура наукових досліджень та основні цінності наукового знання. Відмінність між науковим і псевдонауковим знанням. Науковий імідж вченого й академічна доброчесність. Інновації та технології в боротьбі з порушеннями академічної доброчесності. Академічна доброчесність і відкрита наука. Академічна доброчесність і штучний інтелект: можливості та обмеження.

Практична частина. Обговорення перспектив і недоліків інтеграції штучного інтелекту в освітній процес і наукові дослідження.

Виконання практичних вправ на виявлення фактів порушення вченими принципів академічної доброчесності.

«Фейкові новини у науці»: опрацювання статей із науковими сенсаціями з метою визначення, які з них ґрунтуються на правдивих даних, а які є псевдонауковими.

5.2. Наукове дослідження: підготовка і презентація (51 год)

Теоретична частина. Основні етапи ефективної підготовки науково-дослідницької роботи. Структура науково-дослідницької роботи: вимоги до її елементів. Науковий стиль викладення матеріалу. Особливості науково-дослідницької роботи в галузі філософії. Критерії обрання теми філософських досліджень: актуальність, новизна і доступність джерел.

Основні етапи ефективної презентації науково-дослідницької роботи. Постер і вимоги до його укладання. Презентація та тези до неї як важливий елемент підготовки до конкурсу-захисту науково-дослідницьких проєктів. Особливості поведінки під час публічного виступу: контроль за часом, взаємодія з аудиторією.

Практична частина. Обрання теми науково-дослідницької роботи в галузі філософії. Визначення проблеми, предмета й об'єкта дослідження. Формулювання мети й дослідницьких завдань.

Огляд літератури з теми дослідження: пошук наукових джерел і компонування теоретичної бази дослідження. Формування методологічної бази дослідження. Укладання плану науково-дослідницької роботи.

Проведення наукового дослідження. Формулювання висновків наукового дослідження.

Написання науково-дослідницької роботи з дотриманням вимог до структури, академічних правил цитування й оформлення наукового тексту. Презентація науково-дослідницької роботи. Розроблення постера та презентації за результатами проведеного наукового дослідження. Написання тез для захисту науково-дослідницької роботи. Публічний виступ і представлення наукових результатів.

Підсумок (3 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка (секції) упродовж року.

Укладання інтерактивної схеми історико-філософського процесу від Нового часу (XVII ст.) до сучасних дискурсивних практик.

Підсумковий онлайн-квест «Історико-філософський процес Західної Європи: від античності до постмодерну».

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- *пізнавальна*: урахування етапів наукового пізнання та їх змісту в процесі розв'язання пізнавальних завдань; застосування знань про категорійно-поняттєвий апарат філософії під час виконання проектних завдань; генерування ідей щодо особливостей і закономірностей розвитку світової та української філософської думки від Нового часу (XVII ст.) до сучасних дискурсивних практик;
- *практична*: аналізування філософських ідей крізь призму загального історико-філософського процесу та локальних національних філософій; здійснення раціональної реконструкції філософських проблем, ідей, концепцій, течій і напрямів під час реалізації завдань пізнавальної, освітньої та творчої діяльності; написання індивідуального дослідницького проекту в галузі філософії з дотриманням вимог до оформлення роботи, яка подається на Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України;
- *творча*: застосування творчих здібностей під час презентації результатів науково-дослідницького проекту в усній чи письмовій формі;
- *громадянська й соціальна*: розуміння цінностей демократичної спільноти; формування громадянської свідомості; використання загальноприйнятих принципів комунікативної взаємодії; збереження культурних цінностей та досягнень людства.

Вищий рівень, третій рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Феноменологія: базові поняття	6	12	18
1.1. Історія та теорія феноменології	3	6	9
1.2. Основні питання феноменології	3	6	9
Розділ 2. Філософська герменевтика: базові поняття	6	12	18
2.1. Герменевтика як філософська теорія інтерпретації	3	6	9

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
2.2. Філософська герменевтика і соціокультурний контекст мистецького твору	3	6	9
Розділ 3. Філософська антропологія: базові поняття	6	12	18
3.1. Філософське вчення про сутність людини	3	6	9
3.2. Філософська антропологія та проблема постлюдини	3	6	9
Розділ 4. Етика й естетика: базові поняття	6	12	18
4.1. Основи етики	3	6	9
4.2. Естетика у системі філософських наук	3	6	9
Розділ 5. Аксіологія: базові поняття	6	12	18
5.1. Цінність як філософська категорія	3	6	9
5.2. Прикладна аксіологія	3	6	9
Розділ 6. Філософське осмислення розвитку суспільства	18	36	54
6.1. Соціальна філософія	3	6	9
6.2. Політична філософія	3	6	9
6.3. Філософія економіки	3	6	9
6.4. Філософія культури	3	6	9
6.5. Філософія релігії	3	6	9
6.6. Філософія техніки	3	6	9
Розділ 7. Основи логіки	12	24	36
7.1. Логіка як наука	4	8	12
7.2. Мислення як об'єкт логіки	4	8	12
7.3. Логічні основи теорії аргументації	4	8	12
Розділ 8. Основи риторики	12	24	36
8.1. Риторика як наука	6	12	18
8.2. Теорія та практика публічного виступу	6	12	18

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Розділ 9. Основи еристики	12	24	36
9.1. Теоретичні засади й основні поняття еристики	6	12	18
9.2. Аргументація під час суперечки	6	12	18
Розділ 10. Науково-дослідницька діяльність	23	43	66
10.1. Наукова комунікація в сучасному світі	3	9	12
10.2. Дослідницька робота: підготовка, представлення та захист	20	34	54
Підсумок	—	3	3
Разом	108	216	324

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год)

Теоретична частина. Мета і завдання роботи гуртка (секції). Ознайомлення з планом та організаційними засадами роботи. Рекомендовані інформаційні ресурси й наукові джерела.

Практична частина. Обговорення користі філософії у XXI ст.

Розділ 1. Феноменологія: базові поняття (18 год)

1.1. Історія та теорія феноменології (9 год)

Теоретична частина. Феноменологія в контексті філософського знання: структура, принципи, пріоритети. Джерела феноменологічного методу: дескриптивна психологія Ф. Brentano.

Е. Гуссерль та феноменологічний поворот у західноєвропейській філософії XX ст. Поняття феномену у феноменології. Проблема природної настанови та феноменологічна редукція. Іntenційність свідомості. Ноеза та ноема. Поняття чистої свідомості.

Розвиток феноменології після Е. Гуссерля: екзистенційна феноменологія М. Гайдеггера, феноменологічна онтологія Ж.-П. Сартра.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праць Е. Гуссерля «Ідеї для чистої феноменології та феноменологічної філософії», М. Гайдеггера «Буття та час», Ж.-П. Сартра «Буття і ніщо: досвід феноменологічної онтології».

Аналізування творів мистецтва з феноменологічної перспективи (відповідь на запитання «Що ми бачимо / чуємо без культурних і соціальних нашарувань?»).

1.2. Основні питання феноменології (9 год)

Теоретична частина. Інтерсуб'єктивність та способи конструювання Іншого. «Феноменологія тілесності» М. Мерло-Понті. Онтологічні виміри тілесності: живе тіло та фізичне тіло. «Топографія Чужого» Б. Вальденфельса. Поняття «своєї» та «чужої» культури. Феноменологічна методологія у гуманітарних науках. Феноменологічна соціологія А. Шюца. Феноменологічний напрям у психології особистості. Феноменологія релігії.

Практична частина. Соціологічне моделювання «Феноменологія у повсякденному житті»: визначення як соціальні конструкти впливають на розуміння Іншого.

Написання есе на тему «Антропологічне питання у феноменології: Свій, Інший і Чужий».

Воркшоп «Тілесність у мистецтві».

Розділ 2. Філософська герменевтика: базові поняття (18 год)

2.1. Герменевтика як філософська теорія інтерпретації (9 год)

Теоретична частина. Герменевтика у структурі філософського знання. Період класичної герменевтики. Античне вчення про тлумачення. Християнська екзегетика і протестантська «іманентна інтерпретація». «Герменевтичне коло» Ф. Шляєрмахера. «Наука про розуміння» В. Дільтея.

Утвердження філософської герменевтики. Онтологічна герменевтика М. Гайдеггера. «Мовна свідомість» Г. Шпета. Концепт «життя твору» Г.-Г. Гадамера. «Герменевтична дуга» П. Рікера.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праць Ф. Шляєрмахера «Герменевтика», П. Рікера «Конфлікт інтерпретацій: нариси про герменевтику».

Практикум «Таємний сенс тексту».

Групова робота: створення презентації «Еволюція герменевтичних ідей: від античності до онтологічної герменевтики XX ст.».

2.2. Філософська герменевтика і соціокультурний контекст мистецького твору (9 год)

Теоретична частина. Зміст герменевтичних практик у культурі та мистецтві: сприйняття — інтерпретація — розуміння. Текст і діалог контекстів. Автор VS читач. Образ ідеального читача.

Герменевтика як основа міжкультурного діалогу. Інтерпретація культурних кодів і символів. Герменевтичне коло та розуміння культурних

традицій. Роль герменевтики у формуванні культурно компетентної особистості.

Практична частина. Створення презентації «Герменевтична картина мистецького твору: сприйняття — інтерпретація — розуміння».

Інтелектуальна гра «Мова знаків і символів: спроби герменевтичного прочитання текстів».

Творча лабораторія «Образ ідеального читача в мистецтві».

Розділ 3. Філософська антропологія: базові поняття (18 год)

3.1. Філософське вчення про сутність людини (9 год)

Теоретична частина. Філософська антропологія в структурі гуманітарного знання. Предметне поле філософської антропології: кореляція понять «людина», «особистість», «індивід», «індивідуальність».

Зміст антропологічного питання. Вчення М. Шелера про подвійну основу буття людини. Структура людського буття за Г. Плеснером. А. Гелен про інституалізацію людського буття. Антропологічне вчення про автентичність, свободу та абсурд у бутті людини. Філософсько-антропологічна думка в Україні: від Г. Сковороди до сучасних філософських рефлексій.

Практична частина. Робота з першоджерелами: написання конспекту (основні ідеї) праці М. Шелера «Положення людини в космосі».

Філософська дискусія «Проблема співвідношення свободи та відповідальності в бутті людини».

Онлайн-квест «Лабіринт сутності людини».

3.2. Філософська антропологія та проблема постлюдини (9 год)

Теоретична частина. Модернізація змісту філософської антропології в умовах науково-технічного прогресу. Гуманізм. Трансгуманізм. Постгуманізм. Віртуальна реальність і кіберпростір як нові виміри існування сучасної людини.

Практична частина. Укладання ментальної карти «Антропологічні підходи в історії філософії».

Мозковий штурм «Що означає бути людиною у світі технологій?».

Написання есе на тему «Людина в кіберпросторі: як зберегти свою самість».

Розділ 4. Етика й естетика: базові поняття (18 год)

4.1. Основи етики (9 год)

Теоретична частина. Етика в системі філософських наук. Розвиток етичної думки: світовий і український контексти. Предмет і завдання етики. Основні поняття та категорії етики. Етика й мораль. Природа,

сутність, особливості та структура моралі. Функції моралі. Особливості моральних відносин у різних сферах людського буття.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праці Арістотеля «Нікомахова етика».

Тренінг «Моральний вибір».

Написання есе на тему «Чи є мораль універсальною для всіх культур?».

4.2. Естетика у системі філософських наук (9 год)

Теоретична частина. Естетика як філософська наука. Предмет і завдання естетики. Структура естетичного знання. Основні поняття та категорії естетики. Естетика мистецтва і природи. Сучасні виклики естетики. Естетика повсякденного життя.

Практична частина. Заповнення порівняльної таблиці «Категорії естетики».

Дискусія «Чи може потворне бути красивим?».

Створення презентації «Естетика в рекламі».

Розділ 5. Аксіологія: базові поняття (18 год)

5.1. Цінність як філософська категорія (9 год)

Теоретична частина. Аксіологія в структурі філософського знання. Предмет і завдання аксіології. Класифікація та ієрархія цінностей. Поняття ціннісної установки й ціннісної орієнтації людини. Етичний плюралізм і аксіологічний релятивізм. Криза цінностей і нігілізм. Цінності глобалізованого світу.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праць Ф. Ніцше «Жадання влади», А. Камю «Бунтівна людина».

Оксфордські дебати про переваги та виклики нігілістичного світогляду.

Групова робота: створення презентації «Аксіологічний релятивізм у сучасному світі».

5.2. Прикладна аксіологія (9 год)

Теоретична частина. Етичні цінності: концепції добра і справедливості як основа морального світогляду. Мистецькі цінності: ідея прекрасного як центральний елемент естетичного сприйняття. Наукові цінності: прагнення істини як фундамент наукового пізнання. Геополітика цінностей у сучасному світі: роль і конфлікти цінностей у глобальній політиці та міжнародних відносинах.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праці М. Шелера «Сутність моральної особистості».

Воркшоп «Цінності в медіа та їх вплив на сучасну культуру».

Укладання матриці цінностей «Мій список із десяти пріоритетів».

Розділ 6. Філософське осмислення розвитку суспільства (54 год)

6.1. Соціальна філософія (9 год)

Теоретична частина. Соціальна філософія в структурі гуманітарного знання. Предметне поле соціальної філософії. Еволюція поглядів на суспільство: основні концепції та поняття.

Діяльність як особливий спосіб існування соціального. Типи соціальної дії. Соціальна спільнота і суспільні відносини. Проблема співвідношення індивідуального й колективного, вродженого і набутого, матеріального та ідеального, суб'єктивного й об'єктивного, одиничного і загального, закономірного чи випадкового, свободи й відповідальності. Виклики та перспективи розвитку сучасного суспільства.

Практична частина. Робота з першоджерелами: написання конспекту (основні ідеї) праці Х. Ортега-і-Гассета «Бунт мас».

Філософська дискусія про соціальну природу людини.

Створення презентації «Сім'я як перший соціальний інститут в житті людини».

6.2. Політична філософія (9 год)

Теоретична частина. Політична філософія в структурі гуманітарного знання. Предметне поле й основні завдання політичної філософії. Політична філософія в контексті історико-філософського процесу. Філософський зміст політичної тріади «держава — право — влада». Онтологія політичної влади. Легітимність політичної влади. Інструменти політичної влади.

Політична система та її структурні елементи. Політична свідомість й ідеологія. Політична етика і проблема відповідальності. Поняття політичної свободи. Ідея соціальної справедливості. Комунікативний вимір політичного буття: політична мова і політичний діалог.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праць Н. Макіавеллі «Державець», Т. Мора «Утопія», Т. Кампанелли «Місто Сонця».

Написання есе на тему «Міф як атрибут політичної системи».

6.3. Філософія економіки (9 год)

Теоретична частина. Філософія економіки в структурі гуманітарного знання. Предметне поле, основні завдання та функції філософії економіки. Еволюція філософсько-економічних вчень. Філософський зміст економічного мислення. Основні ідеологеми економічної політики. Людина в системі економічних відносин. Поняття праці та власності.

Етичний вимір економічної діяльності. Поняття економічної нерівності. Філософія морального ризику в контексті економічної діяльності.

Корпоративна відповідальність і етика економічного регулювання. Перспективи й виклики інтеграції етичних принципів в канву сучасної економічної практики.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праць М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму», Г. Арендт «Становище людини».

Написання есе на тему «Бізнес-етика: моральні імперативи та соціальні наслідки економічних рішень».

6.4. Філософія культури (9 год)

Теоретична частина. Філософія культури в структурі гуманітарного знання. Предметне поле, основні завдання та функції філософії культури. Філософський зміст поняття «культура». Тип культури та її цивілізаційні форми. Синхронія і діакронія. Знакові системи культури та їх типологія. Культура як діалог.

Культура і природа. Поняття «друга природа». Культура і людина. Глобалізація й проблема культурної ідентичності. Культура й суспільство. Технологічний прогрес і культура інформаційного суспільства. Криза як атрибут розвитку культури.

Практична частина. Заповнення таблиці «Основні моделі культурної динаміки».

Написання есе на тему «Культурний артефакт як предмет філософського аналізу».

Обговорення механізмів збереження культури у воєнний час.

6.5. Філософія релігії (9 год)

Теоретична частина. Філософія релігії в структурі гуманітарного знання. Предметне поле філософії релігії. Філософія релігії та релігійна філософія: демаркаційні лінії. Поняттєвий апарат філософії релігії. Генеза філософії релігії: філософська апологетика і філософська критика.

Структура релігійної свідомості. Релігійна картина світу. Ідея абсолюту. Шляхи пізнання абсолюту. Поняття релігійного досвіду. Теодицея. Есхатологізм. Концепція «смерті Бога» Ф. Ніцше. Релігійна віра і наукове знання.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення основних ідей енцикліки «Fide et Ratio» Святішого Отця Іоанна Павла II.

Мозковий штурм «Що таке релігійний досвід?».

Групова робота: створення презентації «Інституалізації релігійної віри».

6.6. Філософія техніки (9 год)

Теоретична частина. Філософія техніки у структурі гуманітарного знання. Предметне поле й основні завдання філософії техніки. Техніка як спосіб відкриття світу. Техніка і технологія. Співвідношення науки й техніки. Науково-технічний прогрес і науково-технічна революція.

Техніка й суспільство. Технічний детермінізм і зміна соціальних структур. Технооптимізм Е. Каппа. Ідея технократії. Постіндустріальне й інформаційне суспільство.

Техніка і людина. Об'єктивація людини й суб'єктивація технічного. Проблема технічного існування.

Техніка і культура. Технопесимізм О. Шпенглера та Е. Юнгера. Моральні аспекти технічного прогресу.

Техніка і природа. Екологічний імператив технічного прогресу. Загроза техногенних катастроф. Д. Медоуз і діяльність Римського клубу. Перспективи й виклики глобалізації нових технологій: штучний інтелект, робототехніка, генна інженерія.

Практична частина. Робота з першоджерелами: прочитання й обговорення уривків з праць Л. Мамфорда «Міф про машину. Техніка і розвиток людини», Ж. Еллюля «Техніка, або Виклик століття».

Філософська дискусія про феномен *Homo intelligens* (за працею Й. Масуда «Гіпотеза про генезис *Homo intelligens*»).

Заповнення таблиці «Перспективи й виклики технічного прогресу».

Розділ 7. Основи логіки (36 год)

7.1. Логіка як наука (12 год)

Теоретична частина. Логіка в структурі гуманітарного знання. Історія логіки як науки. Предметне поле й основні завдання логіки. Логіка і міркування. Формальні та змістовні правила міркування. Істинність і формальна правильність мислення. Основні ознаки правильного мислення: визначеність, послідовність, несуперечність, доказовість. Поняття логічного закону. Закон тотожності. Закон суперечності. Закон виключеного третього. Закон достатньої підстави.

Практична частина. Розв'язання логічних головоломок і задач.

Виконання практичних вправ на визначення випадків дотримання / порушення законів логіки.

Створення презентації «Історія становлення логіки як науки».

7.2. Мислення як об'єкт логіки (12 год)

Теоретична частина. Абстрактне мислення та його особливості. Форми абстрактного мислення: поняття, судження, умовивід. Поняття та його структура. Сумісні й несумісні поняття. Типи відношень між

поняттями. Логічні операції над поняттям. Судження та його структура. Види суджень. Логічні відношення між судженнями. Умовивід. Загальна характеристика умовиводів. Види умовиводів.

Практична частина. Семінар-практикум: встановлення відношень між поняттями.

Робота в малих групах: виконання вправ на визначення логічних відношень між судженнями.

Написання есе на тему «Роль абстрактного мислення у формуванні інноваційних ідей і прийнятті рішень».

7.3. Логічні основи теорії аргументації (12 год)

Теоретична частина. Поняття про аргументацію. Структура аргументації. Доведення. Структура доведення. Види доведення. Критика та її види. Спростування як окремий випадок критики. Види спростувань. Правила, помилки та хитрощі в доведенні й спростуванні.

Практична частина. Семінар-практикум: встановлення логічної структури доведення та способу його спростування.

Онлайн-квест «Мозаїка аргументів».

Написання есе на тему «Роль логіки в розвитку критичного мислення».

Розділ 8. Основи риторики (36 год)

8.1. Риторика як наука (18 год)

Теоретична частина. Риторика в структурі гуманітарного знання. Основні етапи розвитку риторики. Предметне поле і завдання риторики. Закони й правила риторики. Риторичне дерево. Зміст риторичного трикутника «оратор — промова — аудиторія».

Практична частина. Заповнення таблиці «Риторика та її міждисциплінарні зв'язки з іншими науками».

Укладання часової лінії, що охоплює основні етапи розвитку риторики від Давньої Греції до сучасності.

Аналізування промов відомих особистостей з використанням схеми риторичного дерева.

8.2. Теорія та практика публічного виступу (18 год)

Теоретична частина. Риторичні форми публічного виступу. Модуси публічного виступу. Поняття про стратегію оратора. Топоси публічного виступу. Аргументація в ораторській промові, її класифікація та різновиди. Структура, виразність і критерії ораторської промови. Форми мовленнєвого впливу та риторичні фігури. Способи запам'ятовування ораторської промови. Закон межі та число Міллера. Вербальні й невербальні

засоби впливу на аудиторію. Особливості невербальної поведінки оратора. Самоаналіз як складник публічного виступу.

Практична частина. Аналізування публічних виступів відомих людей з позиції використаних автором модусів публічного виступу.

Тренінг «Стратегії оратора: розроблення персонального плану виступу». Написання есе на тему «Етичні правила публічного виступу».

Розділ 9. Основи еристики (36 год)

9.1. Теоретичні засади й основні поняття еристики (18 год)

Теоретична частина. Еристика в структурі гуманітарного знання. Предметне поле й основні завдання еристики. Зміст тріади «пропонент — опонент — аудиторія». Точка зору в суперечці. Типи суперечок. Правила і помилки в суперечці.

Практична частина. Створення ментальної карти «Правила і помилки в суперечці».

Розгляд кейсів щодо визначення правил, які порушено, та помилок, яких припустились, у суперечці (міркуванні).

Квест «Еристичний лабіринт».

9.2. Аргументація під час суперечки (18 год)

Теоретична частина. Точка зору й аргументи в суперечці. Основні індикатори точки зору. Аргументи та їх індикатори. Поняття прогресивної й регресивної аргументації. Форми аргументації. Дедуктивна і правдоподібна аргументація. Індуктивна аргументація та правила її побудови. Прийоми впливу в суперечках.

Практична частина. Семінар-практикум: визначення способів впливів, які використано в тексті (відео).

Мозковий штурм «Як не піддатись маніпуляціям під час суперечки».

Укладання порівняльної таблиці «Аргументація в логіці, риториці й еристиці: основні відмінності».

Розділ 10. Науково-дослідницька діяльність (66 год)

10.1. Наукова комунікація в сучасному світі (12 год)

Теоретична частина. Scientific communication VS science communication. Структура наукової комунікації. Традиційні канали наукової комунікації. Наукова публікація як спосіб фіксації нових знань. Види наукових публікацій. Лінгвістичні й лексичні особливості наукового стилю. Нормативні характеристики наукового тексту.

Наукова доповідь як форма апробації наукових знань. Жанри наукової комунікації. Особливості наукової комунікації у XXI ст.: цифрові

платформи й мас-медіа. Соціальні мережі для науковців. Стратегія наукової комунікації та основні критерії її ефективності. Open science. Етика наукової комунікації та питання співавторства.

Практична частина. Обговорення перспектив і загроз наукової комунікації у XXI ст.

Круглий стіл (зустріч з науковцями) «Авторське право в науці та алгоритм його фіксації».

Укладання етичного кодексу комунікативної поведінки сучасного вченого.

10.2. Дослідницька робота: підготовка, представлення та захист (54 год)

Теоретична частина. Сучасні тенденції наукових досліджень у галузі філософії. Тема наукового дослідження. Предмет і об'єкт, мета й завдання, висновки у науковому дослідженні. Оформлення наукового дослідження. Вимоги до укладання списку використаних джерел. Апробація результатів наукових досліджень під час публічних виступів.

Практична частина. Ознайомлення з актуальними напрямками наукових досліджень в галузі філософії.

Обрання теми дослідження, визначення її актуальності. Формулювання мети й завдань. Визначення методів дослідження.

Укладання плану роботи. Формування джерельної бази. Опрацювання літератури з тематики наукового дослідження. Систематизування інформації.

Написання змістових частин наукового дослідження, формулювання висновків. Оформлення посилань.

Укладання списку використаних джерел відповідно до технічних вимог.

Розроблення презентації та постера. Написання анотації й тез доповіді.

Оприлюднення результатів наукового дослідження під час наукових заходів (конференції, круглого столу, конкурсу тощо).

Підсумок (3 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка (секції) упродовж року. Аналіз науково-дослідницьких досягнень вихованців. Поради й рекомендації щодо подальшої науково-дослідницької діяльності в галузі філософії.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- *пізнавальна*: оперування основними поняттями й термінами з феноменології, філософської герменевтики й антропології у процесі реалізації завдань індивідуальних дослідницьких робіт; використання знань про пізнавальні, ціннісні, релігійні, політичні, економічні, культурні й соціальні аспекти буття людини та суспільства під час розв'язання пізнавальних завдань; застосування законів і форм логічного мислення, методів визначення істинності міркувань, прийомів ведення дискусій і полеміки під час пізнавальної, освітньої та творчої діяльності;
- *практична*: аналізування філософських текстів з використанням базових герменевтичних методик; урахування особливостей філософської методології аналізу складних явищ соціокультурного життя; використання загальних правил логічної аргументації під час публічних виступів (дискусій); володіння етикою наукового письма;
- *творча*: ведення аргументованого діалогу, полеміки чи дискусії про філософські засади життєдіяльності людини; презентування результатів дослідницької діяльності в усній чи письмовій формі; застосування креативних підходів до розв'язання науково-дослідницьких завдань; створення постерів і презентацій для участі в конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт; творча самореалізація під час публічних виступів і представлення результатів досліджень;
- *громадянська і соціальна*: толерантне ставлення до альтернативних поглядів і плюралізму ідей; комунікування з урахуванням культурного різноманіття групи та досягнень людства.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

Обладнання та прилади	Кількість, шт.
Комп'ютер чи ноутбук	1
Мультимедійний проєктор	1
Принтер (БФП)	1
Пристрій для аудіо-, фото- й відеофіксації	у разі потреби
Мультимедійна дошка	у разі потреби
Папір друкарський, 500 арк.	2 пакування
USB-накопичувач	у разі потреби

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арендт Г. Становище людини / пер. з англ. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1999. 254 с.
2. Арістотель. Метафізика / пер. з давньогр. О. Панича. Київ : Темпора, 2022. 848 с.
3. Арістотель. Нікомахова етика / пер. з давньогр. В. Ставнюка. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
4. Бодріяр Ж. Симулякри й симуляція / пер. з франц. В. Ховхуна. Київ : Основи, 2004. 230 с.
5. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / пер. з нім. О. Погорілого. Київ : Основи, 1994. 261 с.
6. Г'юм Д. Трактат про людську природу / пер. з англ. П. Насада. Київ : Всесвіт. 2003. 552 с.
7. Декарт Р. Метафізичні твори / пер. з лат. і фр.: В. Андрушко, А. Баумейстер, С. Гатальська, О. Хома. Харків : Фоліо, 2020. 219 с.
8. Енцикліка «Fides et Ratio» Святішого Отця Івана Павла II до єпископів Католицької Церкви про співвідношення віри й розуму / пер. з пол. Н. Попач. Київ : Кайрос ; Львів : Свічадо, 2000. 152 с.
9. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать / пер. В. Яременка. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr52.htm> (дата звернення: 19.09.2024).
10. Історія української філософії : хрестоматія : у 2 т. / уклад. А. Бурий. Дрогобич : Вид-во Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка, 2015. Т. 1: 447 с. ; Т. 2: 514 с.
11. Історія філософії України : хрестоматія : навч. посіб. / упор.: М. Тарасенко, М. Русин, А. Бичко та ін. Київ : Либідь, 1993. 560 с.
12. Камю А. Бунтівна людина. *Вибрані твори* : у 3 т. Харків : Фоліо, 1997. Т. 3: Есе / пер. з фр. ; упоряд. О. Жупанський. С. 181–438.
13. Кант І. Критика чистого розуму / пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. Київ : Юніверс, 2000. 504 с.
14. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: про ідею та організацію українського монархізму. Київ ; Філадельфія : [б/в], 1995. 470 с.
15. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. Вип. 5–6. С. 15–38.
16. Локк Дж. Розвідка про людське розуміння : у 4-х кн. / пер. з англ. Н. Бордукова. [Х.] : Акта, 2007. Кн. 1: Про неприродженість принципів та ідей. 152 с. ; Кн. 2: Про ідеї. 608 с. ; Кн. 3: Про слова. 248 с. ; Кн. 4: Про знання і ймовірність. 408 с.
17. Мак'явеллі Н. Державець. *Флорентійські хроніки. Державець* / пер. з італ. А. Перепадя. Київ : Основи, 1998. 492 с. С. 393–463.

18. Мор Т., Кампанелла Т. Утопія. Місто Сонця / пер. з лат. Київ : Дніпро, 1988. 207 с.
19. Ніцше Ф. Генеалогія моралі. *По той бік добра і зла. Генеалогія моралі* / пер. з нім. А. Онишко. Львів : Літопис, 2002. С. 185–319.
20. Ніцше Ф. Жадання влади. *Так казав Заратустра. Жадання влади* / пер. з нім. А. Онишко. Київ : Основи, 1993. С. 329–414.
21. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас / пер. з ісп. В. Бурггардта. Нью-Йорк: ООЧСУ, 1965. 158 с.
22. Після філософії: кінець чи трансформація? / упоряд. К. Байнес та ін. ; пер. з англ. Київ : Четверта хвиля, 2000. 432 с.
23. Платон. Апологія Сократа. *Діалоги* / пер. з давньогр. Й. Кобіва. Київ : Основи, 1999. С. 20–41.
24. Ранні Отці Церкви : антологія / ред. М. Горяча. Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2015. 512 с.
25. Світ мудрості. Хрестоматія з філософії : навч. посіб. / упоряд. Г. Орендарчук, М. Шумка. Тернопіль : Астон, 2004. 272 с.
26. Святий Августин. Сповідь / пер. з лат. Ю. Мушака; післям. С. Здіорук. Київ : Основи, 1999. 319 с.
27. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. В. Лях. Київ : Либідь, 1996. 384 с.
28. Сучасна зарубіжна філософія: течії і напрями. Хрестоматія / упор. В. Лях, В. Пазенок. Київ : Ваклер, 1996. 428 с.
29. Філософія. Хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. Губерського. Київ : Знання, 2012. 621 с.
30. Філософія. Хрестоматія : в 2 ч. : навч. посіб. / уклад. В. Лагетко ; за ред. М. Сидоренка. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2005. Ч. 1. 296 с.
31. Філософія. Хрестоматія : навч. посіб. / за ред. Л. Дротянко, О. Матюхіна, В. Онопрієнко. Київ : Вид-во Національного авіаційного університету, 2009. 244 с.
32. Філософія. Хрестоматія для аспірантів : навч. посіб. / уклад. О. Волков. Мелітополь : МДПУ, 2018. 424 с.
33. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 45: Філософські праці. 578 с.
34. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ : Орії, 1992. 230 с.
35. Читанка з філософії : у 6 кн. / за ред. Г. Волинки. Кн. 1: Філософія стародавнього світу. Київ : Довіра, 1992. 207 с.; Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ ст. Київ : Довіра, 1993. 239 с.
36. Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого. *Український культурологічний альманах «Хроніка-2000»*. 2000. № 39–40. С. 563–586.

СПИСОК ДОДАТКОВИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адо П. Філософія як спосіб життя / пер. з фр. О. Йосипенко. Київ : Новий Акрополь, 2020. 312 с.
2. Александрова О. Філософія Середніх віків та доби Відродження. Київ : Парапан, 2002. 170 с.
3. Бойченко І. Філософія незалежної України: витоки, напрями, представники. Київ : Промінь, 2013. 376 с.
4. Гатальська С. Філософія культури : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 328 с.
5. Головка Б. Філософська антропологія : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 240 с.
6. Гордер Ю. Світ Софії. Роман про історію філософії / пер. з норв. Н. Іваничук. Львів : Літопис, 2007. 548 с.
7. Горський В. Біля джерел. Нариси з історії філософської культури України. Київ : Вид-во Києво-Могилянської академії, 2006. 262 с.
8. Горський В. Історія української філософії : курс лекцій. Київ : Наукова думка, 1996. 285 с.
9. Горський В. Філософія в українській культурі (методологія та історія). Філософські нариси. Київ : Центр практичної філософії, 2001. 236 с.
10. Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей : у 4 т. / за ред. Б. Кассен ; пер. з фр. Т. 1. Київ : Дух і літера, 2009. 576 с. ; Т. 2. Київ : Дух і літера, 2011. 488 с. ; Т. 3. Київ : Дух і літера, 2016. 328 с. ; Т. 4. Київ : Дух і літера, 2020. 440 с.
11. Індійська філософія : посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. Т. Кононенка. Харків : Фоліо, 2019. 142 с.
12. Історія української філософії : підручник / М. Русин, І. Огородник та ін. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 591 с.
13. Історія філософії : підручник / за заг. ред. В. Ярошовця. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. 927 с.
14. Історія філософії : словник / за заг. ред. В. Ярошовця. Київ : Знання України, 2012. 1087 с.
15. Історія філософії. Античність та Середньовіччя / за заг. ред. У. Еко, Р. Федріга. Харків : Фоліо, 2021. 555 с.
16. Йосипенко С. До витоків української модерності: українська ранньо-модерна духовна культура в європейському контексті. Київ : Український центр духовної культури, 2008. 391 с.
17. Кралюк П. Історія філософії України : підручник. Київ : КНТ, 2015. 652 с.
18. Колотілова Н. Риторика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 232 с.

19. Конверський А. Логіка (традиційна та сучасна) : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 536 с.
20. Конверський А., Бичко І., Огородник І. Філософська думка в Київському університеті: історія і сучасність. Київ : Центр учбової літератури, 2005. 336 с.
21. Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу (від давнини до сьогодення). Київ : Темпора, 2019. 384 с.
22. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. Добронравова, О. Руденко, Л. Сидоренко та ін. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
23. Нічик В., Литвинов В., Стратій Я. Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні: XVI — поч. XVII. Київ : Наукова думка, 1990. 382 с.
24. Огородник І., Русин М. Українська філософія в іменах : навч. посіб. Київ : Либідь, 1997. 328 с.
25. Поліхун Н. Як стати дослідником : навч.-метод. посіб. для учнів. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2012. 223 с.
26. Пушонкова О. Філософія культури : навч.-метод. посіб. Черкаси : Вертикаль, 2023. 96 с.
27. Рассел Б. Історія західної філософії / пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Тарашука. Київ : Основи, 1995. 759 с.
28. Розвиток філософської думки в Україні : навч. посіб. / за ред. Ю. Вільчинського. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ : КНЕУ, 2014. 327 с.
29. Сучасна філософія: основні розділи, поняття, проблеми, ідеї : навч. посіб. / за ред. О. Кулешова. Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І., 2017. 154 с.
30. Татаркевич В. Історія філософії : у 3 т. Т. 1: Антична і середньовічна філософія / пер. з пол. А. Шкраб'юк. Львів : Свічадо, 1997. 451 с.; Т. 2: Філософія Нового Часу до 1830 року / пер. з пол. О. Гірний, Я. Саночкий. Львів : Свічадо, 1999. 352 с.; Т. 3: Філософія XIX століття і новітня / пер. з пол. О. Гірний. Львів : Свічадо, 1999. 568 с.
31. Філософія культури: основні поняття, напрями, персоналії : монографія / за заг. ред. М. Тимошенка. Київ : Букрек, 2020. 601 с.
32. Філософія науки : підручник / І. Добронравова, Л. Сидоренко, В. Чуйко та ін. ; за ред. І. Добронравової. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 255 с.
33. Філософія науки і техніки : навч. посіб. / уклад. В. Піхорович, А. Самарський. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. 93 с.
34. Філософський енциклопедичний словник / за заг. ред. В. Шинкарука та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
35. Хоменко І. Еристика : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 280 с.
36. Хоменко І. Логіка. Теорія та практика : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 400 с.

Л. В. Тернавська

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ФІЛОСОФІЯ»

ОСНОВНИЙ І ВИЩИЙ РІВНІ

*Рекомендовано для використання в освітньому процесі
рішенням науково-методичної ради
Національного центру «Мала академія наук України»
(протокол № 4 від 30.09.2024)*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Філософія як інтелектуальне ядро духовності дає відповіді на безліч запитань, що споконвік цікавили людство. Така наука вкрай необхідна, особливо, коли стоїш перед вибором, потребуєш визначення моральної та соціальної позиції, осмислення й обґрунтування світоглядних ідеалів і стратегії їх досягнення.

Філософія — це нескінченний пошук шляхів розв'язання вічних проблем буття, які набувають в кожному історичному епоху специфічних ознак і можливостей їх вирішення. Тому одне із завдань у вивченні філософії — це простежити еволюцію змін, показати, наскільки адекватно філософська думка тієї чи іншої епохи відповідала на виклики часу, як видатні мислителі формували системи цінностей, ідеалів, що мають важливе значення для збереження і розвитку суспільства.

Залучення вихованців закладів позашкільної освіти до вивчення філософії сприятиме їх соціалізації, відповідальності, толерантності, ініціативності, активізації суспільної діяльності, формуванню національно свідомої особистості, яка з повагою ставиться до представників інших народів.

Важливою умовою сучасної освіти є не лише виховання обізнаних і вмілих, а й свідомих особистостей, здатних до самовизначення та самореалізації, самостійного вибору на основі ієрархії значущих цінностей і сенсів. Особливого значення у цьому процесі набуває філософія, що пропонує свої смисли в контексті комунікативно-креативної моделі педагогічної діяльності, у центрі якої — розуміння як спосіб освоєння світу, що веде до самоусвідомлення, життєтворчості, набуття внутрішньої свободи.

Необхідність розроблення навчальної програми «Філософія» зумовлена викликами та запитамі сьогодення щодо формування особистості, здатної бути успішною у будь-якій галузі людської діяльності в майбутньому.

Наразі надзвичайно важливо сприяти виробленню у підлітків умінь критично мислити, об'єктивно оцінювати різноманітні явища, процеси, події. Тому вагомість формування критичного мислення особистості зумовлена ще й тим, що притаманна нашому часу динаміка технологічного і соціального прогресу потребує наявності вмінь швидко адаптуватися, змінюватися і вдосконалюватися на основі самостійного набуття знань, знаходити шляхи розв'язання завдань, які виникають у будь-яких нестандартних ситуаціях, пошуку внутрішнього потенціалу для гармонійного життя в полікультурному світі.

Навчальну програму «Філософія» розроблено відповідно до чинного законодавства в галузі освіти та з урахуванням сучасних завдань позашкільної освіти.

Новизною програми є введення в зміст сучасних форм і методів організації освітньої діяльності, спрямованої на формування у вихованців умінь і навичок розв'язувати освітні, творчі, науково-дослідницькі завдання; використання змішаного навчання для забезпечення розвитку проактивного підходу до освітньої діяльності; набуття досвіду застосовувати отримані знання з філософії для розроблення і реалізації власних проєктів у повсякденному житті.

Метою програми є формування у вихованців наукового світогляду у процесі освітньої діяльності в гуртку дослідницько-експериментального напрямку.

Основні **завдання** полягають у формуванні таких компетентностей:

- *пізнавальної*: формувати розуміння теоретичних основ філософії та її відмінностей від інших суспільствознавчих і людинознавчих наук, набувати досвіду використання методів теоретичних і практичних досліджень у процесі наукового пошуку;
- *практичної*: розвивати навички узагальнювати й систематизувати знання, порівнювати події і явища філософії, продукувати ідеї для обґрунтування аналізу і власної оцінки філософської праці, використовувати системний підхід для розв'язання наукових і практичних завдань у процесі освітньої та науково-дослідницької діяльності; формувати навички аналізу літератури з філософії, ведення філософської дискусії, застосування різних способів пошуку й опрацювання наукової інформації; посилювати інтерес до наукової діяльності, застосування знань із філософії під час науково-дослідницької діяльності;
- *творчої*: мотивувати до творчої активності в процесі розв'язання завдань освітньої та дослідницької діяльності, реалізації творчих можливостей і застосування творчого підходу під час виконання завдань дослідницької роботи з обраної теми в галузі філософії;

- *соціальної*: розвивати навички аналізувати соціально значущі проблеми, процеси, факти і явища суспільного життя, розуміти важливість наукових досліджень у галузі філософії; формувати позитивні якості емоційно-вольової сфери (самостійність, ініціативність, відповідальність, доброзичливість), здатність дотримуватись норм культури спілкування, уміння працювати в колективі, потребу в подальшому особистісному розвитку й активній участі в житті суспільства.

Навчальна програма реалізується в гуртку дослідницько-експериментального напрямку, призначена для роботи з вихованцями віком 15–17 років і розрахована на два роки навчання:

1-й рік — основний рівень — 144 год на рік (4 год на тиждень);

2-й рік — вищий рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень).

Програма ґрунтується на компетентнісному підході до формування змісту й організації освітнього процесу, орієнтована на практичні результати, поглиблення знань вихованців засобами позашкільної освіти.

Заняття за програмою передбачають такі форми, методи й засоби навчання, які сприяють високій пізнавальній активності й самостійності вихованців, зокрема: сократівські бесіди, дискусії, творчі ігри, інтерактивні вправи, різноманітні презентації, розв'язання нестандартних ситуацій, написання есе, рефератів, робота з літературою, документами, виконання проєктних і творчих завдань, участь у наукових конференціях, конкурсах, роботі МАН.

Зміст програми спрямований на формування у вихованців навичок розв'язання завдань наукового дослідження з філософії, оформлення отриманих результатів у форматі проєктів, дослідницької роботи. Отримані під час навчання знання з філософії можуть бути використані для розроблення і реалізації власних проєктів у повсякденному житті.

Навчальна програма «Філософія» розроблена з урахуванням вікових і психологічних особливостей дітей старшого шкільного віку, які виявляють бажання займатися дослідницькою діяльністю, а також принципів гуманізації, культуровідповідності, диференціації й індивідуалізації навчання, розвивального характеру освіти, зв'язку теорії з практикою, активності й самостійності.

У процесі інтеграції й координації знань вихованців для здійснення аналізу фактів і їх пояснення з позицій загальнонаукових ідей, формування загальної системи знань про світ, розуміння сутності явищ, закономірностей їх розвитку та взаємозв'язку програмою передбачено застосування міжпредметних зв'язків (логіка, релігієзнавство, етика, соціологія, історія України, історія культури, політологія).

Контроль за результативністю навчання здійснюється під час проведення підсумкових і практичних занять, за результатами участі у наукових конференціях і семінарах, захисту дослідницької роботи на Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів МАН України.

Основний рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	1	2
Розділ 1. Основи філософії	27	61	88
1.1. Філософське розуміння світу	2	4	6
1.2. Людина і її буття	2	6	8
1.3. Душа, свідомість і розум	4	4	8
1.4. Пізнання	2	6	8
1.5. Закони й форми мислення	3	7	10
1.6. Соціальна філософія	3	7	10
1.7. Філософія економіки	3	7	10
1.8. Філософія політики	2	6	8
1.9. Духовне життя суспільства	2	6	8
1.10. Філософія освіти	1	3	4
1.11. Етичні виміри буття особистості	3	5	8
Розділ 2. Основи науково-дослідницької діяльності	15	35	50
2.1. Основні засади науково-дослідницької діяльності	4	6	10
2.2. Науково-дослідницька робота	8	22	30
2.3. Цифровізація наукової діяльності	2	4	6
2.4. Публічне мовлення і наукова діяльність	1	3	4
Підсумок	1	3	4
Разом	44	100	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год)

Теоретична частина. Мета, завдання роботи гуртка. Форми, засоби для навчання і комунікації.

Від історії філософії до загальної філософії. Філософія в структурі осмислення дійсності, духовності та буття людини.

Безпечна поведінка під час занять. Етика комунікування в колективі, значення дотримання правил спілкування.

Практична частина. Обрання засобів для онлайнового (платформи) і офлайнового (групові й індивідуальні проекти, індивідуальні консультації, лекції, дискусії тощо) навчання в гуртку.

Бесіда про роль філософії в житті людини.

Розділ 1. Основи філософії (88 год)

1.1. Філософське розуміння світу (6 год)

Теоретична частина. Філософія та її функції. Особливості вивчення філософії.

Вчення про буття. Буття як реальність. Філософське розуміння категорії «буття». Об'єктивне буття та Я-буття. Єдність і різноманітність світу.

Матерія, рух, простір і час. Основні категорії філософії.

Практична частина. Створення мультимедійної презентації «Основні форми буття». Інтерактивна вправа «Асоціативний куш».

Написання та презентація есе «Життя як подія».

1.2. Людина і її буття (8 год)

Теоретична частина. Загальне розуміння людини, її багатовимірність. Людина і суспільство. Людина і людство.

Співвідношення понять: «людина», «індивід», «особа», «особистість», «індивідуальність». Вихідні цінності людського буття.

Особистість, її головні ознаки та взаємозв'язок із суспільством.

Соціальні ролі особистості. Роль особистості в історичному процесі.

Передумови виникнення філософії.

Практична частина. Характеристика образу «Я». Особливості впливу самооцінки на поведінку людини.

Підготовка й обговорення повідомлень про інтереси, їх роль у розвитку особистості.

Сократівська бесіда «Характеристика цінностей особистості».

Інтерактивна вправа «Асоціативний куш»: формування навичок використання понять із теми.

Обговорення вислову Сократа «Бесіди є фундаментом будь-якого вчення, адже тільки завдяки їм можна закласти істину і знання у свідомість учня».

1.3. Душа, свідомість і розум (8 год)

Теоретична частина. Душа та її розуміння. Свідомість: поняття, структура, походження, сутність. Свідомість і мова. Розум.

Філософія штучного інтелекту. Особливості штучного інтелекту: проблеми, перспективи використання.

Функції свідомості. Суспільна свідомість, її структура.

Практична частина. Складання порівняльної таблиці про особливості людського інтелекту і штучного.

Дискусія про переваги й недоліки штучного інтелекту.

Написання есе «У чому проблеми штучного інтелекту», аналіз робіт.

1.4. Пізнання (8 год)

Теоретична частина. Сутність пізнання. Пізнання як ставлення людини до світу. Види пізнання.

Знання і віра. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Почуттєве і раціональне пізнання, їх форми.

Проблема істини в філософії. Істина і правда.

Специфіка наукового пізнання. Співвідношення емпіричного і теоретичного знання. Форми й методи наукового пізнання. Докази та спростування.

Практична частина. Вправи на визначення рівнів і форм пізнання, істини й правди.

Створення інтерактивних плакатів у конструкторі «Canva» на теми: «Проблема істини в пізнанні», «Істина та якісні характеристики знання».

Робота в групах: визначення форм і методів наукового пізнання.

1.5. Закони й форми мислення (10 год)

Теоретична частина. Логіка як наука про закони й форми правильного мислення. Арістотель — засновник класичної логіки.

Поняття як форма мислення. Судження. Основні формально-логічні закони.

Умовивід як форма мислення.

Елементи теорії аргументації.

Практична частина. Опрацювання збірки логічних творів «Органон» Арістотеля і «Золотих правил мислення» Барбари Мінто.

Виконання тестових завдань, логічних вправ.

Сократівська бесіда з прикладами.

Виступ із повідомленням про застосування елементів теорії аргументації на власному прикладі.

1.6. Соціальна філософія (10 год)

Теоретична частина. Соціальна філософія. Закономірне, стихійне і випадкове в історії. Об'єктивне і суб'єктивне в соціально-історичному процесі.

Суспільство та його соціальна структура. Нації, національності й на-
роди в системі суспільства і суспільних відносин.

Сім'я і суспільство. Демографічні проблеми сучасного суспільства.

Практична частина. Обговорення відеоматеріалів на теми: «Роль сім'ї у сучасному суспільстві», «Сім'я і суспільство».

Дискусія «Зміна демографічної ситуації в країні: прогнози й виклики для держави».

Робота в групах: створення презентації «Дослідження сучасних концепцій соціальної філософії», обговорення результатів.

1.7. Філософія економіки (10 год)

Теоретична частина. Філософія й економіка. Праця, її філософське розуміння. Поняття власності, її форми. Ознаки права власності.

Філософія грошей.

Морально-етичні проблеми економіки.

Управління економікою. Держава та її вплив на економіку.

Практична частина. Виконання завдань на визначення форм власності й ознак прав власності, тестових завдань.

Обговорення статей про роль людини у сфері економічних відносин.

Робота в групах: дослідження позитивних і негативних наслідків економічного розвитку й технічного прогресу (заповнення в онлайн-режимі дошки переваг і недоліків).

1.8. Філософія політики (8 год)

Теоретична частина. Держава, її осмислення. Еволюція ідеї держави у філософських працях.

Сутність держави. Теорії походження держави.

Ідея права: право влади й влада права. Політична влада. Влада і мораль.

Основні політичні ідеології. Лібералізм і консерватизм. Демократія і тоталітаризм.

Теорія справедливості Джона Ролза. Ідеї соціальної справедливості Герберта Лайонела Адольфа Харта, Отфріда Хьюффе.

Практична частина. Підготовка доповіді «Значення права для суспільства», виступи, обговорення результатів.

Заповнення в режимі онлайн-дошки порівняльної таблиці «Основні політичні ідеології», обговорення результатів.

Інтерактивні вправи: «Займи позицію», «Броунівський рух», «Доміно».

Робота в малих групах: обговорення ситуацій із власного життя щодо нерівноправності.

1.9. Духовне життя суспільства (8 год)

Теоретична частина. Філософія культури. Розуміння духовності.

Проблематика походження, розвитку і сутності свідомості. Свідомість і мова. Структура і функції свідомості. Свідомість і самосвідомість, свідоме, підсвідоме, несвідоме. Загадкові явища людської свідомості та психіки.

Політична свідомість і політична культура. Правосвідомість.

Моральна й етична свідомість.

Культура і цивілізація, їх взаємозв'язок. Концепції Арнольда Тойнбі, Освальда Шпенглера.

Національні культури й загальнолюдська.

Практична частина. Робота в малих групах: пошук, аналіз наукових статей про взаємозв'язок культури й цивілізації, представлення й обговорення результатів.

Створення буклета «Особливості політичної культури України» (із використанням інтерактивної дошки).

Підготовка повідомлень на тему «Сучасна молодіжна культура», виступи, обговорення.

1.10. Філософія освіти (4 год)

Теоретична частина. Освіта. Роль освіти в житті людини й суспільства.

Діалоги про сучасну освіту.

Суспільство знань. Освіта і сталий розвиток.

Практична частина. Написання і презентація есе «Що я можу зробити для суспільства у майбутньому», обговорення, редагування.

Дискусія «Чому освіта потрібна упродовж життя».

Виконання творчих завдань «Як долучитися до сталого розвитку держави».

1.11. Етичні виміри буття особистості (8 год)

Теоретична частина. Етика як наука. Мораль і моральність. Проблема морального вибору: структура вчинку.

Співвідношення моральної мети й засобів. Основні категорії етики.

Практична частина. Аналіз різних типів вчинків.

Виконання тестових завдань на визначення основних категорій етики.

Перегляд і обговорення відеоматеріалів «Як мотивація впливає на вибір варіанту поведінки».

Розділ 2. Основи науково-дослідницької діяльності (50 год)

2.1. Основні засади науково-дослідницької діяльності (10 год)

Теоретична частина. Наукові теорії. Наукові дослідження, їх види. Методи наукового дослідження. Етапи виконання наукового дослідження.

Науковий інтерес, його роль у поглибленні знань і розширенні кругозору.

Наукові й інформаційні джерела, їх опрацювання. Аналітична діяльність під час роботи з джерелами.

Творчість і науково-дослідницька робота, творчий підхід до розв'язання завдань. Критичне мислення, його значення для наукової діяльності.

Науковий стиль.

Організація робочого часу для здійснення наукового дослідження.

Історія розвитку науки в Україні.

Науково-дослідницька робота учнів — членів МАН України.

Академічна доброчесність. Основні принципи академічної доброчесності.

Практична частина. Опрацювання наукових, інформаційних джерел філософського спрямування.

Зустрічі з учнями — членами МАН України, викладачами закладів вищої освіти та педагогами, які опікуються роботою наукових товариств учнів.

Виконання інтерактивних вправ: «Шкала думок» (тема: «Навчання і науково-дослідницька діяльність учня»); «Займи позицію» (тема: «Наука — це пошук істини». Д. Томпсон»); «Акваріум» (тема: «Наука придатна лише для сильних розумів». Мішель де Монтень»).

Дискусії на теми: «Академічна доброчесність і плагіат», «Як стати успішним науковцем».

2.2. Науково-дослідницька робота (30 год)

Теоретична частина. Тема дослідження, способи її формулювання. Обґрунтування актуальності дослідження.

Структура дослідницької роботи, загальні вимоги до оформлення.

Планування дослідницької роботи. Основні методи дослідницької роботи.

Практична частина. Обрання теми дослідження. Складання плану дослідження. Визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження.

Обрання методів дослідження для проведення науково-дослідницької роботи.

Бібліографічний пошук наукової інформації з теми, її критичне осмислення.

Формулювання власних думок, їх письмовий виклад.

2.3. Цифровізація наукової діяльності (6 год)

Теоретична частина. Інформаційно-комунікаційні технології. Значення інформаційно-комунікаційних технологій для здійснення наукових досліджень.

Сучасні освітні вебресурси. Пошукові системи. Хмарні технології. Електронні бібліотеки, їх можливості.

Цифрова грамотність і цифрова культура. Цифрові ресурси: особливості роботи з ними.

Практична частина. Створення пам'ятки «Правила безпечного користування інтернетом».

Виконання інтерактивних вправ для формування інформаційно-цифрової грамотності. Робота з інтернет-ресурсами з метою формування знань, пошуку інформації для розв'язання завдань науково-дослідницької роботи.

Пошук електронних бібліотек, робота в електронних бібліотечних системах. Створення матеріалів у хмарному сервісі «Office 365 Education».

2.4. Публічне мовлення і наукова діяльність (4 год)

Теоретична частина. Ораторське мистецтво. Наукова доповідь і дискусія: мета і завдання. Вимоги до написання і виголошення наукової доповіді, ведення дискусії.

Етапи спілкування з аудиторією (докомунікативний, комунікативний, посткомунікативний).

Особливості публічного виступу.

Практична частина. Підготовка повідомлень про роботу над науково-дослідницьким проектом, формулювання запитань для обговорення. Аналітична робота за результатами повідомлень: виявлення недоліків, їх виправлення, коментарі, поради, побажання.

Тренінг з ораторського мистецтва.

Підсумок (4 год)

Теоретична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка за рік. Поради й рекомендації щодо подальшої науково-дослідницької діяльності.

Практична частина. Презентація науково-дослідницьких робіт.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- *пізнавальна:* розуміння теоретичних основ філософії, усвідомлення специфіки предмета; використання методів теоретичних і практичних досліджень у процесі наукового пошуку;

- *практична*: порівняння подій, явищ філософії; продукування ідей для аналізу і власної оцінки філософської праці; комунікування відповідно до мети й завдань спільної освітньої, науково-дослідницької, інших видів діяльності з дотриманням етичних норм спілкування; організація робочого часу для реалізації завдань науково-дослідницької діяльності; проведення наукового дослідження з обраної теми на основі принципів академічної доброчесності; дотримання вимог до оформлення дослідницької роботи учня — члена МАН України; застосування освітніх платформ під час онлайн-навчання;
- *творча*: застосування творчого підходу у дослідницькій діяльності: під час формулювання наукової проблеми, обґрунтування її актуальності, висування гіпотези, обрання методів, представлення результатів дослідження;
- *соціальна*: розуміння суспільної дійсності й оперування знаннями й вміннями, необхідними для результативного розв'язання практичних завдань; володіння нормами культури спілкування, уміння працювати в колективі.

Вищий рівень, другий рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	1	2
Розділ 1. Історія філософії	28	38	66
1.1. Філософія і знання	2	6	8
1.2. Східна філософія	4	4	8
1.3. Антична філософія	4	4	8
1.4. Філософія європейського Середньовіччя	2	4	6
1.5. Філософія від початку епохи Відродження і до кінця епохи Нового часу	4	6	10
1.6. Німецька філософія нового часу	2	4	6
1.7. Посткласична європейська філософія кінця XIX — XX століття	4	4	8
1.8. Українська філософська думка	6	6	12
Розділ 2. Галузі філософського знання	26	48	74
2.1. Онтологія	5	9	14

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
2.2. Гносеологія	4	8	12
2.3. Антропологія	3	7	10
2.4. Праксеологія	3	5	8
2.5. Аксиологія	2	4	6
2.6. Соціальна філософія	5	9	14
2.7. Філософія релігії	4	6	10
Розділ 3. Науково-дослідницька діяльність учня — члена МАН України	18	52	70
3.1. Філософські дослідження і сучасність	6	12	18
3.2. Дослідницька робота	8	26	34
3.3. Представлення і захист дослідницької роботи	4	14	18
Підсумок	—	4	4
Разом	73	143	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год)

Теоретична частина. Мета, завдання роботи гуртка. Навчання у гуртку в змішаному режимі.

Практична частина. Зустріч з учнями — членами МАН України «Перші сходинок в науці».

Розділ 1. Історія філософії (66 год)

1.1. Філософія і знання (8 год)

Теоретична частина. Історія філософії. Специфіка філософського осмислення дійсності. Структура світогляду. Типи світогляду.

Світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння. Світобачення та його принципи: монізм, плюралізм, скептицизм, догматизм, раціоналізм, сенсуалізм.

Функції філософії. Філософія в системі культури. Філософія і міфологія. Поняття суб'єкта й об'єкта.

Практична частина. Заповнення порівняльної таблиці «Історичні типи світогляду».

Створення презентації «Філософія і культура».

Підготовка повідомлень на самостійно обрану тему, виступи.

Філософія Майнкрафт «Створюємо ідеальний світ».

Виконання творчих завдань: «Поміркуємо над проблемою “Чому люди філософують?”, «“Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне — то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце є філософія”. Григорій Сковорода».

1.2. Східна філософія (8 год)

Теоретична частина. Давня індійська філософія — даршана. Ведична філософія. Філософський напрям настика. Джайнізм.

Буддизм і його чотири істини.

Філософія народного Китаю Ін-Ян-Цзі. Лао-цзи й даосизм. Конфуцій і конфуціанство.

Практична частина. Аналіз філософських текстів Стародавнього Сходу (на вибір: «Лунь юй», «Дао-де-цзин», «Брахма-сутра», «Бадараяни», «Веди», «Повчання гераклеопольського царя до свого сина Мерикара», «Діалог пана з рабом»).

Заповнення порівняльної таблиці «Підходи різних шкіл давньоіндійської філософії до осмислення місця людини у світі».

Коментування висловів Конфуція (на вибір педагога).

Презентація головних ідей етичної концепції Конфуція.

Написання есе за висловлюваннями Конфуція (на вибір): «Шляхетний муж дбає про обов'язок, а ница людина — про зиск», «Хто не визнає долі, той не може вважатися шляхетною людиною».

1.3. Антична філософія (8 год)

Теоретична частина. Зародження античної філософії. Мілетська школа: Фалес, Анаксимандр, Анаксімен. Піфагор, його школа. Геракліт Ефеський. Елейська школа: Ксенофан, Парменід, Зенон.

Атомістична теорія Демокрита. Софісти й софістика: Протагор, Горгій. Сократ і сократівський період у філософії. Платон. Арістотель.

Філософія раннього еллінізму. Епікур і епікурейці. Стоїцизм. Скептицизм. Кінізм. Неоплатонізм і закінчення античної філософії.

Практична частина. Аналіз античних текстів: уривки з діалогу Платона «Софіст»; діалог Платона «Бенкет».

Виконання тестових завдань.

Дискусія «Ідеальна держава за Платоном: за і проти».

1.4. Філософія європейського Середньовіччя (6 год)

Теоретична частина. Епоха Середньовіччя, її періодизація. Особливості середньовічної філософії. Патристика. Квінт Тертуліан. Климент Александрійський. Оріген.

Гностицизм. Святий Августин.

Северин Боецій. Схоластика, її періодизація. Реалісти. Номіналісти. Герменевтика.

Тома Аквінський. Томізм та неотомізм.

Практична частина. Опрацювання філософських творів: «Сума теології» (Тома Аквінський), «Сповідь» (Аврелій Августин), «Про душу» (Квінт Тертуліан).

Написання есе на тему «У чому сутність номіналізму і реалізму».

Виконання завдання: надати коментарі до вислову Августина Блаженного: «Полюби й роби що хочеш».

1.5. Філософія від початку епохи Відродження і до кінця епохи Нового часу (10 год)

Теоретична частина Поняття «епоха Відродження». Гуманізм, його сутність. Найвидатніші представники епохи Відродження.

Реформація і протестантизм: Мартін Лютер, Мішель Монтень, Піко делла Мірандола, Микола Кузанський, Якоб Беме, Джордано Бруно.

Видатні мислителі Нового часу і доби Просвітництва (XVII–XVIII ст.): Френсіс Бекон, Томас Гоббс, Джон Лок, Рене Декарт, Готфрід Вільгельм Лейбніц, Джордж Берклі, Девід Юм.

Філософія французького Просвітництва: Вольтер (Франсуа Марі Аруе), Жан-Жак Руссо, Дені Дідро, Поль Анрі Гольбах.

Практична частина. Опрацювання філософських творів: «Государ» (Нікколо Макіавеллі), «Відповідь на запитання: що таке Просвітництво?» (Іммануїл Кант).

Виконання завдань: висловити міркування «Мислителі епохи Відродження та Нового часу вважали середні віки... (продовжити думку)»; надати коментарі до висловів Бенедикта Спінози «Свобода — це пізнана необхідність» і Рене Декарта «Для пошуків істини необхідно раз в житті, наскільки це можливо, поставити все під сумнів».

Тестування «Кому належить філософська позиція».

Дискусія «Джордано Бруно і Галілео Галілей: шлях свободи слова і мислення».

1.6. Німецька філософія нового часу (6 год)

Теоретична частина. Іммануїл Кант — засновник німецької класичної філософії. Вчення про «речі в собі» як основа його теорії пізнання.

Ідеї права, моралі, держави, поняття свободи та причинності (філософія Йоганна Готліба Фіхте і Фрідріха Вільгельма Шеллінга).

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель: логіка, філософія природи, філософія духу. Універсальна схема розвитку — теза, антитеза, синтез.

Антропологічний характер філософії Людвіга Андреаса Феєрбаха. Вчення про буття, природу, людину, мислення. Криза німецької філософії.

Практична частина. Заповнення порівняльної таблиці за працями Іммануїла Канта «До вічного миру» (уривки), «Про вдаване право брехати із почуття людинолюбства» і Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля «Хто мислить абстрактно?».

Робота в малих групах: аналіз філософських статей Людвіга Андреаса Феєрбаха.

Колективне обговорення: висловлювання про вчення, яке названо кінцем німецької класичної філософії.

1.7. Посткласична європейська філософія кінця XIX — XX століття (8 год)

Теоретична частина. Філософія ірраціоналізму: Артур Шопенгауер, Фрідріх Вільгельм Ніцше. Позитивізм Огюста Конта. Феноменологія: Едмунд Гуссерль.

Екзистенціалізм: Карл Ясперс, Жан-Поль Сартр, Альбер Камю. Прагматизм: Джон Дьюї. Філософія психоаналізу: Зигмунд Фрейд та його послідовники. Філософська герменевтика: Мартін Гайдеггер. Аналітична філософія Бертрана Артура Уільяма Рассела.

Постмодерн: Мішель Фуко, Жак Дерріда, Поль Рікер. Підсумки філософії XX століття.

Практична частина. Дослідження зв'язку християнства і догматики на ранніх етапах його формування.

Робота в групах: презентації «Послідовники Зигмунда Фрейда».

Обговорення концепції справедливості (Альбер Камю «Роздуми про гільйотину»).

1.8. Українська філософська думка (12 год)

Теоретична частина. Особливості української філософської думки. Запровадження християнства і філософська думка Київської Русі.

Розвиток філософії в духовній культурі України XIV–XVII ст.

Острозький культурно-освітній центр (Герасим Смотрицький та ін.). Братські школи. Філософія Києво-Могилянської академії (Петро Могила, Теофан Прокопович, Інокентій Гізель та ін.).

Філософія Григорія Сковороди. «Філософія серця». Теорія «сродної праці».

Українська філософія XIX — початку XX ст.

Новітня українська філософія. Філософія періоду відродження українського духовного життя (Володимир Винниченко, Михайло Грушевський, Василь Зеньківський та ін.).

Філософські проблеми в сучасній Україні.

Практична частина. Підготовка презентацій (тема на вибір): «Роль Кирило-Мефодіївського товариства у розробці філософії національної ідеї», «Гуманістичні й реформаційні ідеї в Україні»; представлення, обговорення.

Колективне обговорення: праці Григорія Сковороди «Кільце» (діалог про щастя людини) та Івана Франка «Що таке поступ?».

Мініпроект «Внесок шістдесятників (Павло Копнін, Володимир Шинкарук та ін.) у розвиток вітчизняної філософії».

Диспут «Філософські проблеми, що потребують першочергової уваги вітчизняних мислителів».

Розділ 2. Галузі філософського знання (74 год)

2.1. Онтологія (14 год)

Теоретична частина. Онтологія — вчення про буття. Фундаментальне значення проблеми буття у філософії. Основні виміри буття: речей, природи, людини, духовного і соціального.

Світ як всеохопна реальність. Єдність природи, суспільства і людини, матеріального буття і людського духу. Практичні першоджерела поділу реальності на об'єктивну і суб'єктивну. Реальність буття та небуття. Єдність матерії, руху, простору, часу. Людська діяльність як особливий спосіб саморуку об'єктивної й суб'єктивної реальності.

Духовний вимір людського буття. Сучасна наука про походження свідомості. Відображення й інформація. Структура свідомості. Самосвідомість. Структура самосвідомості, її роль у розвитку людини. Інтуїція. Рівні психічного життя людини: несвідоме, підсвідоме, свідоме. Форми суспільної свідомості. Свобода і відповідальність. Праця, мова, спілкування і розвиток свідомості. Духовний спосіб орієнтації людини в реальності буття. Свідомість і мислення. Мислення і мова, їх єдність і розбіжності. Свідомість і пізнання. Свідомість і практична діяльність людини.

Практична частина. Колективне обговорення: виголошення власної думки щодо значення висловлювань Мартіна Гайдеггера про людину як «сусіда та пастуха буття»; Хосе Ортега-і-Гассета про онтологію як «полювання за єдиним».

Визначення діалектики чуттєвого та раціонального в пізнавальному процесі. Опис пізнання як відображення та творчості.

Творче завдання «Колір істини».

Пошук, аналіз літератури про рівні психічного життя людини: несвідоме, підсвідоме, свідоме; відображення у неживій природі.

Визначення проблем духу, душі, духовності та свідомості у філософській думці. Підготовка виступу «Про сутність і види пізнання».

Дебати у форматі Карла Поппера «Проблема вибору свободи й відповідальності».

Виконання творчого завдання «Доповніть фрази».

Тестові завдання «Свідомість, мислення, мова».

Підготовка та виголошення доповідей на теми розділу (на вибір).

2.2. Гносеологія (12 год)

Теоретична частина Поняття «гносеологія». Проблема пізнання у філософії. Поняття пізнання та його рівні. Об'єкт і суб'єкт пізнання. Чуттєве і раціональне, емпіричне й теоретичне пізнання. Опосередковане та безпосереднє пізнання.

Логіка й інтуїція. Пізнання і творчість. Пізнання та знання. Проблема істини. Практика як критерій істини. Практика як спосіб ставлення людини до себе і світу. Типологія видів практики: виробничої, соціальної, політичної, духовної. Знання і мудрість.

Методологія. Метод як усвідомлений спосіб пізнавальної діяльності. Методологічний арсенал науки.

Діалектика. Основні закони діалектики. Історичні форми діалектики. Зміст основних категорій і принципів діалектики. Діалектика та її альтернативи: метафізика, еkleктика, догматизм, софістика, релятивізм. Сучасні концепції діалектики. Негативна діалектика (Теодор Адорно, Герберт Маркузе). Нелінійність, альтернативність розвитку.

Практична частина. Підготовка доповідей «Особливість розвитку гносеології на сучасному етапі», «Емпіризм і раціоналізм, інтуїція і дискурс — протилежні форми пізнання?».

Колективне обговорення «Концепції істини, різниця між ними».

Робота із картками в трійках: «Різниця між істиною і правдою», «Ставлення людини до світу і до самої себе».

Порівняльний аналіз основних законів діалектики. Сократівська бесіда «Значення законів, категорій і принципів діалектики в пізнанні й практичній діяльності людини».

Підготовка презентації «Сучасні концепції діалектики», обговорення результатів.

2.3. Антропологія (10 год)

Теоретична частина. Філософська антропологія як основа наук про людину. Проблема генези, становлення й розвитку людини. Людина як єдність біологічного і соціального.

Суспільне (соціальне) у бутті людини. Співвідношення практики й свідомості. Роль мови у процесі антропосоціогенезу, формуванні свідомості та предметно-практичній діяльності.

Становлення суспільних відносин, їх якісна відмінність від відносин біологічних. Філософський зміст понять «особистість», «індивід», «індивідуальність», їх співвідносність з поняттям «людина».

Особистість, роль соціального середовища в її формуванні. Ціннісні орієнтації особистості як продукт її соціалізації.

Діалектика історичної необхідності та свободи особи у суспільному розвитку. Свобода й відповідальність.

Філософська проблема життя і смерті. Самоцінність людського життя. Сенси життя. Соціальна і біологічна тривалість людського життя. Смерть, безсмертя.

Людина і людство.

Практична частина. Робота в групах: аналіз відмінностей дуалістичного і моністичного підходів до визначення біологічно-соціальної природи людини.

Колективне обговорення «Роль мови у формуванні свідомості та предметно-практичній діяльності».

2.4. Праксеологія (8 год)

Теоретична частина. Праксеологія. Діяльність як корисна праця людини, її ставлення до зовнішнього світу, специфічний спосіб існування соціального. Діяльність як праця людини з виробництва матеріальних і духовних цінностей. Духовно-практичне освоєння світу, перетворення суспільних відносин і розвиток людини, її здібностей, знань, умінь і навичок.

Практика як основа всіх форм життєдіяльності людини. Практика як чуттєво-предметна діяльність людини з перетворення природного і соціального буття.

Структура практичної діяльності. Єдність об'єктивного і суб'єктивного. Практика як єдність предметно-практичної зміни об'єкта й розвитку людини — суб'єкта діяльності.

Основні форми практики: матеріально-виробнича, соціально-політична, організаційно-управлінська, суспільно-історична, науково-експериментальна, духовно-культурна діяльність тощо.

Практична частина. Виконання вправ на розрізнення основних форм практики.

Обговорення теми «Практика: перетворення природного і соціального буття».

Підготовка презентації «Практика як єдність суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних стосунків».

2.5. Аксиологія (6 год)

Теоретична частина. Аксиологія. Цінності, їх структура. Цінності як визначальні характеристики людського буття. Людина в системі цінностей.

Цінність як основа духовного світу людини. Базові цінності людського буття. Глобальні проблеми людства і людини.

Практична частина. Підготовка виступу «Система цінностей: де Я?».

Тренінг «Цінність людського життя».

Написання есе на теми: «Про духовну досконалість», «“Філософія значно ближче до поезії, ніж до науки” (М. Унамуно)».

2.6. Соціальна філософія (14 год)

Теоретична частина. Поняття «суспільство» у філософії. Основні підходи до розуміння суспільства. Роль географічного природного середовища у житті суспільства. Демографічні чинники суспільного розвитку. Матеріальні основи розвитку суспільства. Політична система суспільства. Громадянське суспільство: поява, ознаки, основи.

Типи суспільства. Формация і цивілізація. Сучасні концепції суспільного розвитку, його критерії.

Суспільство і місце людини в ньому. Діалектика взаємодії людини й суспільства. Самореалізація особи. Роль особистості в історії. Самоцінність людського життя. Сенс життя людини.

Прогрес. Прогрес і регрес. Особливості й критерії прогресу у різних сферах життя суспільства. Пріоритет загальнолюдських цінностей у суспільному прогресі.

Сутність, ієрархія та пріоритети глобальних проблем сучасності. Загострення глобальних проблем сучасності, їх вплив на процес розвитку людства. Сенс людського буття на сучасному етапі. Перспективи розвитку людства.

Практична частина. Перегляд і обговорення відеоматеріалів про глобальні проблеми сучасності та їх вплив на процес розвитку людства.

Підготовка презентації «Глобальні проблеми сучасності».

Створення та представлення чекліста глобальних проблем сучасності.

Дебати «Людське щастя: крила, щоб летіти вперед». Складання філософського кросворда «Рушійні сили історичного розвитку».

Обговорення теми «Перспективи розвитку людства».

2.7. Філософія релігії (10 год)

Теоретична частина. Релігія: сутність, функції, чинники. Класифікація релігії та її географія.

Первісні вірування. Релігії стародавніх цивілізацій. Світові релігії: буддизм, християнство, іслам, їх течії. Нові світові релігії. Локальні релігії:

їудаїзм, конфуціанство, даосизм, синтоїзм, сикхізм, зороастризм, ведизм, джайнізм, брахманізм; їх загальна характеристика.

Дохристиянські вірування східних слов'ян. Розвиток християнства в Україні. Християнські конфесії. Церковні розколи, їх вплив на сучасну релігійну ситуацію в Україні. Нехристиянські релігії в Україні. Нетрадиційні релігії. Секти. Свобода совісті як загальнолюдська цінність. Законодавче закріплення свободи совісті в Україні.

Практична частина. Визначення місця релігієзнавства у системі наук.

Дослідження стану, динаміки й тенденцій розвитку православ'я, протестантизму, греко-католицизму в рідному краї; обговорення результатів.

Підготовка презентації «Світові релігії та їх сутність» і проєкту «Стан, динаміка і тенденції змін релігійності рідного краю».

Розділ 3. Науково-дослідницька діяльність учня – члена МАН України (70 год)

3.1. Філософські дослідження і сучасність (18 год)

Теоретична частина. Сучасні філософські пошуки: методи, їх напрями. Наукові дослідження з філософії в Україні

Процес наукового дослідження: характеристика, етапи проведення.

Методологія науки. Методологічна основа наукового дослідження. Методи наукового пізнання.

Основні види змістовної методології наукового дослідження, їх функції. Етапи наукового дослідження. Методи теоретичного рівня дослідження. Методи емпіричного рівня дослідження. Логіка наукових досліджень.

Практична частина. Опрацювання літератури про сучасні філософські дослідження, обговорення їх актуальності.

Написання тез до наукових статей.

Виконання ситуаційних вправ.

Підготовка проєкту «Філософські пошуки: досягнення і перспективи».

Написання повідомлень про пріоритетні напрями наукових досліджень із філософії в Україні, виступи, обговорення.

Створення мультимедійної презентації до виступу на самостійно обрану тему, представлення результатів, обговорення.

3.2. Дослідницька робота (34 год)

Теоретична частина. Основні вимоги до змісту, структури й стилю написання дослідницької роботи. Загальні підходи до оцінювання внеску конкретних науковців у розв'язання проблем з обраної тематики. Виокремлення нерозв'язаних проблем і питань на основі опрацьованих інформаційних джерел.

Авторське право. Стандарти й вимоги до посилань на використані літературні джерела, зображення, інші види творів (аудіо- і відеоматеріали).

Основні узагальнення і висновки за результатами теоретичних досліджень.

Висновок у структурі науково-дослідницької роботи, його значення. Основні рекомендації й вимоги до написання загального висновку за результатами наукових досліджень.

Повнота, стислість, об'єктивність і коректність висновків.

Практична частина. Написання тез і анотацій під час опрацювання наукової статті.

Складання конспекту під час опрацювання монографічної роботи.

Пошукова і дослідницька робота.

Оформлення посилань на опрацьовану наукову літературу.

Добирання і впорядкування матеріалу на задану тему.

Написання висновків до науково-дослідницьких робіт.

Надання практичних рекомендацій за результатами проведеного дослідження.

3.3. Представлення і захист дослідницької роботи (18 год)

Теоретична частина. Ораторське мистецтво, його важливість для науки.

Загальні правила ведення дискусії. Культура мовлення під час ведення наукової дискусії.

Основні рекомендації щодо написання та виголошення доповіді. Візуальний супровід доповіді.

Інструменти публічного виступу: вислови, фрази, кліше. Мистецтво відповідати на запитання.

Правила складання й оформлення мультимедійних презентацій.

Критерії оцінювання під час захисту науково-дослідницьких робіт.

Практична частина. Рольова гра «Успішна промова й управління увагою слухачів: вислови, фрази, кліше».

Інтерактивні вправи: інформаційна (виступ «Цілеспрямований рух до розв'язання завдань наукового дослідження»), опрацювання дискусійних питань (обговорення «Виступ із науковою доповіддю: шлях до успіху»).

Написання доповіді. Підготовка мультимедійної презентації. Створення постера. Складання плану захисту роботи. Представлення результатів досліджень, обговорення виступів.

Підсумок (4 год)

Обговорення результатів роботи за навчальний рік. Поради, рекомендації щодо визначення напрямів подальших філософських досліджень.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- *пізнавальна*: розуміння специфіки філософського пізнання людиною дійсності, історії виникнення і розвитку філософських ідей, концепцій, основних теоретичних проблем філософії; використання наукового мислення як невіддільного складника загальної культури й наукового світогляду; застосування пізнавальних умінь і навичок для отримання й створення нового знання;
- *практичної*: аналізування світоглядних проблем з висловленням аргументів щодо тих чи інших філософських концепцій, явищ і процесів навколишньої дійсності; використання методики опрацювання наукової інформації; розв'язання завдань науково-дослідницької діяльності самостійно;
- *творчої*: застосування творчого потенціалу і досвіду обстоювання своєї позиції; використання творчого підходу в процесі виконання освітніх і дослідницьких завдань у галузі філософії;
- *соціальної*: комунікування з дотриманням етичних норм спілкування для розв'язання завдань освітньої й науково-дослідницької діяльності; здатність формулювати загальні висновки щодо свого місця, ролі й значення у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П., Волинка Г. І., Мозгова Н. Г. Філософія: природа, проблематика, класичні розділи : навч. посіб. Київ : Каравела, 2019. 464 с.
2. Бхаттачарджи А., Ситник Н. Методологія та організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с.
3. Добродум О. В. Деякі особливості українського релігієзнавства у воєнний час. *Гілея: науковий вісник* : збірник наукових праць. 2022. № 176. С. 13–16.
4. Ільїн В. Методичні рекомендації з дисципліни «Філософія для дітей» : методичні рекомендації. Київ : ІОД НАПН України, 2019. 36 с.
5. Історія філософії в її зв'язку з освітою : навч. посіб. / Г. І. Волинка та ін. Київ : Каравела, 2019. 480 с.
6. Кравченко А. А. Економічна культура. Етюди про ціну і цінності життя людини : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 480 с.
7. Марущак О. В. Основи філософських знань : курс лекцій / уклад. О. В. Марущак. Миколаїв : МНАУ, 2021. 144 с.

8. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Мовознавство / І. М. Іваненко, Т. М. Кречотіна, М. Ю. Тарарак та ін. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2023. 102 с.
9. Опачко М. В. Філософія сучасної освіти : навч.-метод. посіб. Ужгород: УжНУ, 2019. 60 с.
10. Петрушенко В. Л. Основи філософських знань. Курс лекцій : навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти. 3-тє вид. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 296 с.
11. Попович М. В. Філософія свободи. Харків : Фоліо, 2018. 385 с.
12. Петрушенко В. Л. Практикум з філософії : навч. посіб. / за ред. В. Л. Петрушенко. Львів : Новий Світ-2000, 2022. 256 с.
13. Сандюк Л., Симоненко С., Сулим О. та ін. Основи філософії : навч. посіб. / за ред. М. Шмиголя. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 412 с.
14. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
15. Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2014. 48 с.

Ю. М. Шокало

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «СОЦІОЛОГІЯ»

ОСНОВНИЙ І ВИЩИЙ РІВНІ

«Схвалено для використання в освітньому процесі»

(протокол № 1 від 29.03.2023

засідання експертної комісії з позашкільної освіти),

zareєстровано у Каталозі надання грифів навчальній літературі

та навчальним програмам державної установи

«Український інститут розвитку освіти» за № 8.0036–2023

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Людина — соціальна істота. Для неї необхідним є усвідомлення себе частиною певної групи, розуміння свого місця і ролі в суспільстві. Це особливо актуально в перехідні періоди розвитку історії, коли найбільш гостро постають питання щодо сенсу і мети існування не лише окремого індивіда, а й усього суспільства. Сучасна соціальна дійсність є надзвичайно мінливою: темп життя людини суттєво прискорюється, соціальні процеси стають щораз динамічнішими, а в деяких випадках навіть переходять у віртуальний простір. Актуальність навчальної програми із соціології зумовлена необхідністю для молодшої людини отримати відповіді на життєво важливі питання, що стосуються її самовизначення в соціумі. Соціологія покликана сформувати уявлення про процеси суспільного життя і допомогти виробити відповідні їм стилі й види поведінки, що є особливо важливим у процесі первинної соціалізації особистості.

Пропонована навчальна програма з позашкільної освіти орієнтована на учнів, які прагнуть займатися дослідницькою діяльністю в гуртках та секціях дослідницько-експериментального напрямку. Вона має надати учнівській молоді методичну допомогу в організації та проведенні конкретних соціологічних досліджень, оформленні отриманих результатів у вигляді науково-дослідницької роботи, формуванні достатніх практичних навичок для дослідницької діяльності. Отримані під час навчання соціологічні знання можуть бути використані для розроблення і здійснення власних соціальних проєктів і прогнозів, управління соціальними процесами різного рівня.

Метою програми є формування пізнавальної, практичної, творчої, соціальної компетентностей засобами дослідницько-експериментальної роботи у галузі соціології.

Основні **завдання** полягають у формуванні у вихованців таких компетентностей:

- *пізнавальної*: опановування теоретичних основ соціології; засвоєння специфіки предмета соціології; усвідомлення її відмінності від інших суспільствознавчих та людинознавчих наук; ознайомлення з основними галузями соціологічного знання і суспільством як соціальною системою; опановування теоретичних основ наукової діяльності; ознайомлення з методикою і технікою організації та проведення науково-дослідницької діяльності, зокрема соціологічних досліджень;
- *практичної*: формування умінь і навичок аналізу літератури та джерел із соціології, професійного інтересу до наукової діяльності; опановування методики опрацювання наукової соціологічної інформації; формування навичок самостійної науково-дослідницької діяльності; вироблення практичних навичок організації та проведення соціологічних досліджень;
- *творчої*: розвиток самостійного, критичного, творчого мислення; підвищення інтересу до пізнавально-пошукової діяльності; набуття умінь творчо підходити до вирішення різного роду навчальних завдань; реалізація потенційних творчих можливостей особистості;
- *соціальної*: формування вмінь науково аналізувати соціально значущі проблеми, процеси, факти і явища суспільного життя; виховання працелюбства, впевненості у власних силах, поваги до інших точок зору; знайомство з правилами етичного, тактовного, коректного збирання теоретичної та практичної інформації.

Заняття в гуртку дадуть змогу накопичити відповідні базові знання, розширити кругозір і розвинути соціологічну культуру. Запропоновані для вивчення теми допоможуть максимально розкрити інформацію: про специфіку соціологічних підходів до вивчення суспільства, соціальних спільнот та груп, взаємодії особистості й суспільства, соціальних відносин і механізмів їх регуляції; про інтерпретацію науково встановлених соціальних фактів, що характеризують стан соціальної системи; про призначення соціологічних досліджень, їх методологію та методи.

Реалізація запропонованої програми здійснюється через проведення теоретичних і практичних занять з вихованцями гуртка. Вони мають можливість значно поглибити свої теоретичні знання в галузі соціології, набутти практичних навичок і досвіду проведення конкретних наукових соціологічних досліджень, виробити ознаки самостійності, творчості в роботі.

Основними формами контролю є підсумкові тестові завдання, опитування, захист науково-дослідницької роботи.

Програма реалізується в гуртку дослідницько-експериментального напрямку, розроблена для викладання основ соціології учням 9–11 класів закладів загальної середньої освіти на основному й вищому рівнях.

Навчальна програма розрахована на три роки навчання:

1-й рік — основний рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень);

2-й рік — вищий рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень);

3-й рік — вищий рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень).

Основний рівень передбачає засвоєння вихованцями знань про соціологію як науку, її місце і роль у системі суспільствознавчих наук, історію розвитку соціологічного знання, формування розуміння суспільства як соціальної системи, його структуру й особливості функціонування, отримання базової інформації про організацію наукового дослідження.

Вищий рівень спрямований на вивчення історії української соціологічної думки, спеціальних і галузевих соціологічних теорій, методології та методів соціологічних досліджень, основних етапів та структури дослідницької роботи; розуміння суспільної дійсності й оперування соціальними знаннями, вміннями, нормами, що необхідні для результативного вирішення практичних завдань; застосування творчого підходу у власній дослідницькій діяльності: під час формулювання наукової проблеми, обґрунтування її актуальності, висування гіпотези, обрання методів, а також представлення результатів дослідження.

Програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення в порядок і зміст навчальних тем, самостійно планувати кількість годин, враховувати базовий рівень знань здобувачів освіти та їх інтереси.

Основний рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	4	6
2.	Організація наукової діяльності в Україні	4	4	8
3.	Соціологія як наука про суспільство	8	10	18
4.	Місце і роль соціології у суспільстві та системі суспільствознавства	4	8	12
5.	Структура системи соціологічного знання	4	6	10

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
6.	Основні етапи становлення та розвитку соціологічного знання	4	8	12
7.	Суспільство як соціальна система. Типологія суспільств	4	8	12
8.	Соціальна структура суспільства	4	8	12
9.	Соціальні інститути та організації	4	10	14
10.	Соціалізація як безперервний процес засвоєння соціального досвіду	4	8	12
11.	Соціальні взаємодії як фундаментальна основа життєдіяльності суспільства	4	8	12
12.	Соціальні конфлікти в суспільстві та шляхи їх вирішення	4	6	10
13.	Поняття про науково-дослідницьку роботу (дослідницький проект)	6	12	18
14.	Організація наукового дослідження	4	10	14
15.	Методологія і технології соціологічних досліджень	6	18	24
16.	Робота з науковими джерелами	4	12	16
17.	Підсумок	2	4	6
Разом		72	144	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (6 год)

Теоретична частина. Мала академія наук у системі освіти та виховання учнівської молоді України. Структура МАН України та її співпраця з науковими та науково-виробничими установами України. Основні завдання підрозділів МАН щодо залучення учнів до наукової роботи та профорієнтаційної діяльності. Необхідність залучення обдарованої

молоді до наукових досліджень, основні напрями такої діяльності. Мета, завдання навчального курсу. Ознайомлення з планом і порядком роботи гуртка. Організаційні питання. Рекомендована література.

Практична частина. Знайомство з учасниками гуртка. Вправи на знайомство. Тестування з метою перевірки рівня підготовки вихованців. Ознайомлення з основними етапами роботи над науковим дослідженням. Складання індивідуального плану роботи. Дидактична гра.

2. Організація наукової діяльності в Україні (8 год)

Теоретична частина. Поняття «наука» та класифікація наук. Наукові установи. Управління у сфері науки. Кваліфікаційна система в науковій та науково-педагогічній діяльності: наукові ступені й вчені звання. Статус науковця. Підготовка наукових кадрів в Україні.

Практична частина. Ознайомлення з науковими соціологічними дослідженнями. Оцінка актуальності наукових досліджень із соціології. Інформування про основні напрями досліджень та їх результати Інститутом соціології НАН України. Пошук інформації про інституції та організації, що проводять соціологічні дослідження.

3. Соціологія як наука про суспільство (18 год)

Теоретична частина. Предметна специфіка соціології. Об'єкт і предмет соціології. Категорії соціології. Основні підходи до розуміння людини й суспільства. Соціологія як наука про соціальні спільноти. Методи соціології. Соціологічні закони й категорії. Місце соціології в системі наук. Соціологія як генералізуюча наука. Зростання ролі соціології в сучасних умовах, її значення у процесах державо- і націєтворення в Україні.

Практична частина. Робота з довідниками, підручниками, посібниками із соціології. Розкриття сутності й напрямів соціологічних досліджень з актуальних проблем соціальної реальності. Укладання словника соціологічних термінів. Використання проєктивної методики для розвитку соціологічної рефлексії.

4. Місце і роль соціології у суспільстві та системі суспільствознавства (12 год)

Теоретична частина. Система наук, система суспільствознавства, їх взаємозв'язок. Специфіка соціального пізнання. Функції соціології. Роль соціології. Соціологія в системі суспільствознавства та її взаємозв'язок з іншими науками. Поняття про соціальне. Соціальний факт.

Практична частина. Робота зі словником соціологічних термінів. Написання есе на тему «Позиціонування особистості в системі соціальних

зв'язків», «Досягнення успіху в житті». Аналіз зв'язку соціології з іншими науками. Докладний переказ тексту інформаційного характеру.

5. Структура системи соціологічного знання (10 год)

Теоретична частина. Поняття про соціальну систему та соціальну структуру. Структура соціологічного знання. Соціальний статус і соціальні ролі. Соціальні відносини, інтереси та потреби. Соціальні структури (спільноти, соціальні групи, страти).

Практична частина. Робота з Тематичним словником-довідником із соціології. Складання діалогу на соціокультурну тему. Інтерпретація сюжету роману П. Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні» за допомогою соціологічних категорій. Виконання творчих завдань. Написання мінітвору на тему «Моє місце в соціальній структурі суспільства».

6. Основні етапи становлення та розвитку соціологічного знання (12 год)

Теоретична частина. Генеза соціального знання про людину та суспільство. Гносеологічні та соціальні передумови виникнення соціології. Протосоціологія. Класична закордонна соціологія. Позитивізм О. Конта, соціальна статика та соціальна динаміка. Еволюціонізм Г. Спенсера. Історичний матеріалізм К. Маркса. «Розуміюча соціологія» М. Вебера, концепція соціальної дії та ідеальних типів. «Формальна соціологія» Г. Зіммеля. Соціологічні погляди Е. Дюркгейма. Німецька формальна соціологія. Емпірична соціологія XX ст. (Ф. Тейлор, А. Файоль, Дж. Морено, Е. Мейо). Соціологія другої половини XX ст.

Практична частина. Визначення об'єктивних факторів, що зумовили становлення соціології як самостійної науки. Робота в групах (визначення відмінностей між соціологічними ідеями О. Конта, Г. Спенсера, К. Маркса, між соціологічними концепціями Е. Дюркгейма і М. Вебера). Розв'язування кросвордів. Виконання вправ на пояснення змісту афоризмів і крилатих висловів відомих соціологів. Складання іменного покажчика науковців галузі.

7. Суспільство як соціальна система. Типологія суспільств (12 год)

Теоретична частина. Суспільство: сутність, типи, тенденції розвитку. Суспільство як система взаємовідносин та взаємодій соціальних суб'єктів. Соціальні суб'єкти й соціальні об'єкти. Суспільство як цілісна система. Соціологічні моделі суспільства: структурно-функційна, конфліктологічна та соціокультурна. Складові елементи соціальної системи. Класифікація

соціальних систем. Соціальна взаємодія, соціальні відносини та соціальний контроль.

Практична частина. Групова робота: обговорення основних ознак суспільства, типів суспільства, соціальної стратифікації, особливостей соціальної структури сучасних суспільств. Застосування методу мозкового штурму для виявлення основних проблем сучасного українського суспільства. Аналіз тенденцій розвитку сучасного суспільства. Складання тесту з вивченої теми. Тлумачення нових термінів, робота зі словниками, довідниками.

8. Соціальна структура суспільства (12 год)

Теоретична частина. Поняття соціальної структури суспільства та її основні компоненти. Соціальні групи. Соціальна стратифікація. Причини соціальної стратифікації. Соціальна мобільність. Види соціальної мобільності. Місце середнього класу в соціальній структурі суспільства. Типологізація соціальних спільнот, прошарків, груп.

Практична частина. Визначення основних елементів соціальної структури українського суспільства й основних джерел суперечностей між інтересами різних соціальних груп в Україні. Складання твору-опису про актуальні суспільні проблеми сьогодення, висловлення власного ставлення до описаного. Візуалізація стратифікаційної структури суспільства. Гра «Калейдоскоп статусів».

9. Соціальні інститути та організації (14 год)

Теоретична частина. Соціальні інститути: поняття, ознаки, інституціоналізація суспільного життя. Основні види та функції соціальних інститутів. Структура і типи соціальних інститутів (державна, церква, освіта, право, економіка, сім'я, ЗМІ) та механізми їх функціонування. Соціальні організації: сутність, основні типи (господарсько-економічні, політичні, демонстративні, культурно-ідеологічні, навчальні).

Практична частина. Виступи на обрану тему. Аналітична робота: виявлення недоліків у виступі, коментування, поради. Переказ сюжету оповідання з використанням соціологічних категорій. Виконання творчих завдань. Робота над таблицею «Базові функції основних соціальних інститутів та організацій».

10. Соціалізація як безперервний процес засвоєння соціального досвіду (12 год)

Теоретична частина. Сутність процесу соціалізації. Суспільні функції, фактори та механізми соціалізації. Фази процесу соціалізації: адаптація

й інтеріоризація. Агенти соціалізації. Характеристики сучасних моделей соціалізації. Зміст основних етапів і стадій процесу соціалізації. Соціалізація і виховання. Роль сім'ї в ранній соціалізації.

Практична частина. Складання усного повідомлення на соціокультурну тему. Вікторина з вивченої теми. Рольова гра. Складання таблиці «Внутрішні детермінанти поведінки». Робота над схемою «Становлення особистості».

11. Соціальні взаємодії як фундаментальна основа життєдіяльності суспільства (12 год)

Теоретична частина. Сутність соціологічних категорій «соціальна дія», «соціальна взаємодія», «соціальні відносини». Ідеї, принципи й структурні елементи системи соціальної дії. Умови та принципи соціальних взаємодій. Основні прийоми оцінювання людських взаємодій. Змістові й видові особливості соціальних відносин. Роль соціальних відносин у функціонуванні та розвитку суспільних структур. Механізми соціального життя суспільства.

Практична частина. Складання кросвордів за допомогою Тематичного словника-довідника із соціології. Написання твору-роздуму на тему «Роль соціальної солідарності в українському суспільстві».

12. Соціальні конфлікти в суспільстві та шляхи їх вирішення (10 год)

Теоретична частина. Сутність і природа соціального конфлікту. Основні теорії соціального конфлікту. Структура, функції, причини, типологія соціальних конфліктів. Стадії розвитку соціальних конфліктів. Управління соціальними конфліктами.

Практична частина. Аналіз стилів поведінки в конфліктній ситуації. Оцінка поглядів Р. Дарендорфа стосовно конфліктів. Порівняльний аналіз теорій Л. Козера, М. Вебера, Ф. Тьоніса, що інтерпретують конфлікт. Дискусія на тему «Природа соціальних конфліктів у сучасній Україні». Складання розповіді про найбільш поширені конфліктні ситуації на основі власних життєвих спостережень.

13. Поняття про науково-дослідницьку роботу (дослідницький проєкт) (18 год)

Теоретична частина. Поняття «дослідницький проєкт». Перспективні напрями дослідження в галузі соціології. Принципи пошуку наукової інформації. Соціологічне дослідження як спосіб збирання актуальних даних.

Основні елементи дослідницької роботи. Правила її оформлення. Зміст, вступ, основна частина, висновки, література і додатки. Нумерація

сторінок. Способи написання тексту, науковий стиль викладення матеріалу. Скорочення слів. Оформлення таблиць і додатків. Посилання в тексті на джерела та літературу. Дотримання вимог академічної доброчесності: правила оформлення текстових і візуальних запозичень. Програмне забезпечення для оброблення даних і представлення результатів наукового дослідження.

Практична частина. Ознайомлення з дослідницькими роботами учнів попередніх років, їх аналіз. Виконання вправ на формулювання теми дослідження. Обрання теми власного дослідження. Вивчення стану наукової розробленості теми. Робота з програмним забезпеченням для оброблення соціологічних даних і представлення результатів дослідження. Практичні вправи на виявлення ознак плагіату в наукових роботах.

14. Організація наукового дослідження (14 год)

Теоретична частина. Організація і структура наукового дослідження. Організація творчої діяльності дослідника. Типи досліджень. Планування наукової діяльності. Загальна схема здійснення наукового дослідження. Поняття актуальності й наукової новизни.

Обрання теми, об'єкта і предмета дослідження, критерії такого вибору. Визначення загальної мети та конкретних завдань, висування гіпотези.

Структура дослідницької роботи. Зміст структурних розділів. Основні вимоги до змісту роботи.

Наукові публікації за результатами дослідження і вимоги до їх оформлення.

Практична частина. Розроблення структури наукового дослідження. Складання плану підготовки дослідницького проєкту. Формулювання теми, визначення об'єкта і предмета, мети й завдань дослідження. Вивчення стану наукової розробленості теми. Виконання вправ на відпрацювання навичок роботи з літературою, пошук необхідної інформації та систематизацію матеріалу. Представлення власних напрацювань.

15. Методологія і технології соціологічних досліджень (24 год)

Теоретична частина. Сутність конкретно-соціологічних досліджень. Поняття про методологію, методи та методику наукових соціологічних досліджень. Загальні та спеціальні методи досліджень. Організація, техніка і процедура соціологічних досліджень. Основні етапи дослідження. Функції емпіричного соціологічного дослідження. Критерії вибору спеціальних методів дослідження у взаємозв'язку з обраною тематикою. Інформація в системі управління.

Практична частина. Вибір методів та проведення дослідження за обраною проблематикою. Розроблення власних анкет, необхідних для дослідження актуальних проблем соціальної реальності. Формулювання запитань для інтерв'ю, пошук респондентів. Здійснення опису методологічного інструментарію і результатів дослідження.

16. Робота з науковими джерелами (16 год)

Теоретична частина. Необхідність теоретичних досліджень і аналізу літературних джерел з обраної тематики. Сутність і напрями теоретичних досліджень. Пошук інформаційних джерел у бібліотечних фондах і в мережі Інтернет. Основні рекомендації щодо роботи й опрацювання інформаційних джерел. Складання тез, анотацій, конспектів під час опрацювання літературних джерел. Узагальнення і систематизація зібраної інформації. Стислий історичний огляд соціологічних досліджень за участю вітчизняних учених.

Практична частина. Вивчення структури бібліотечних каталогів, їх використання для пошуку літературних джерел (робота в бібліотеці). Опрацювання та вивчення рекомендованої літератури. Робота з інформаційними ресурсами. Оформлення списку опрацьованих літературних джерел, запис бібліографії. Виконання вправ на виразність і культуру мовлення.

17. Підсумок (6 год)

Підбиття підсумків роботи гуртка за рік. Поради та рекомендації щодо подальшої науково-дослідницької діяльності. Завдання на літо.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні етапи розвитку соціології як науки;
- основні теоретико-методологічні основи соціології;
- основні галузі соціологічного знання;
- історичні й сучасні погляди на суспільство;
- методи соціологічних досліджень;
- загальнолюдські моральні цінності, їх вияв у національних традиціях;
- особливості проведення наукових досліджень;
- основні рекомендації щодо роботи з науковими інформаційними джерелами;
- структуру дослідницької роботи й основні вимоги до її написання;
- правила укладання списку використаних джерел і літератури.

Вихованці мають уміти:

- розмежовувати соціологію та інші соціальні дисципліни;
- розрізняти основні галузі соціологічного знання;
- використовувати наукову термінологію;
- застосовувати опитування як метод збирання соціологічної інформації;
- застосовувати наукові методи соціологічних досліджень;
- визначати тему і завдання дослідження, аргументувати вибір теми;
- аналізувати інформацію з теми дослідження;
- працювати за систематичним та алфавітним каталогами, бібліографічним покажчиком;
- давати стислий аналіз прочитаної літератури з обраної теми;
- оформлювати список використаних джерел.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- використання знань із соціології під час соціальної взаємодії;
- здатність співпрацювати в команді;
- дотримання етичних норм під час збирання соціологічної інформації;
- здатність до самостійної науково-дослідницької діяльності.

Вищий рівень, другий рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	4	6
2.	Соціум і його складові як комплексний об'єкт вивчення в соціологічній теорії	4	6	10
3.	Історія української соціології	6	12	18
4.	Основні галузі соціологічного знання	4	4	8
5.	Спеціальні соціологічні теорії	4	4	8
6.	Соціологія особистості	4	8	12
7.	Соціологія сім'ї	4	8	12
8.	Соціологія міста і села	4	8	12
9.	Соціологія молоді	4	8	12
10.	Етносоціологія і соціологія нації	4	8	12
11.	Соціологія громадської думки та масової комунікації	2	4	6

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
12.	Соціологія девіантної поведінки	6	6	12
13.	Загальне поняття про методологію, методи та методику наукових досліджень	4	12	16
14.	Суть і типологія соціологічних досліджень, їх методика і техніка	4	10	14
15.	Основні методи збору соціологічної інформації	6	10	16
16.	Відображення теоретичної частини в науково-дослідницькій роботі	2	8	10
17.	Висновок як завершальний етап у написанні науково-дослідницької роботи	2	10	12
18.	Науково-діловий стиль мовлення. Підготовка публічного виступу	4	10	14
19.	Підсумок	2	4	6
Разом		72	144	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (6 год)

Теоретична частина. Соціологія — наука про суспільство. Місце соціології в системі наук. Основні завдання та функції соціології. Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Організаційні питання. Рекомендована література.

Практична частина. Виконання творчого завдання: підготовка розповіді на тему «Соціальне самовизначення молоді». Складання індивідуального плану роботи. Використання наукових літературних та інших інформаційних джерел для теоретичних досліджень.

2. Соціум і його складові як комплексний об'єкт вивчення в соціологічній теорії (10 год)

Теоретична частина. Основні ознаки суспільства. Соціальна структура і стратифікація суспільства. Соціальна мобільність та її різновиди.

Індивід у системі соціальних відносин. Соціальне життя і соціальна сфера. Соціальні процеси та їх класифікація. Джерела суспільного розвитку. Поняття соціальних змін та їх рушії.

Практична частина. Робота в бібліотеці за системним та алфавітним каталогами. Пошук соціологічної інформації в інтернеті й користування електронними бібліотеками. Тлумачення нових термінів, робота зі словниками, довідниками. Складання усного повідомлення на соціокультурну тему. Написання відгуку на прочитану наукову статтю.

3. Історія української соціології (18 год)

Теоретична частина. Передумови розвитку соціологічної думки в Україні. Українська протосоціологічна думка. Соціокультурні процеси в Україні XVIII — початку XIX ст. Формування української академічної соціології XIX — початку XX ст. Соціологічні концепції О. Потебні, М. Грушевського, Б. Кістяківського. Організація та проблематика розвитку радянської соціології в Україні. Соціологія в незалежній Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи.

Практична частина. Аналіз соціологічної концепції М. Драгоманова. Визначення відмінностей у наукових поглядах на суспільство М. Грушевського, В. Липинського, Г. Сковороди. Аналіз проблем і труднощів, з якими зіштовхується сучасна українська соціологія. Розв'язування кросвордів. Складання іменного покажчика відомих українських соціологів.

4. Основні галузі соціологічного знання (8 год)

Теоретична частина. Економічна соціологія. Соціологія праці та зайнятості. Соціологія права. Соціологія політики. Соціологія особистості. Самоствердження особистості як соціально-психологічний феномен. Соціологія конфлікту. Етносоціологія. Соціологія релігії. Соціологія освіти. Соціологія екології. Соціологія міста і села. Соціологія молоді. Гендерна соціологія.

Практична частина. Групова робота: обговорення сутності соціальних ролей і статусів особистості. Ділова гра «Вивчення портрета сучасної особистості». Практичне заняття у виді круглого столу з вивченням моделі соціально-економічної поведінки людини. Докладний переказ тексту інформаційного характеру.

5. Спеціальні соціологічні теорії (8 год)

Теоретична частина. Різновиди соціологічних теорій. Теоретико-методологічні засади спеціальних соціологічних теорій. Місце спеціальних соціологічних теорій у структурі соціології. Спеціальні соціологічні

теорії — місток між загальнотеоретичною соціологією і практичною соціологією.

Практична частина. Поповнення словника соціологічних термінів. Визначення хронологічної послідовності соціологічних теорій від моменту виникнення соціології до сьогодення.

6. Соціологія особистості (12 год)

Теоретична частина. Сутність соціологічного підходу до поняття особистості. Рольові концепції особистості. Соціальна структура особистості. Ключові поняття і категорії соціології особистості: людина, індивід, особистість, індивідуальність. Особистість у системі соціальних зв'язків. Соціалізація особистості. Основні проблеми соціології особистості. Характерні ознаки особистості та її внутрішня духовна структура. Потреби, інтереси, мотиви й цінності.

Практична частина. Групова робота: вияв основних проблем соціалізації особистості в Україні. Визначення факторів, що впливають на розвиток особистості. Міркування над питаннями: «Чи кожную людину можна назвати особистістю. Чому?», «У чому полягає роль самовизначення і самореалізації в процесі життєдіяльності людини?». Поповнення термінологічного словника. Складання тесту з вивченої теми.

7. Соціологія сім'ї (12 год)

Теоретична частина. Сім'я як соціальний інститут і мала соціальна група. Специфіка соціологічного вивчення сім'ї. Деінституціоналізація сучасної сім'ї. Сім'я як соціальна система. Основні категорії соціологічного дослідження сім'ї: умови життя, структура і функції сім'ї. Основні форми сім'ї та різновиди шлюбу (нуклеарна і розширена сім'я; моногамія і полігамія, груповий шлюб; патріархальні й матріархальні родини, егалітарна сімейна система тощо). Соціальні й індивідуальні функції сім'ї. Основні підходи до вивчення сім'ї в соціологічній думці. Тенденції розвитку сучасної сім'ї (світовий і вітчизняний досвід). Сучасна сім'я в Україні: стан, тенденції розвитку, перспективи.

Практична частина. Виконання вправ на пояснення змісту афоризмів і крилатих висловів відомих соціологів про сім'ю, родину. Порівняння основних форм сім'ї та різновидів шлюбу. Аналіз взаємозв'язку форми сім'ї зі структурою суспільства та соціальними відносинами. Визначення перспективних тем соціологічного дослідження в контексті трансформації інституту сім'ї в сучасному українському суспільстві. Складання розповіді про причини сімейних конфліктів на основі власних життєвих спостережень.

8. Соціологія міста і села (12 год)

Теоретична частина. Соціологія міста: історія розвитку, предмет, основні категорії. Урбанізація і системи розселення. Типологія і спосіб життя сільських поселень. Українське село в координатах соціологічного погляду.

Практична частина. Виконання вправ на повторення вивченого матеріалу про соціологію міста і села. Робота з таблицями, схемами й діаграмами. Пошук і опрацювання актуальних досліджень з проблеми урбанізації. Визначення основних показників критеріїв поділу міста і села. Підготовка доповіді на тему «Сучасні теорії урбанізації».

9. Соціологія молоді (12 год)

Теоретична частина. Соціологія молоді як спеціальна соціологічна теорія. Соціологія молоді як складник державної молодіжної політики. Сутність, засади, шляхи реалізації державної молодіжної політики. Молодь як об'єкт суспільних впливів і суб'єкт суспільного розвитку. Основні поняття і категорії соціології молоді. Соціальні якості та характеристики молоді, її особливості та специфічні ознаки. Молодіжні проблеми і їх зміст. Самовизначення молоді та його різновиди: соціальне, політичне, професійне, економічне. Основні тенденції соціальних процесів у молодіжному середовищі на прикладі України.

Практична частина. Підготовка повідомлення про історію виникнення і становлення соціології молоді. Виконання вправ в ігровій формі на розв'язання нагальних проблем молоді в умовах сьогодення. Перегляд і обговорення художнього фільму «Чи легко бути молодим?».

10. Етносоціологія і соціологія нації (12 год)

Теоретична частина. Етносоціологія та предмет її дослідження. Зародження і розвиток етносоціології у світовій та вітчизняній соціології. Сучасний етнічний ренесанс, його зміст і причини. Проблема нації у працях українських та іноземних соціологів. Основні концептуальні схеми й моделі соціології нації. Майбутнє націй: три основні підходи. Специфіка етнонаціональних процесів в Україні.

Практична частина. Складання усного повідомлення на соціокультурну тему. Рольова гра. Визначення відмінностей між термінами «етнос», «народність», «нація». Пояснення терміна «національне відродження». Написання есе на тему «Роль етносоціології у виробленні державної національної політики України».

11. Соціологія громадської думки та масової комунікації (6 год)

Теоретична частина. Громадська думка як соціальний інститут і фактор соціальних змін. Особливості функціонування інституту громадської думки в сучасній Україні. Маніпулювання громадською думкою. Вплив громадської думки на процес формування особистості. Соціологія масової комунікації: теорія та історія. Масова комунікація і суспільство. Вплив масмедіа на суспільство. Якісні та формалізовані методи дослідження масмедіа.

Практична частина. Складання тесту з вивченої теми. Конкурс на відгадування загадок на задану тему. Робота з Тематичним словником-довідником із соціології. Підготовка доповіді та мультимедійної презентації на тему «Механізми впливу на громадську думку». Пошук у засобах масової інформації маніпулятивних повідомлень і їх аналіз.

12. Соціологія девіантної поведінки (12 год)

Теоретична частина. Сутність соціальної девіації. Теорії девіантної поведінки. Причини й види девіантної поведінки. Запобігання соціальним девіаціям і соціальний контроль.

Практична частина. Поповнення термінологічного словника. Підготовка повідомлення про історію виникнення і становлення соціології девіантної поведінки. Складання діалогу на соціокультурну тему.

13. Загальне поняття про методологію, методи та методіку наукових досліджень (16 год)

Теоретична частина. Процес наукового дослідження, його характеристика й етапи проведення. Методологія науки. Методологічна основа наукового дослідження. Методи наукового пізнання Основні види змістовної методології наукового дослідження. Види та функції наукових досліджень. Техніка наукових досліджень. Методи теоретичного рівня дослідження. Методи емпіричного рівня дослідження. Логіка наукових досліджень.

Практична частина. Проведення історико-біографічного дослідження. Проведення мозкового штурму. Систематизація отриманих у процесі індивідуальної роботи даних. Інтерпретація основних понять. Проведення соціометричного дослідження. Ситуаційні вправи.

14. Суть і типологія соціологічних досліджень, їх методика і техніка (14 год)

Теоретична частина. Поняття про соціологічне дослідження. Основні етапи соціологічного дослідження. Типологія соціологічних досліджень:

за рівнем знання (теоретичні й емпіричні); за характером знання (методологічні й неметодологічні); за орієнтацією (фундаментальні й прикладні); за предметом (соціологічні й комплексні); за характером мети та завдань дослідження (розвідувальні, описові, аналітичні); за динамікою об'єкта дослідження (разові й повторні). Якісні та кількісні методи. Програма соціологічного дослідження. Методи збирання соціологічної інформації.

Практична частина. Організація соціологічного дослідження. Проведення анкетування «Соціальний портрет старшокласника», підготовка до самостійного дослідження за результатами анкетування. Проведення інтерв'ю на задану тему.

15. Основні методи збору соціологічної інформації (16 год)

Теоретична частина. Класифікація і характеристика основних методів збирання соціологічної інформації. Опитування як метод збирання соціологічної інформації. Види опитувань: анкетування, інтерв'ю, тестування, соціометрія, експертне оцінювання, фокус-група. Аналіз документів і спостереження в соціології. Контент-аналіз.

Практична частина. Написання правил складання анкети. Наведення прикладів закритих і відкритих запитань під час формування анкети. Розроблення анкет. Формулювання запитань для інтерв'ю. Заповнення таблиці (переваги, особливості застосування і слабкі аспекти методів збирання соціологічної інформації). Виконання творчих завдань на закріплення вмінь користуватися різними методами соціологічного дослідження. Проведення анкетування серед однокласників «Соціальні мережі — за чи проти?».

16. Відображення теоретичної частини в науково-дослідницькій роботі (10 год)

Теоретична частина. Основні вимоги до змісту, структури й стилю написання дослідницької роботи. Загальні підходи до оцінювання внеску конкретних науковців у розв'язання проблем з обраної тематики. Виокремлення нерозв'язаних проблем і питань на основі опрацьованих інформаційних джерел. Авторське право. Вимоги та стандарти щодо посилань на використані літературні джерела, зображення та інші види творів (аудіо- та відеоматеріали). Основні узагальнення і висновки за результатами теоретичних досліджень.

Практична частина. Складання тез і анотацій під час опрацювання наукової статті. Складання конспекту під час опрацювання монографічної роботи. Пошукова і дослідницька робота. Оформлення посилань на опрацьовану наукову літературу. Проведення відеотренінгу зі спілкування.

17. Висновок як завершальний етап у написанні науково-дослідницької роботи (12 год)

Теоретична частина. Місце висновку в структурі науково-дослідницької роботи, його значення. Основні рекомендації та вимоги до написання загального висновку за результатами наукових досліджень. Повнота, стислість, об'єктивність і коректність висновків.

Практична частина. Добір і впорядкування матеріалу на задану тему. Написання висновків до власних науково-дослідницьких робіт. Визначення практичних рекомендацій за результатами проведеного соціологічного дослідження.

18. Науково-діловий стиль мовлення. Підготовка публічного виступу (14 год)

Теоретична частина. Структура і зміст доповіді під час захисту наукових робіт. Основні рекомендації щодо написання та виголошення доповіді. Візуальний супровід доповіді. Критерії оцінювання захисту науково-дослідницьких робіт. Культура мовлення під час ведення наукової дискусії.

Практична частина. Складання плану захисту роботи. Виконання вправ на виразність і культуру мовлення. Виголошення доповіді. Конкурс ораторського мистецтва. Робота над мультимедійними презентаціями, створення постера.

19. Підсумок (6 год)

Підбиття підсумків роботи гуртка за рік. Презентація найкращих учнівських науково-дослідницьких робіт. Поради й рекомендації щодо подальшої науково-дослідницької діяльності.

Підготовка тез. Самоконтроль та самодіагностика засвоєних знань та практичних навичок.

Вищий рівень, третій рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	4	6
2.	Основні школи та концептуальні напрями сучасної західної соціології	4	6	10

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
3.	Соціологічна думка та соціологія в Україні	4	6	10
4.	Галузеві соціологічні теорії	2	4	6
5.	Соціологія політики та економіки	2	4	6
6.	Соціологія права	2	4	6
7.	Соціологія праці та управління трудовим колективом	2	4	6
8.	Соціологія кар'єри	2	4	6
9.	Соціологія культури та релігії	2	4	6
10.	Соціологія освіти й виховання	2	4	6
11.	Соціологія побуту та дозвілля	2	4	6
12.	Динаміка суспільного розвитку. Модернізація суспільства	2	4	6
13.	Організація і проведення конкретно-соціологічного дослідження	4	8	12
14.	Програма соціологічного дослідження: вимоги до розробки	3	6	9
15.	Основні складники методологічної частини програми соціологічного дослідження	2	6	8
16.	Методико-процедурна частина програми конкретно-соціологічного дослідження	3	6	9
17.	Розрахунок і обґрунтування вибірки	3	6	9
18.	Опитування як метод збору соціологічної інформації	2	6	8
19.	Особливості методів аналізу документів, соціологічного спостереження та експерименту в соціології	2	4	6

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
20.	Стратегічний і робочий плани соціологічного дослідження	2	4	6
21.	Оброблення та аналіз соціологічної інформації	4	8	12
22.	Завершальний етап соціологічного дослідження	2	4	6
23.	Науково-дослідницька діяльність	9	21	30
24.	Практичне використання результатів соціологічного дослідження	4	5	9
25.	Прогнозування соціальних явищ і процесів	2	4	6
26.	Підсумок	2	4	6
Разом		72	144	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (6 год)

Теоретична частина. Методологічні підходи до аналізу суспільства. Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Організаційні питання.

Практична частина. Виконання творчого завдання: написання твору-мініатюри — візитівки (автопортрета, автобіографії). Аналіз робіт. Складання індивідуального плану роботи.

2. Основні школи та концептуальні напрями сучасної західної соціології (10 год)

Теоретична частина. Функціоналізм. Структурно-функційний аналіз як теорія суспільства. Структурно-функційний аналіз як метод соціального дослідження. Теорії соціального конфлікту. Теорія соціального обміну. Психоаналітичні теорії. Символічний інтеракціонізм. Феноменологічна соціологія. Неомарксизм.

Практична частина. Робота в бібліотеці за системним та алфавітним каталогами. Поповнення словника соціологічних термінів. Складання тематичних виписок, тез. Розв'язування кросвордів.

3. Соціологічна думка та соціологія в Україні (10 год)

Теоретична частина. Зародження і становлення соціологічної думки в Україні. Початок української соціології. Розвиток вітчизняної соціології у ХХ ст. Соціологічні дослідження українських вчених в еміграції. Основні напрями розвитку української соціологічної думки у ХХІ ст. Розвиток української соціології в межах ВУАН. Перспективи розвитку соціології в Україні.

Практична частина. Гра-естафета. Написання відгуку на прочитану наукову статтю. Підготовка доповіді й мультимедійної презентації на тему «Українська соціологія сьогодні». Тренування у проведенні соціального експерименту.

4. Галузеві соціологічні теорії (6 год)

Теоретична частина. Об'єкти вивчення галузевих соціологічних теорій. Різновиди галузевих соціологічних теорій. Теоретико-методологічні засади галузевих соціологічних теорій. Місце галузевих соціологічних теорій у структурі соціології. Галузеві соціологічні теорії — місток між загальнотеоретичною соціологією й іншими науками. Відмінні ознаки між загальними та галузевими соціологічними теоріями.

Практична частина. Складання плану наукової роботи. Добір теоретичних, критичних та історико-соціологічних джерел, необхідних для роботи. Робота із джерелами електронної мережі. Визначення відповідності соціологічних понять і їх авторів.

5. Соціологія політики та економіки (6 год)

Теоретична частина. Поняття і категорії соціології політики. Специфіка соціологічного дослідження політичної сфери суспільства. Предмет соціології політики та його складники. Поняття політичного суб'єкта, політичної сфери, влади. Взаємозв'язок політики з культурою й економікою. Основні складники соціології політики: соціологія політичних рухів і партій, соціологія держави, соціологія політичної свідомості й політичної поведінки, соціологія міжнародних відносин. Політична соціалізація індивіда. Політичні реалії сучасної України. Соціологічні дослідження політичних процесів в Україні.

Основні етапи розвитку соціологічного знання про економічну сферу. Теорія економічного лібералізму А. Сміта та її соціальні аспекти. Соціологія економіки у працях Д. Рікардо і Т. Мальтуса. К. Маркс і соціологічна перебудова теоретичної економіки. Аналіз економічної сфери в концепціях М. Вебера й Е. Дюркгайма. Взаємодія економічної та соціальної сфер у працях українських учених. Розроблення предмета економічної

соціології Т. Парсонсом і Н. Смелзером. Постмодерністське бачення економічних проблем. Реальний стан економіки України очима соціологів.

Практична частина. Опрацювання наукової літератури та систематизація прочитаного. Поповнення термінологічного словника. Добір і впорядкування матеріалу на задану тему. Визначення відповідності робіт і їх авторів. Записування ключових понять з теми в робочі зошити.

6. Соціологія права (6 год)

Теоретична частина. Соціологічний підхід до аналізу права. Предмет, проблематика, структура та функції соціології права. Методи соціології права. Соціологія права в системі знань про суспільство. Механізм соціальної дії та реалізації права. Правова культура сучасного українського суспільства. Соціальна природа правомірної й протиправної поведінки.

Практична частина. Складання власних кросвордів за допомогою Тематичного словника-довідника із соціології. Виступ із власним проектом з вивченої теми. Проведення історико-біографічного дослідження. Розкриття власного ставлення до соціальної ефективності права.

7. Соціологія праці та управління трудовим колективом (6 год)

Теоретична частина. Основні напрями досліджень соціології праці й управління та предмет цієї науки. Складники предмета соціології праці й управління: суб'єкти праці, соціальні інститути у сфері праці, соціально-трудова відносина, соціально-трудова процеси, соціальне управління ними. Нові підходи в соціології управління. Поняття «менеджмент». Сфера дії менеджменту. Соціологія праці й управління та її розвиток в Україні.

Практична частина. Робота з Тематичним словником-довідником із соціології. Формування поняттєвого апарату із соціології праці в робочому зошиті. Розкриття змісту поняття «соціальна самоорганізація». Виконання вправ на пояснення змісту афоризмів і крилатих висловів відомих соціологів.

8. Соціологія кар'єри (6 год)

Теоретична частина. Кар'єра і соціальна мобільність. Етапи кар'єри. Фази становлення і розвитку кар'єри. Трудова кар'єра як індивідуальна трудова мобільність. Фактори трудової кар'єри. Класифікація трудової кар'єри. Концепція службової кар'єри людини в соціології праці.

Практична частина. Аналіз та обговорення теоретичних положень теми. Підготовка повідомлення про історію виникнення і становлення соціології кар'єри. Захист індивідуальних дослідницьких проєктів (теми на вибір).

9. Соціологія культури та релігії (6 год)

Теоретична частина. Соціологічний аналіз культури. Складники культури та її форми. Соціальні функції культури. Методологічні засади соціологічного аналізу культури. Національні соціологічні школи дослідження культури: французька, німецька, американська. П. Сорокін про соціокультурну динаміку. Постмодернізм і культура. Центральні категорії соціології культури: система цінностей і норм, санкції, соціокультурні зразки поведінки, соціокультурні уявлення, поняття і мова. Культурні конфлікти. Народна, висока та масова культура. Специфіка соціокультурної ситуації в Україні. Джерела соціології релігії. Поняття про релігію. Типологія релігій. Методи вивчення релігії. Релігія та українське суспільство.

Практична частина. Складання усного повідомлення на соціокультурну тему. Обговорення питань національної ідентичності в полікультурному суспільстві. Визначення способів налагодження міжкультурного діалогу. Аналіз зразків народної, високої та масової культури, їх ролі в українському суспільстві. Гра «Аукціон ввічливості». Підготовка контрольних запитань для участі в дискусії на тему, обрану колективно. Диспут «Що для тебе мораль?», обговорення еволюції етичних категорій та їх відмінностей у різних суспільствах.

10. Соціологія освіти й виховання (6 год)

Теоретична частина. Соціологія освіти як спеціальна соціологічна теорія. Статус, предмет і об'єкт соціології освіти. Історія розвитку та становлення соціології освіти. Освіта як соціальний інститут. Організована освіта як підсистема суспільства. Освіта як соціальний інститут. Функції освіти в суспільстві. Специфічність процесу соціалізації людей у системі освіти. Сфера освіти та її соціологічне вивчення. Науково-дослідна функція освіти. Конкретно-соціологічні дослідження проблем освіти та виховання.

Соціологія виховання: її об'єкт і предметна сфера. Соціальна поведінка особистості та фактори її формування. Виховання як соціальне явище. Система виховання і її основні елементи. Напрями виховання. Концепції сучасного виховання. Виховання як соціальний інститут. Соціальні механізми виховання. Індивідуальна взаємодія вихователя з вихованцем як основа соціального впливу. Соціалізація та виховання як основа соціального впливу. Сімейне виховання. Самовиховання та його специфіка.

Практична частина. Обговорення й аналіз теоретичних положень. Складання тесту з вивченої теми. Складання плану самоосвіти та самовиховання. Дискусія на тему «Професійне та економічне самовизначення молоді». Захист індивідуальних дослідницьких проєктів (теми на вибір).

11. Соціологія побуту та дозвілля (6 год)

Теоретична частина. Соціологія побуту як галузь знань. Суспільна форма побуту. Виробничий побут. Домашнє господарство як важлива частина побуту. Бюджет часу. Соціологія вільного часу та дозвілля як галузь наукового знання. Методологічні підходи й методи дослідження дозвіллевої сфери. Історія розвитку соціології вільного часу та дозвілля. Культурно-дозвіллева діяльність як соціальний феномен. Дозвілля як соціальний інститут. Проблема організації та регулювання вільного часу. Інноватизація соціальних технологій у сфері вільного часу та дозвілля.

Практична частина. Поповнення термінологічного словника. Підготовка повідомлення про історію виникнення і становлення соціології побуту. Дискусія на тему «Вільний час і дозвілля української молоді в умовах нової соціокультурної реальності».

12. Динаміка суспільного розвитку. Модернізація суспільства (6 год)

Теоретична частина. Розвиток суспільства і динаміка соціальних процесів. Динаміка суспільного життя. Структура і динаміка суспільної свідомості. Стан та динаміка розвитку організацій громадянського суспільства. Трансформація соціальної відповідальності. Теорія модернізації: виникнення, розвиток, сучасний стан. Головні ознаки модернізації. Види, рівні, форми, типи та способи модернізації. Модернізація — сучасний тренд розвитку суспільства. Парадигми суспільних змін. Соціокультурні особливості модернізації українського суспільства.

Практична частина. Добір і впорядкування матеріалу на задану тему. Вікторина. Виконання індивідуальних творчих завдань. Підготовка доповіді на тему «Модернізація суспільства та соціальні технології».

13. Організація і проведення конкретно-соціологічного дослідження (12 год)

Теоретична частина. Сутність, основні етапи й процедури соціологічного дослідження. Теоретичне й емпіричне соціологічне дослідження. Прикладне дослідження. Пілотажне і польове соціологічне дослідження. Загальна характеристика і класифікація методів збирання первинної соціологічної інформації (спостереження, експеримент, аналіз документів і контент-аналіз, опитування, метод соціометрії тощо). Інструктаж інтерв'юєрів. Контроль за надійністю результатів дослідження.

Практична частина. Складання індивідуальних планів роботи. Визначення теми, мети й завдань, методів наукового дослідження. Розроблення плану-проспекту, структури наукового дослідження. Пошук і збирання інформації. Обробка фактичного матеріалу, цитування, виписки, систе-

матизація та диференціація матеріалу. Підготовка повідомлення про особливості соціологічного дослідження.

14. Програма соціологічного дослідження: вимоги до розробки (9 год)

Теоретична частина. Програма соціологічного дослідження. Підготовка до проведення конкретно-соціологічного дослідження. Виявлення проблемної ситуації. Поняття проблеми в соціології. Формулювання проблеми дослідження. Розроблення програми конкретно-соціологічного дослідження. Структура програми соціологічного дослідження. Теоретико-методологічна частина та методико-процедурний розділ програми. Основні вимоги до складання програми. Функції програми.

Практична частина. Визначення орієнтовних термінів виконання науково-дослідницької роботи. Написання есе на тему «Соціологічні дослідження як інструмент пізнання соціальної реальності». Написання програми соціологічного дослідження. Огляд асоціативних методик в емпіричних соціологічних дослідженнях. Підготовка доповіді на тему «Сутність експериментального вивчення в соціології».

15. Основні складники методологічної частини програми соціологічного дослідження (8 год)

Теоретична частина. Формулювання та обґрунтування проблеми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, мети й завдань дослідження. Уточнення й інтерпретація основних понять, їх операціоналізування. Робочі гіпотези дослідження. Етапи інтерпретації понять. Норми та правила проведення соціологічного дослідження.

Практична частина. Розроблення концепції соціологічного дослідження. Формулювання робочих гіпотез дослідження. Створення перспективного схематичного плану дослідницької діяльності. Розроблення правил побудови вичерпної доповіді.

16. Методико-процедурна частина програми конкретно-соціологічного дослідження (9 год)

Теоретична частина. Стратегічний (принциповий) план дослідження. Процедурний розділ програми. Обґрунтування системи вибірки одиниць спостереження. Суцільні й вибіркові дослідження. Опис основних процедур збирання й аналізу первинних даних. Добір методів збирання емпіричних даних. Інструментарій дослідження. Проведення пілотажного дослідження (першого, пробного). Масовий збір інформації. Класифікація та систематизація зібраної інформації. Теоретичний аналіз емпіричної інформації.

Практична частина. Виконання творчих завдань на закріплення вмінь користуватися різними методами соціологічного дослідження. Робота над розділами, параграфами основної частини наукового дослідження. Поглиблена розробка авторської гіпотези.

17. Розрахунок і обґрунтування вибірки (9 год)

Теоретична частина. Основні поняття вибіркового методу. Правила розрахунку й обґрунтування вибірки. Генеральна і вибіркова сукупність. Одиниці аналізу й одиниці відбору в конкретно-соціологічному дослідженні. Поняття репрезентативності. Різновиди вибірок. Методи механічної і квотної вибірок. Параметри квоти. Розрахунок обсягу вибірки. Основа вибірки. Загальні принципи вибіркового методу. Типи й види вибірок. Помилки вибірки. Поняття вимірювання в соціології. Кількісні та якісні характеристики соціальних об'єктів. Вимірювання та шкалування.

Практична частина. Корекція статистично визначеного обсягу вибірки. Корекція розподілів соціально-демографічних характеристик респондентів. Визначення відсоткових пропорцій контрольних ознак згідно з даними статистики. Корекція обсягу вибірки.

18. Опитування як метод збору соціологічної інформації (8 год)

Теоретична частина. Опитування і його різновиди. Пізнавально-дослідницькі можливості методу опитування і його обмеження. Запитання як інструмент отримання емпіричних даних. Типи запитань та основні вимоги до їх різних видів. Анкетування і його технічний інструментарій. Структура анкети. Вимоги до розроблення і побудови анкети. Способи побудови запитань для анкети. Види запитань: закриті, відкриті, напівзакриті. Форми розміщення запитань в анкеті: лінійна, таблична, шкальна. Прийоми кодування анкети. Пресова і поштова анкети, їх специфіка. Особливості інтерв'ю як виду опитування. Класифікація інтерв'ю. Ефект інтерв'юера. Ситуація інтерв'ю та її вплив на достовірність і надійність інформації. Телефонне опитування, його специфіка. Основні вимоги до телефонного інтерв'ю. Експертне опитування та його сутність. Методи добирання й опитування експертів. Фокус-групи та їх використання в соціології.

Загальна характеристика соціометричного методу як способу вимірювання й аналізу міжособистісних відносин у малій соціальній групі. Призначення соціометричної процедури. Основні вимоги до проведення соціометричного опитування. Соціометричні критерії, їх види. Процедура проведення соціометричного опитування. Побудова соціоматриці. Аналіз результатів соціометричних вимірювань. Соціометричні індекси, їх види.

Практична частина. Проведення анкетування серед однокласників «Цінності української молоді». Складання таблиці «Методи збирання соціологічної інформації». Наведення прикладів різних за формою запитань анкети (відкритих, напіввідкритих, шкальних, альтернативних, питань з преамбулою, питань таблиці). Складання анкет для віртуального соціологічного дослідження з дотриманням вимог до анкетних запитань і опорою на теоретичний матеріал з обраної теми.

19. Особливості методів аналізу документів, соціологічного спостереження та експерименту в соціології (6 год)

Теоретична частина. Поняття «документ» в соціології. Документ як джерело соціологічної інформації. Класифікація документів. Проблема вірогідності документальної інформації. Місце аналізу документів серед інших методів збирання інформації. Методи аналізу документів: традиційний (якісний) та контент-аналіз (кількісний метод). Особливості соціологічного спостереження, його переваги й недоліки. Місце методу спостереження серед інших методів. Види спостережень. Використання експерименту в соціологічних дослідженнях. Можливості експерименту та межі його застосування. Логічна структура експерименту. Види експериментів.

Практична частина. Аналіз фрагмента з наукового соціологічного тексту. Відповіді на запитання для роздумів. Робота над таблицею «Переваги та недоліки спостереження як методу збирання соціологічної інформації». Формулювання визначення понять «контент-аналіз», «моніторинг», «об'єкт соціологічного дослідження».

20. Стратегічний і робочий плани соціологічного дослідження (6 год)

Теоретична частина. Стратегія соціологічного дослідження. Стратегічний і робочий плани конкретно-соціологічного дослідження. Підготовка соціологічних даних до оброблення.

Практична частина. Планування етапів соціологічного дослідження. Доведення необхідності й доцільності проведення соціального моніторингу. Презентація групового проєкту віртуального соціологічного дослідження з обраної теми. Здійснення класифікації соціологічного дослідження за часом, видами завдань, характером поставлених цілей, замовником, об'єктом.

21. Оброблення та аналіз соціологічної інформації (12 год)

Теоретична частина. Оброблення та аналіз соціологічної інформації. Основні методи опрацювання соціологічної інформації. Способи ручного

оброблення й опрацювання за допомогою програмного забезпечення. Застосування методів статистики. Основні вимоги до змісту, структури та стилю написання розділу «Результати досліджень». Первинна документація. Вимоги до оформлення табличного і графічного матеріалу. Графічна інтерпретація. Винесення проміжного та довідкового матеріалу в додатки. Основні комп'ютерні програми для оброблення первинної соціологічної інформації. Аналіз даних як один з етапів соціологічного дослідження. Методи опису даних.

Практична частина. Статистичне оброблення отриманих результатів. Оформлення у вигляді таблиць, діаграм, схем. Аналіз отриманої інформації.

22. Завершальний етап соціологічного дослідження (6 год)

Теоретична частина. Узагальнення та відображення результатів соціологічного дослідження. Групування отриманої інформації. Кодування інформації. Складання пам'ятки соціологічного дослідження. Обчислення спеціальних статистичних величин. Оформлення звіту про підсумки дослідження.

Практична частина. Змістовний виклад матеріалу наукового дослідження, логічність та послідовність теоретичних і практично-експериментальних положень дослідження. Введення та оформлення графічного й ілюстративного матеріалу. Формування висновків до кожного розділу, параграфа, узагальнювальний аналіз зібраного фактичного матеріалу. Опрацювання і критичний аналіз результатів наукової роботи.

23. Науково-дослідницька діяльність (30 год)

Теоретична частина. Основні засади науково-дослідницької діяльності. Способи формулювання теми дослідження. Обґрунтування актуальності дослідження. Визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження. Методи роботи. Принципи збирання інформаційного матеріалу, висування гіпотези, обрання методів дослідження, формулювання висновків.

Вимоги до оформлення науково-дослідницьких робіт. Основні правила розроблення і створення мультимедійної презентації та постера. Культура мовлення під час ведення наукової дискусії. Критерії оцінювання науково-дослідницьких робіт учнів.

Практична частина. Написання науково-дослідницької роботи. Редагування та коригування роботи, підготовка матеріалів до захисту. Узагальнення та формулювання загальних висновків. Формування списку використаних джерел і літератури. Винесення проміжного та довідкового матеріалу в додатки. Оформлення наочних матеріалів. Підготовка доповіді, мультимедійної презентації, постера. Складання плану захисту роботи. Виступи учнів із результатами своїх досліджень. Проведення дискусії, обговорення виступів.

24. Практичне використання результатів соціологічного дослідження (9 год)

Теоретична частина. Практична реалізація результатів дослідження. Узагальнення різних соціологічних досліджень. Перспективи розвитку соціологічної теорії. Типи практичних рекомендацій за результатами соціологічного дослідження (практична функція соціології). Практичні пропозиції щодо подолання негативних факторів у розвитку соціальних процесів. Соціальні проєкти.

Практична частина. Розроблення практичних рекомендацій, спрямованих на розв'язання проблемних ситуацій (за результатами соціологічних досліджень). Публікації основних висновків і положень, пропозицій і рекомендацій у періодичних виданнях, наукових збірниках тощо.

25. Прогнозування соціальних явищ і процесів (6 год)

Теоретична частина. Сутність соціального прогнозування. Прогнозування соціологічних явищ. Соціальне проєктування. Методи соціального прогнозування. Методи опитування експертів. Методи опитування населення. Методи моделювання. Логіка складання соціального прогнозу.

Практична частина. Апробація результатів соціологічних досліджень на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах та інших заходах з актуальних проблем соціального розвитку суспільства. Виконання вправ на пояснення змісту афоризмів і крилатих висловів відомих соціологів.

26. Підсумок (6 год)

Підбиття підсумків роботи гуртка за рік. Презентація найкращих учнівських науково-дослідницьких робіт. Поради й рекомендації щодо подальшої науково-дослідницької діяльності.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- предмет, завдання, методологічні, наукові засади соціології;
- основні етапи розвитку соціології як науки;
- основні теоретико-методологічні основи соціології;
- сучасні соціологічні теорії та соціальні концепції;
- ключові визначення, термінологію та поняттєвий апарат дисципліни;
- основні галузі соціологічного знання;
- особливості перебігу соціальних процесів;
- історичні та сучасні погляди на суспільство;

- процеси соціалізації особистості в суспільстві та процеси соціальної динаміки;
- сучасні методи проведення соціологічних досліджень;
- зміст основних статистичних показників;
- загальнолюдські моральні цінності, їх вияв у національних традиціях;
- особливості проведення дослідницької роботи;
- основні рекомендації щодо роботи з науковими інформаційними джерелами;
- структуру науково-дослідницької роботи та основні вимоги до її написання;
- методи соціологічних досліджень;
- правила оформлення результатів науково-дослідницької роботи;
- правила укладання списку використаних джерел і літератури;
- структуру бібліотечних каталогів;
- правила культури мовлення, поведінки під час публічного виступу.

Вихованці мають уміти:

- використовувати наукову термінологію;
- застосовувати наукові методи соціологічних досліджень;
- розмежовувати соціологію й інші соціальні дисципліни;
- розрізняти основні галузі соціологічного знання;
- застосовувати опитування як метод збирання соціологічної інформації;
- використовувати методи спостереження, анкетування, інтерв'ю під час проведення соціологічного дослідження;
- обробляти й аналізувати соціологічну інформацію;
- аналізувати дані масових соціологічних опитувань;
- визначати тему і завдання дослідження, аргументувати вибір теми;
- використовувати різні методи статистичного оброблення даних;
- визначати й аргументувати актуальність роботи, теоретичне і практичне значення, особистий внесок автора та перспективи подальших досліджень;
- проводити пошук і працювати з науковими інформаційними джерелами;
- працювати за систематичним та алфавітним каталогом, бібліографічним покажчиком;
- давати стислий аналіз прочитаної літератури з обраної теми;
- оформляти список використаних джерел;
- аналізувати отримані дані та робити відповідні висновки;
- створювати мультимедійні презентації;

- складати план захисту науково-дослідницької роботи;
- готувати виступ і виголошувати його.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- володіння теоретичними основами соціології, усвідомлення специфіки предмета соціології;
- розуміння суспільної дійсності й оперування соціальними знаннями, вміннями, нормами, що необхідні для результативного вирішення практичних завдань;
- обрання тактики поведінки в різних соціальних ситуаціях і ролях на основі загальноприйнятих норм етики, досягнення порозуміння та побудови ефективної комунікації;
- застосування творчого підходу у власній дослідницькій діяльності: під час формулювання наукової проблеми, обґрунтування її актуальності, висування гіпотези, обрання методів, а також представлення результатів дослідження.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Безверха Г. І. Соціологія : навч. посіб. Київ : НАУ-друк, 2009. 116 с.
2. Вербець В. В. Соціологія. Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Кондор», 2009. 550 с.
3. Лукашевич М. П. Основи соціології масової комунікації : підручник. Київ : ІПК ДСЗУ, 2009. 308 с.
4. Лукашевич М. П. Соціологія економіки : підручник. Київ : Каравела, 2005. 288 с.
5. Лукашевич М. П. Соціологія праці : підручник. Київ : Либідь, 2004. 440 с.
6. Лукашевич М. П. Соціологія релігії : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 222 с.
7. Лукашевич М. П. Соціологія соціальної роботи. Курс лекцій : навч. посіб. Київ : ІПК ДСЗУ, 2009. 210 с.
8. Лукашевич М. П. Соціологія. Загальний курс : підручник. Київ : Каравела, 2011. 408 с.
9. Лукашевич М. П. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії : навч. посіб. Київ : МАУП, 2004. 144 с.
10. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження : курс лекцій. Київ : Наукова думка, 2002. 302 с.
11. Чигрин В. О. Сільська молодь: досвід комплексного соціологічного аналізу. Мелітополь : ЗІДМУ — ТДАТА, 2006. 384 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гірник А. М. Основи конфліктології. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 222 с.
2. Димитрова Л. М. Соціологія управління та організацій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Політехніка НТУУ «КПІ», 2005. 156 с.
3. Захарченко М. В., Погорілий О. І. Історія соціології (від античності до початку століття) : навч. посіб. Київ : Либідь, 1993. 336 с.
4. Кузьменко Т. М. Соціологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 320 с.
5. Піча В. М. Соціологія. Загальний курс : навч. посіб. для студ. вищ. закл. осв. Київ : Каравела, 2000. 248 с.
6. Погорілий О. І. Соціологічна думка ХХ століття : навч. посіб. Київ : Либідь, 1996. 224 с.
7. Соціологія міста : навч. посіб. / Л. В. Малес та ін. Донецьк : Ноулідж, 2010. 463 с.
8. Черниш Н. Й. Соціологія молоді : конспект лекцій. Київ : ІЗМН, 2003. 315 с.

Т. М. Кузьма

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ПРАВОВНАВСТВО»

ОСНОВНИЙ І ВИЩИЙ РІВНІ

*«Схвалено для використання в освітньому процесі»
(протокол № 1 від 29.03.2023 засідання експертної комісії
з позашкільної освіти), зареєстровано у Каталозі надання грифів
навчальній літературі та навчальним програмам державної установи
«Український інститут розвитку освіти» за № 8.0037–2023*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Процес розбудови правової держави, заснованої на верховенстві права, багатоманітності та плюралізмі, формуванні громадянського суспільства в Україні потребує компетентних, відповідальних, свідомих громадян. Генерування, розвиток і закріплення нового мислення особи, виховання її загальної правової культури, високої професійності під час вирішення різноманітних завдань, почуття справедливості, толерантності, поваги до закону — ось основа розвитку демократичного суспільства. І важливу роль в означених трансформаційних процесах відіграє правова освіта, що формує правову культуру та правосвідомість людей, перетворюючи ідеали добра, законності, правопорядку та справедливості на мотиваційні чинники їх поведінки.

Правознавство як навчальний предмет спрямоване на ознайомлення учнів із загальними теоретичними і практичними засадами основних галузей права, розвиток правової та соціальної грамотності вихованців, толерантності, комунікабельності, здатності до активної участі в житті суспільства, на вироблення навичок аналізу правових явищ і процесів. У зв'язку із цим науково-дослідницька робота в гуртку «Правознавство» Малої академії наук України покликана допомогти сформувати у шкільного юнацтва інтерес до правознавства як галузі знань, поглибити базові навички правового мислення та ключові правові компетентності.

Метою навчальної програми є формування у вихованців цілісного, системного розуміння державно-правових явищ, генези та закономірностей їх функціонування і розвитку.

Відповідно до поставленої мети **завданнями** навчальної програми є:

- сформувати в учнів системні уявлення про державу і право як основні засоби впорядкування суспільних відносин та вміння використовувати їх у практичному житті;

- розвинути навички цілісного аналізу чинного законодавства України, проводити аналогії із законодавством інших держав;

- виховати в слухачів повагу до людської гідності, демократичних цінностей, верховенства права, справедливості, рівноправ'я, патріотизму; сформувати правові предметні компетентності, що забезпечують здатність відповідально реалізовувати свої права й обов'язки в конкретній життєвій ситуації;

- сприяти професійному визначенню вихованців у майбутньому.

Завдання, що ставляться перед сучасною правовою освітою, чітко окреслюють головні напрями, за якими вони мають реалізовуватися. Серед них одне із чільних місць посідає перехід від предметно орієнтованого навчання до особистісно та компетентісно орієнтованої парадигми освіти.

У результаті реалізації програми забезпечується формування у вихованців таких освітніх компетентностей:

- *ціннісно-сислової* — здатність розуміти навколишній світ, усвідомлювати свою роль і призначення, уміння вибирати цільові та смислові установки для своїх дій, приймати рішення;

- *навчально-пізнавальної* — опанування навичок продуктивної діяльності: добування знань безпосередньо з реальності, володіння алгоритмами дій у нестандартних ситуаціях, евристичними методами розв'язання проблем, уміння відрізняти факти від домислів тощо;

- *інформаційної* — набуття вміння самостійно шукати, аналізувати й добирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати та передавати її;

- *комунікативної* — розвиток вміння взаємодіяти з тими, хто оточує, навичок роботи в групі, виконання різних соціальних ролей у колективі;

- *соціальної* — опанування мінімально необхідних для життя в сучасному суспільстві навичок соціальної активності та функціональної грамотності;

- *особистісного самовдосконалення* — опанування способів діяльності у власних інтересах і можливостях, що виражається в їх безперервному самопізнанні, розвитку необхідних сучасній людині особистісних якостей, формуванні емоційного інтелекту, культури мислення та поведінки.

Окрім загальних освітніх компетентностей реалізація програми передбачає і досягнення таких правових предметних компетентностей:

- *аксіологічної* — ставлення до права і правових норм як до загальнолюдської суспільної цінності;

- *логічної* — уміння аналізувати діяння, явища на основі права та закону;

- *юридично-мовленнєвої* — здатність будувати усні та письмові висловлювання із правових питань;

- *інформаційної* — уміння працювати із джерелами інформації;

- *практичної* — навички застосовувати правові знання в повсякденному житті.

Зміст програми реалізується за допомогою як традиційних форм і методів навчання, так і елементів новітніх педагогічних технологій: інтерактивних, креативних, інформаційних, проєктних. Формами проведення теоретичних занять є інформативна, аналітична, проблемна лекції, практичних — мінідослідження, дискусії, тренінги, круглі столи, семінари, презентації, розроблення творчих індивідуальних і колективних проєктів тощо.

На заняттях гуртка передбачено використання таких методів навчання, як: аналітичний, дослідницький, системного аналізу, кейс-метод, евристична бесіда, робота в малих групах тощо.

Програма охоплює як теоретичну частину, що передбачає вивчення загальних положень основних галузей права, актуальних проблем правотворення в сучасній Україні, так і окремі практичні заняття, що допомагають учням реально використовувати набуті теоретичні знання на практиці й формують у них досвід дослідницької роботи. Ці частини логічно взаємопов'язані за змістом і забезпечують наступність.

Програмою занять передбачено засвоєння учнями знань і практичних навичок роботи з нормативно-правовими актами, науковою та методичною літературою, опанування основних методів дослідження в галузі права, оброблення й узагальнення отриманих результатів.

Реалізація запропонованої програми здійснюється через проведення теоретичних і практичних занять з вихованцями гуртка. Одночасно вони мають можливість значно поглибити свої теоретичні знання в галузі правознавства, набуті практичних навичок і досвіду проведення конкретних наукових досліджень, виробити якості — самостійності, творчості та цілеспрямованості в роботі.

Навчальна програма передбачає три роки навчання:

1-й рік — основний рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень);

2-й рік — вищий рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень);

3-й рік — вищий рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень).

Для оцінювання успішності учнів передбачено такі форми контролю: поточний (обговорення, тестування, розв'язування творчих завдань); проміжний (написання рефератів, підготовка презентацій, окремих складових частин науково-дослідницької роботи); підсумковий (науково-дослідницька робота, виступи на науково-практичних конференціях, участь у різноманітних конкурсах).

**Основний рівень, перший рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	2	4
2.	Правознавство як суспільна наука	4	2	6
3.	Теорія держави і права	4	8	12
4.	Історія держави і права України	4	8	12
5.	Конституційне право — провідна галузь національного права України	10	8	18
6.	Трудове право і трудові правовідносини	6	10	16
7.	Право на соціальний захист і соціальне забезпечення	4	8	12
8.	Основи цивільного законодавства	6	10	16
9.	Правове регулювання сімейних відносин	4	8	12
10.	Господарське законодавство	4	8	12
11.	Адміністративне право	4	8	12
12.	Кримінальне право як галузь права	4	8	12
13.	Основи судочинства, правоохоронної та правозахисної діяльності	4	8	12
14.	Загальні положення окремих галузей права: фінансового, екологічного, земельного, житлового	4	8	12
15.	Поняття про учнівську науково-дослідницьку роботу	4	8	12
16.	Робота з нормативно-правовими актами та науковими джерелами	4	8	12
17.	Оформлення науково-дослідницької роботи	4	8	12

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
18.	Науково-діловий стиль мовлення. Підготовка публічного виступу	2	8	10
19.	Підсумок	—	2	2
Разом		78	138	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (4 год)

Теоретична частина. Наука як сфера діяльності людини, її основні ознаки та види. Форми наукових досліджень. Основні наукові результати. Суб'єкти наукової діяльності.

Мала академія наук у системі освіти та виховання учнівської молоді України. Структура МАН України і її співпраця з науковими та науково-виробничими установами країни. Основні завдання підрозділів МАН щодо залучення учнів до наукової роботи та профорієнтаційної діяльності. Необхідність залучення обдарованої молоді до наукових досліджень, основні напрями такої діяльності. Ознайомлення з метою і завданнями курсу, порядком і планом роботи гуртка. Організаційні питання. Рекомендовані джерела та література.

Практична частина. Тестування з метою перевірки рівня підготовки учнів. Тлумачення термінів: «дослідник», «науковець», «учений», «наукова діяльність», «профорієнтаційна діяльність», «правознавець», «юрист», «юридична діяльність». Коментування вислову Е. Рузвельт: «Ти — велика людина, якщо ти є тим чинником, який забезпечує правильні дії суспільства».

2. Правознавство як суспільна наука (6 год)

Теоретична частина. Роль права і його місце в житті сучасного суспільства. Поняття правознавства (юридичної науки / юриспруденції) і його предмет. Методи правового регулювання. Об'єкти вивчення правознавства. Функції правознавства. Взаємозв'язок правознавства з іншими науками. Структура правових знань. Порівняльне правознавство, його сутність та основні цілі. Джерела права.

Практична частина. Підготовка повідомлення на тему «Право в моєму житті». Робота з юридичною і науковою літературою, електронними нормативно-правовими базами. Визначення критеріїв вибору теми наукового дослідження з правознавства.

3. Теорія держави і права (12 год)

Теоретична частина. Суспільно-історична цінність держави і права. Поняття держави, її ознаки та функції. Причини й шляхи виникнення держави і права. Класифікація держав за їхньою формою. Правова держава і громадянське суспільство. Поняття й ознаки права. Правові норми: поняття, ознаки, структура та види. Джерела права. Правотворчість та систематизація нормативно-правових актів. Реалізація права. Україна як правова держава.

Практична частина. Складання словника юридичних термінів. Проведення уявної гри-подорожі «Феєрія форм правління». Виконання творчих завдань і розв'язання юридичних задач. Діалог на тему «Держава моєї мрії». Пошук інформаційних джерел у бібліотечних фондах і в мережі Інтернет.

4. Історія держави і права України (12 год)

Теоретична частина. Давньоруська держава і право. Політичний, суспільний та правовий лад в литовсько-польський період і в часи козацько-гетьманської України. Суспільно-політичний устрій і право на українських землях у складі Російської та Австро-Угорської імперій (кін. XVIII ст. — поч. XX ст.). Відродження української національної державності, правові засади (1917–1920). Радянська державно-правова система в Україні. Держава і право України в роки незалежності.

Практична частина. Визначення загальної мети та конкретних завдань наукового дослідження. Опрацювання одного з основних першоджерел з історії держави і права України та оформлення доповіді про нього. Підготовка мультимедійної презентації про державно-правовий устрій одного з періодів історії України (на вибір учня). Складання політичного портрета провідного діяча в історії держави і права України або створення його профілю в соціальній мережі та наповнення контентом.

5. Конституційне право — провідна галузь національного права України (18 год)

Теоретична частина. Загальна характеристика Конституції України як джерела права. Державний лад України. Державні символи. Політика України у сфері використання мов. Міжнародні відносини України.

Конституційно-правові засади правового статусу людини і громадянина. Громадянство України. Міжнародні стандарти в галузі прав людини та дитини. Міжнародний моніторинг здійснення та забезпечення прав людини. Конституційне закріплення права на освіту. Конституційні обов'язки людини і громадянина. Обов'язок захисту незалежності й територіальної цілісності України. Інститут омбудсмена.

Поняття і форми здійснення народного суверенітету. Референдум та вибори в Україні. Органи державної влади України. Конституційний принцип поділу державної влади. Адміністративно-територіальний устрій України. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування. Реформа децентралізації.

Практична частина. Проведення тестування. Робота в малих групах (визначення спільних ознак Конституції Пилипа Орлика 1710 р., Конституції УНР 1918 р., радянських конституцій і Конституції України 1996 р.). Аналіз заборон і обмежень в умовах надзвичайного та воєнного стану. Визначення найкращого механізму забезпечення, гарантування і дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні (методом «мозкового штурму»). Розгляд положень Декларації про державний суверенітет України, Акта проголошення незалежності України, Закону України «Про правонаступництво України» та Конституції України щодо визначення території Української держави. Характеристика сучасного адміністративно-територіального устрою нашої держави. Складання схеми «Механізм стримування і противаг в Україні» (на основі Конституції України).

6. Трудове право і трудові правовідносини (16 год)

Теоретична частина. Трудове право в системі національного законодавства. Правова основа працевлаштування молоді. Трудовий договір: зміст, порядок укладення, зміни та припинення. Робочий час і час відпочинку. Дисципліна праці, дисциплінарна і матеріальна відповідальність. Охорона праці. Особливості реформування трудового законодавства.

Практична частина. Групова робота: обговорення проєкту Трудового кодексу та його порівняння з Кодексом законів про працю України. Розв'язання юридичних задач із застосуванням методу ситуаційного аналізу (кейс-методу). Написання проєктів заяв та наказів про прийняття на роботу, звільнення з роботи, надання відпустки тощо, складання проєкту трудового договору. Складання схем і таблиць «Види робочого часу і часу відпочинку». Підготовка доповідей на тему «Особливості здійснення та захисту трудових прав неповнолітніх осіб» і «Гарантії права на працю осіб з інвалідністю».

7. Право на соціальний захист і соціальне забезпечення (12 год)

Теоретична частина. Право на соціальний захист. Організаційно-правові форми й види соціального забезпечення. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування: на випадок безробіття, у разі тимчасової втрати працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування. Види державної соціальної допомоги. Державна допомога сім'ям з дітьми. Соціальні послуги.

Практична частина. Розкриття відмінностей між правовими категоріями «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Написання твору-опису про актуальні проблеми, з якими стикаються особи, що опинилися в складних життєвих обставинах та/або потребують соціального захисту. Виконання вправ на роз'яснення особливостей соціального захисту дітей. Складання тез і конспекту за результатами опрацювання наукової статті.

8. Основи цивільного законодавства (16 год)

Теоретична частина. Цивільне право та цивільні правовідносини. Суб'єкти й об'єкти цивільних правовідносин. Опіка і піклування. Особисті немайнові права фізичної особи. Право власності та інші речові права. Власність неповнолітніх. Загальні положення про правочини. Зобов'язальне право. Захист цивільних прав. Цивільноправова відповідальність. Особливості спадкування за законодавством України.

Практична частина. Розв'язування юридичних ситуаційних задач. Підготовка, запис і рецензування коротенького відеоролика на тему «Реалізація особистого немайнового права на...», де розкривається сутність і зміст одного з основних немайнових прав людини (на вибір учня). Моделювання і вирішення ситуації щодо порушення прав споживача, аргументування позицій кожного контрагента. Робота над схемою «Спадкування за законодавством України», коментування випадків, де застосовуються окремі правила.

9. Правове регулювання сімейних відносин (12 год)

Теоретична частина. Поняття шлюбу і сім'ї. Порядок укладення шлюбу, його припинення та визнання недійсним. Шлюб неповнолітніх. Майнові й особисті (немайнові) права та обов'язки подружжя. Права й обов'язки батьків та дітей. Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Насильство в сім'ї та механізм покарання кривдників.

Практична частина. Рольова гра «Юридична консультація», під час якої розглядаються права й обов'язки батьків і дітей. Робота з картками: на кожній картці — окрема життєва ситуація із сімейного права, учні її аналізують і коментують. Вікторина на цю тему. Обговорення та підбиття підсумків. Рефлексія учнів щодо розглянутих питань.

10. Господарське законодавство (12 год)

Теоретична частина. Господарське законодавство. Суб'єкти господарювання. Фізична особа — підприємець. Юридичні особи, їх види. Майно-

ва основа господарювання. Господарські договори. Державне регулювання господарської діяльності. Окремі напрями господарської діяльності.

Практична частина. Складання тез і конспекту під час опрацювання наукової статті. Підготовка доповіді на тему «Українське господарське право: історія та сучасність». Рецензування доповіді. Вправи на розвиток уяви та креативності «Я реєструюся ФОПом». Дискусія на тему «Медицина: страхова чи безоплатна?». Класифікація правових термінів, понять, явищ за самостійно обраними критеріями.

11. Адміністративне право (12 год)

Теоретична частина. Державне управління і виконавча влада. Державна служба: поняття, види, принципи. Реформування державної служби. Адміністративна відповідальність та її принципи. Адміністративне правопорушення і система адміністративних стягнень. Адміністративна відповідальність неповнолітніх осіб.

Практична частина. Виступи на обрану тему. Аналітична робота: виявлення недоліків у виступі, опонування, коментування, поради. Написання короткого наукового дослідження на тему «Децентралізація виконавчої влади», добір джерел і літератури, складання плану, визначення проблемних питань. Розкриття власного ставлення до порушень правил дорожнього руху пішоходами, методом «мозкового штурму» вирішення питання протидії таким порушенням з боку дітей. Групова робота. Вправи на розвиток асоціативного мислення, гнучкість і швидкість думки. Вправа на розвиток уяви, а також здатності бачити різні аспекти однієї проблеми.

12. Кримінальне право як галузь права (12 год)

Теоретична частина. Кримінальний закон. Поняття й ознаки злочину, склад злочину. Кримінальна відповідальність та її підстави. Обставини, що пом'якшують, обтяжують і виключають кримінальну відповідальність. Співучасть у вчиненні злочину. Система кримінальних покарань. Кримінальна відповідальність неповнолітніх. Особливості звільнення дітей від кримінального покарання.

Практична частина. Моделювання правових ситуацій. Робота з умовними висловами, які за своїм змістом і сутністю є юридичними, але сформульовані нестандартно. Аналіз змісту правових норм (на основі Кримінального кодексу України). Робота з правовими дефініціями. Написання творчороздуму про найбільш поширені в суспільстві злочини на основі власних життєвих спостережень. Аналіз девіантної поведінки. Підготовка доповіді на тему «Запобігання та протидія корупції у сфері прав людини».

13. Основи судочинства, правоохоронної та правозахисної діяльності (12 год)

Теоретична частина. Судова система України. Юрисдикція Конституційного Суду України. Цивільна і кримінальна юрисдикція. Адміністративна юрисдикція. Юрисдикція господарських судів. Прокуратура України. Антикорупційні органи. Національна поліція та інші правоохоронні органи України. Організація та завдання адвокатури й нотаріату. Ювенальна юстиція.

Практична частина. Доведення практичної та суспільної значущості питань, що розглядаються. Складання юридичних кросвордів. Коментування цитати Р. Ієрінга: «Меч без терезів є голе насильство, а терези без меча — безсилля права». Стисла характеристика доповіді й промови як жанрів ділового спілкування. Підготовка доповіді на тему «Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини». Взаєморецензування наукових доповідей та обговорення результатів.

14. Загальні положення окремих галузей права: фінансового, екологічного, земельного, житлового (12 год)

Теоретична частина. Правова природа фінансового контролю. Бюджетне право. Податкове право в системі фінансового права. Зміст валютного регулювання. Відповідальність за порушення податкового законодавства. Загальна характеристика законодавства про охорону навколишнього середовища. Право природокористування. Особливості оренди природних ресурсів. Екологічні права й обов'язки громадян. Право власності на землю. Приватизація земельних ділянок. Правові засади ринкового обігу земельних ділянок. Житловий фонд. Приватизація та інші способи реалізації права на житло. Житлові права й обов'язки. Відповідальність за порушення житлового законодавства.

Практична частина. Виконання тестових завдань. Виступ із власним проєктом з вивченої теми. Складання тез і конспектів під час опрацювання літературних джерел.

15. Поняття про учнівську науково-дослідницьку роботу (12 год)

Теоретична частина. Ознайомлення учнів з орієнтовною тематикою робіт. Обрання теми. Оцінювання актуальності обраної теми науково-дослідницької роботи. Визначення загальної мети і конкретних завдань наукового дослідження. Основні вимоги до змісту роботи. Вступ. Основна частина. Висновки. Правила оформлення учнівської науково-дослідницької роботи. Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, параграфів, пунктів, таблиць. Способи написання тексту. Стил

юридичної мови. Скорочення слів. Оформлення таблиць. Посилання в тексті на джерела та літературу.

Вимоги до друку роботи. Форми представлення наукових досліджень: наукова стаття, тези, звіт, автореферат, доповідь під час наукової конференції, монографія, підручник, навчальний посібник. Форми аналізу наукових робіт: анотація, відгук, рецензія.

Практична частина. Конспектування. Укладання бібліографії. Обговорення вимог щодо написання, редагування та оформлення дослідницької роботи. Складання плану доповіді.

16. Робота з нормативно-правовими актами та науковими джерелами (12 год)

Теоретична частина. Необхідність теоретичних досліджень і аналізу літературних джерел з обраної тематики. Принципи збирання інформаційного матеріалу. Використання наукових, суспільних та інших інформаційних джерел для теоретичних досліджень. Основні рекомендації щодо роботи й опрацювання інформаційних джерел. Узагальнення та систематизація зібраної інформації з обраної теми дослідження на основі опрацьованих джерел. Методика формування вмінь аналізу нормативно-правових актів.

Практична частина. Пошук інформаційних джерел у бібліотечних фондах і в мережі Інтернет. Складання тез, анотацій, конспектів під час опрацювання літературних джерел. Аналіз нормативно-правових актів поетапно: репродуктивні вміння — перетворювальні вміння — творчо-пошукові вміння. Здійснення учнями паспортизації документів.

17. Оформлення науково-дослідницької роботи (12 год)

Теоретична частина. Вимоги до оформлення науково-дослідницьких робіт. Правила оформлення цитат і покликань (посилань). Уведення цитати в науковий текст. Критерії оцінювання науково-дослідницьких робіт учнів.

Практична частина. Написання науково-дослідницької роботи. Практичні вправи на оформлення текстових запозичень — посилань на першоджерела, нормативно-правові акти. Редагування та коригування роботи, підготовка матеріалів до захисту. Узагальнення і формулювання загальних висновків. Формування списку використаних джерел і літератури. Винесення проміжного та довідкового матеріалу в додатки. Оформлення наочних матеріалів. Підготовка доповіді. Створення мультимедійної презентації. Розроблення постера.

18. Науково-діловий стиль мовлення. Підготовка публічного виступу (10 год)

Теоретична частина. Культура мовлення під час ведення дискусії. Ознайомлення з методикою публічного виступу. Аналіз промови оратора. Знайомство з етапами підготовки та проведення публічного виступу (встановлення контакту з аудиторією, поза, жести, міміка).

Практична частина. Виступи учнів із результатами своїх досліджень. Проведення дискусії. Обговорення виступів, визначення недоліків, коментування, поради.

19. Підсумок (2 год)

Підбиття підсумків роботи гуртка за рік. Презентація найкращих учнівських науково-дослідницьких робіт. Поради й рекомендації щодо подальшої науково-дослідницької діяльності.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- поняття права, його роль і місце в сучасному суспільстві;
- юридичні терміни та їх смислове наповнення;
- історію й теорію держави і права;
- основні положення конституційного, трудового, цивільного, адміністративного, кримінального та інших галузей права;
- роль правових норм у регулюванні найважливіших суспільних відносин;
- сучасні наукові проблеми в галузі юриспруденції;
- загальні положення щодо написання науково-дослідницьких робіт МАН;
- критерії вибору теми наукового дослідження, особливості наукового пошуку;
- загальні правила написання науково-дослідницької роботи, ведення наукової дискусії.

Вихованці мають уміти:

- орієнтуватися в системі законодавства України, застосовувати норми законодавства України в повсякденному житті;
- виявляти повагу до людської гідності, демократичних цінностей, верховенства права, справедливості, рівноправ'я, патріотизму;
- працювати з нормативно-правовою базою;
- чітко формулювати проблему і мету дослідження;
- користуватися різними дослідницькими методами у процесі вирішення поставлених завдань;

- логічно доводити значущість, необхідність і новизну дослідження;
- робити власні науково обґрунтовані висновки;
- створювати презентації своїх наукових досліджень;
- брати участь у наукових дискусіях.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- ставлення до права і правових норм як до загальнолюдської суспільної цінності;
- здатність застосовувати знання з основ правознавства під час оцінювання сучасних соціально-політичних процесів, аналізувати чинне законодавство України, проводити аналогії із законодавством інших держав;
- сформована громадянська позиція, що ґрунтується на почутті власної гідності і внутрішньої свободи, розвинутій правосвідомості та обстоюванні демократичних цінностей;
- здатність моделювати свою поведінку як активного і відповідального члена громадянського суспільства, який знає основи права, добре обізнаний зі змістом прав людини й уміє їх захищати у правовий спосіб;
- здатність аналізувати діяння, явища на основі права і закону;
- володіння принципами і правилами організації дослідницької діяльності, основними науковими методами проведення дослідження та виконання дослідницьких навчальних завдань;
- використання цифрових технологій для пошуку нормативно-правових актів, наукової та іншої інформації в галузі права.

**Вищий рівень, другий рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	4	6
2.	Порівняльне правознавство	2	6	8
3.	Проблеми філософії взаємозв'язку права, держави та суспільства	2	6	8
4.	Сучасні проблеми правотворчості та правореалізації	4	6	10

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
5.	Конституційна реформа в Україні: проблеми й перспективи	4	8	12
6.	Проблеми та перспективи правового регулювання форм безпосередньої демократії в Україні	4	10	14
7.	Верховенство права та європейські стандарти національної системи судового устрою і судочинства	4	8	12
8.	Проблеми територіального устрою України та місцевого самоврядування в Україні	4	10	14
9.	Теоретико-правові аспекти розвитку трудового права	4	10	14
10.	Особливості гнучкості зайнятості й атипових трудових відносин	4	6	10
11.	Міграційне право	4	8	12
12.	Транспортне право	4	8	12
13.	Фінансове право	4	8	12
14.	Актуальні питання кримінального права і кримінального процесу	4	8	12
15.	Юриспруденція в системі науки	4	8	12
16.	Загальне поняття про методологію, методи та методику наукових досліджень	4	8	12
17.	Інформаційне забезпечення наукових досліджень	4	8	12
18.	Основи риторики й спілкування	4	8	12
19.	Наукова працездатність	2	4	6
20.	Підсумок	2	4	6
Разом		70	146	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (6 год)

Теоретична частина. Актуалізація знань про державу і право, галузеве законодавство. Обговорення результатів попередніх досягнень учнів. Ознайомлення з метою і завданнями курсу, порядком і планом роботи гуртка. Організаційні питання. Рекомендовані джерела та література.

Практична частина. Діалог на тему «Для чого мені необхідні знання з правознавства?». Проведення тестування на перевірку залишкового рівня знань учнів. Складання індивідуального плану роботи. Рекомендація базових нормативно-правових актів та наукової літератури.

2. Порівняльне правознавство (8 год)

Теоретична частина. Місце та значення порівняльного правознавства в системі юридичних наук. Класифікація основних правових систем сучасності. Романо-германська правова система. Англо-американська правова сім'я. Релігійні правові системи: мусульманське (ісламське) право, індуське право, іудейське (єврейське) право, канонічне право. Сім'я традиційного права. Місце правової системи України серед правових систем світу.

Практична частина. Підготовка мультимедійної презентації про правову сім'ю сучасності та порівняння її з правовою системою України (на вибір учня). Усне рецензування презентацій.

3. Проблеми філософії взаємозв'язку права, держави та суспільства (8 год)

Теоретична частина. Цивілізаційний підхід у юриспруденції та державознавстві. Українська національна ідея як інтегративний чинник суспільства. Ідея правової та соціальної держави. Проблеми глобалізації у новітній філософії держави і права. Електронний уряд. Ризики глобалізації.

Практична частина. Складання тез і конспекту під час опрацювання наукової статті. Дискусія на тему «Філософсько-правовий та морально-правовий вимір влади в Україні». Підготовка доповіді на тему «Електронна демократія: переваги та недоліки». Рецензування доповіді. Вправи на розвиток уяви й креативності: «Я реєструюся в мобільному додатку “Дія”». Класифікація правових термінів, понять, явищ за самостійно обраними критеріями.

4. Сучасні проблеми правотворчості та правореалізації (10 год)

Теоретична частина. Загальні й спеціальні принципи правотворчості. Правотворчий процес та правотворчі процедури. Правотворча експертиза. Теоретико-правове підґрунтя сучасної правотворчості. Проблеми

практичної реалізації правотворчості. Форми реалізації права. Колізії та прогалини в законодавстві: поняття, причини виникнення, шляхи запобігання та подолання. Сучасний погляд на проблеми тлумачення норм права.

Практична частина. Обговорення питань заняття. Підготовка розгорнутих схем: «Правотворчий процес і правотворчі процедури», «Форми реалізації норм права», «Стадії процесу застосування норм права», «Колізії та прогалини в законодавстві: шляхи усунення й подолання», «Тлумачення норм права». Аналіз запропонованих норм права з обґрунтуванням форми їх реалізації. Тлумачення норм права з використанням офіційного вебпорталу парламенту України (www.rada.gov.ua), пошук прикладів різних видів тлумачення норм права.

5. Конституційна реформа в Україні: проблеми й перспективи (12 год)

Теоретична частина. Поняття конституційної реформи. Етапи конституційної реформи. Порядок внесення змін до Конституції України. Формування політико-правової системи українського конституціоналізму на сучасному етапі. Основні напрями конституційної реформи в Україні: парламентська реформа, адміністративна реформа, судово-правова реформа, децентралізація, реформа громадянського суспільства тощо.

Практична частина. Виступи на обрану тему. Аналітична робота: виявлення недоліків у виступі, опонування, коментування, поради. Написання короткого наукового дослідження на тему «Адміністративно-територіальна реформа в Україні», добір джерел і літератури, складання плану, визначення проблемних питань. Розкриття власного ставлення до необхідності внесення змін до Конституції України. Розгляд питання оптимізації державного апарату за допомогою методу мозкового штурму. Групова робота. Вправи на розвиток асоціативного мислення, гнучкість і швидкість думки. Вправа на розвиток уяви, а також здатності бачити різні аспекти однієї проблеми.

6. Проблеми та перспективи правового регулювання форм безпосередньої демократії в Україні (14 год)

Теоретична частина. Особливості впровадження та застосування форм безпосередньої демократії на загальнонаціональному рівні. Сучасний стан врегулювання народовладдя. Розвиток форм безпосередньої участі громадян в управлінні місцевими справами. Забезпечення форм безпосередньої участі громадян в умовах децентралізації. Форми прямої демократії. Форми прямої участі народу в здійсненні влади: народна законодавча ініціатива, «народне вето», відкликання народних депутатів України, публічні консультації.

Практична частина. Складання словника юридичних термінів. Проведення ділової гри «Вибори Президента України». Виконання творчих завдань і розв'язання юридичних задач. Діалог на тему «Питання, що не можуть бути предметом референдуму». Пошук інформаційних джерел у бібліотечних фондах і в мережі Інтернет.

7. Верховенство права та європейські стандарти національної системи судового устрою і судочинства (12 год)

Теоретична частина. Забезпечення права на справедливий суд. Імплементация досвіду країн Європейського Союзу в частині реформування інституцій правосуддя та судової системи України. Забезпечення незалежності судових органів. Стандарти судочинства. Органи суддівського самоврядування. Вплив громадськості на дисциплінарні провадження щодо суддів. Кодекс суддівської етики.

Практична частина. Групова робота: обговорення позитивних практик Європейського Союзу щодо реформування судової гілки влади. Розв'язування юридичних задач із застосуванням методу ситуаційного аналізу (кейс-методу). Складання схем і таблиць «Судова система України». Підготовка доповідей на теми: «Вищий антикорупційний суд України», «Принципи правосуддя», «Суд присяжних».

8. Проблеми територіального устрою України та місцевого самоврядування в Україні (14 год)

Теоретична частина. Децентралізація влади. Розмежування повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування. Добровільне об'єднання територіальних громад. Перспективний план формування територій громад. Принцип повсюдності юрисдикції органів місцевого самоврядування. Засади адміністративно-територіального устрою України, порядок утворення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць.

Практична частина. Складання тез і конспекту під час опрацювання наукової статті. Дискусія на тему «ОДА чи префектури». Підготовка доповіді на тему «ОТГ, в якій я живу: здобутки та недоліки». Рецензування доповіді. Класифікація правових термінів, понять, явищ за самостійно обраними критеріями.

9. Теоретико-правові аспекти розвитку трудового права (14 год)

Теоретична частина. Проблеми регулювання трудового договору. Проблеми позасудового вирішення індивідуальних трудових спорів. Судове вирішення індивідуальних трудових спорів. Проблеми безпеки

праці як правової категорії трудового права. Захист від мобінгу в трудових відносинах. Правовий зміст концепції гідної праці в умовах глобалізаційних процесів. Застосування нових форм регулювання трудових відносин в умовах пандемії коронавірусу. Проблеми гендерної рівності в трудовому праві України.

Практична частина. Моделювання правових ситуацій. Робота з умовними висловами, які за своїми змістом і сутністю є юридичними, але сформульовані нестандартно. Аналіз змісту правових норм (на основі трудового законодавства). Робота з правовими дефініціями. Написання твору-роздуму про найбільш поширені порушення трудових прав осіб на основі власних життєвих спостережень. Аналіз явищ булінгу і мобінгу. Підготовка доповіді «Вплив пандемії коронавірусу на трудові відносини».

10. Особливості гнучкості зайнятості й атипових трудових відносин (10 год)

Теоретична частина. Поняття гнучких форм зайнятості й тенденція щодо їх розширення. Поняття і види атипових трудових договорів. Гнучкі форми зайнятості працівників. Фріланс у трудових відносинах і його розмежування із цивільними правовідносинами. Гарантії забезпечення трудових прав поліцейських.

Практична частина. Групова робота: обговорення проєкту Трудового кодексу та здійснення порівняння з Кодексом законів про працю України. Розв'язання юридичних задач із застосуванням методу ситуаційного аналізу (кейс-методу). Написання проєктів юридичних документів. Складання схем і таблиць «Атипові види трудових договорів». Підготовка доповідей на теми: «Особливості здійснення та захисту трудових прав поліцейських», «Гарантії права на працю осіб з інвалідністю».

11. Міграційне право (12 год)

Теоретична частина. Міграція як правове явище. Міжнародна міграція. Трудова міграція. Громадянство і його значення у сфері міграції. Статус біженців в Україні та міжнародному праві. Правовий режим міграції в Україні. Нелегальна міграція: поняття, знаки, протидія. Видача (екстрадиція) фізичних осіб. Юридична відповідальність у міграційній сфері. Міграційне право іноземних країн.

Практична частина. Виконання тестових завдань. Виступ із власним проєктом з вивченої теми. Складання тез і конспектів під час опрацювання літературних джерел. Написання твору-роздуму про причини та ризики нелегальної міграції, спільне обговорення теми.

12. Транспортне право (12 год)

Теоретична частина. Організаційно-правові засади діяльності транспорту в Україні. Транспортні правовідносини, поняття, ознаки та їхня характеристика. Державне управління в галузі транспорту, його цілі й завдання. Поняття та види правопорушень на транспорті.

Транспортні злочини й особливості кримінальної відповідальності. Адміністративні проступки на транспорті та особливості адміністративної відповідальності за них. Особливості цивільноправової відповідальності за порушення транспортних зобов'язань. Правове регулювання транспортних відносин.

Практична частина. Виступи на обрану тему. Аналітична робота: виявлення недоліків у доповіді, опонування, коментування, поради. Написання короткого наукового дослідження на тему «Транспортні послуги в нашому регіоні: проблеми та перспективи», добір джерел і літератури, складання плану, визначення проблемних питань. Розкриття власного ставлення до порушення правил перевезення пасажирів, вирішення питання протидії подібним порушенням з боку водіїв і пасажирів (методом мозкового штурму). Групова робота: вправи на розвиток асоціативного мислення, гнучкість і швидкість думки, а також на розвиток уяви, здатності бачити різні аспекти однієї проблеми.

13. Фінансове право (12 год)

Теоретична частина. Фінанси як юридична категорія. Фінансова діяльність держави. Фінансово-правові відносини, їх зміст та особливості. Організаційно-правові засади фінансового контролю в Україні. Правові засади фінансово-правової відповідальності. Бюджетне право і бюджетний процес. Податково-правові норми та відносини. Податкова система України. Правове регулювання страхування. Правове регулювання банківської діяльності, грошового обігу і розрахунків. Правові засади валютного регулювання.

Практична частина. Підготовка повідомлення на тему «Система загальнообов'язкового державного соціального страхування». Робота з підручниками, посібниками та джерелами права. Робота з електронними нормативно-правовими базами. Визначення критеріїв вибору теми наукового дослідження з правознавства.

14. Актуальні питання кримінального права і кримінального процесу (12 год)

Теоретична частина. Окремі види злочинів, їх кваліфікація. Кримінальна відповідальність за кіберправопорушення. Кримінальна відповідальність

за пропаганду війни в Україні. Кримінальний процес щодо неповнолітнього підозрюваного. Особливості міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Система міжнародних стандартів прав людини у кримінальному процесі України. Відновне правосуддя. Приватна детективна діяльність.

Практична частина. Рольова гра «Юридична консультація», під час якої розглядається статус дітей у кримінальному процесі. Робота з картками: на кожній картці — окрема життєва ситуація з кримінального права, учні її аналізують і коментують. Вікторина на цю тему. Обговорення та підбиття підсумків. Рефлексія учнів щодо розглянутих питань.

15. Юриспруденція в системі науки (12 год)

Теоретична частина. Загальні положення про юридичну науку. Становлення та розвиток юридичної науки в Україні. Юридична наука та її роль у розвитку суспільних відносин. Методологія права як самостійний предмет загальнотеоретичного дослідження в юридичній науці. Питання методології права в роботах українських учених-правників (історичний і сучасний аспект). Основні категорії в юриспруденції. Науковий підхід і науковий результат. Парадигма і наукова революція в юриспруденції. Поняття наукової школи. Наукова помилка в юридичному дослідженні.

Практична частина. Огляд літературних джерел з проблем методології юридичних досліджень. Основні поняття та категорії юридичної науки.

16. Загальне поняття про методологію, методи та методику наукових досліджень (12 год)

Теоретична частина. Сутність наукового пізнання. Методологія в структурі наукового пізнання. Співвідношення методології, філософії, логіки та теорії пізнання. Поняття методу наукового пізнання, наукового методу, методики наукового дослідження. Поняття методології.

Методологія: онтологічні та гносеологічні аспекти визначення поняття. Класифікація наукових методів: проблеми критерію. Методи емпіричного дослідження. Методи теоретичного дослідження. Системний аналіз у науковому дослідженні. Правове моделювання як метод сучасних конституційно-правових досліджень.

Практична частина. Використання методу збирання інформації. Правове моделювання з використанням комп'ютерної техніки. Аналіз взаємовпливу правової моделі, політичної ситуації та економічних умов.

17. Інформаційне забезпечення наукових досліджень (12 год)

Теоретична частина. Загальні відомості про інформацію. Роль інформації у науковій діяльності. Друковані носії інформації. Носії та засоби поширення інформації на основі комп'ютерної техніки. Типологія наукової інформації й основні види видань. Використання наукових літературних та інших інформаційних джерел для теоретичних досліджень. Поняття «документи як засоби фіксації наукової інформації». Нормативно-технічні документи. Неопубліковані документи. Монографії, статті. Збірки наукових праць, рукописи, періодичні видання. Архівні фонди, підручники, навчальні посібники, брошури. Методи фіксації та зберігання наукової інформації. Класифікація електронних носіїв інформації.

Практична частина. Робота зі спеціальною літературою. Робота із законодавчими актами, документами уряду, положеннями, інструкціями різних органів управління. Відпрацювання практичних навичок роботи з науковою літературою.

18. Основи риторики й спілкування (12 год)

Теоретична частина. Риторика. Оратор і вимоги до нього. Риторика і спілкування. Виступ оратора: логіка, яскравість, емоційність. Виступ та ілюстрація. Чуттєвість і естетика. Шляхи забезпечення успіху оратора. Вміння ведення дискусії, обстоювання власної думки.

Практична частина. Проведення тренінгу «Завоювання уваги аудиторії». Проведення дискусії на актуальну правову тематику. Розроблення системи тематичних виступів перед аудиторіями різного рівня підготовленості. Складання плану-графіка зазначених виступів. Проведення психологічного тренінгу «Як підготуватися до публічного виступу, не зазнавши стресу».

19. Наукова працездатність (6 год)

Теоретична частина. Чинники, що впливають на наукову працездатність (гігієна робочого місця, сон, харчування, чергування видів діяльності, планування, розподіл часу, режим діяльності).

Практична частина. Розроблення індивідуальної системи підвищення наукової працездатності. Планування, розподіл часу. Аутотренінг (зняття втоми, стресу, тривожності, подолання невпевненості).

20. Підсумок (6 год)

Теоретична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка за навчальний рік, відзначення найкращих вихованців. Обговорення планів на наступний рік. Індивідуальні творчі завдання на літній період.

Практична частина. Самоконтроль та самодіагностика засвоєних знань і практичних навичок.

**Вищий рівень, третій рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	4	6
2.	Конституційно-правові засади розвитку інформаційного простору держави	4	6	10
3.	Конституційно-правові основи туризму в Україні	4	6	10
4.	Конституційно-правове регулювання спорту в Україні	4	6	10
5.	Конституційно-правові гарантії соціального захисту громадян у сфері пенсійного забезпечення	4	6	10
6.	Права людини та їх захист	4	6	10
7.	Право на життя та його реалізація	4	6	10
8.	Медичне право	4	6	10
9.	Освітнє право	4	6	10
10.	Актуальні проблеми медіації в правових спорах	4	6	10
11.	Медіаправо	4	6	10
12.	Ювенальна юстиція	4	6	10
13.	Європейське право	4	6	10
14.	Міжнародне право	4	6	10
15.	Етапи та логіка наукового дослідження	4	8	12
16.	Методи оброблення результатів експериментальних досліджень	4	8	12
17.	Оформлення результатів дослідження	2	12	14
18.	Складання списку використаних джерел	2	8	10
19.	Особливості презентації результатів науково-дослідницької роботи	2	10	12

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
20.	Методика підготовки доповіді на наукову конференцію	2	12	14
21.	Підсумок	2	4	6
Разом		72	144	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (6 год)

Теоретична частина. Ознайомлення з метою і завданнями курсу, порядком і планом роботи гуртка на рік. Організаційні питання. Рекомендовані джерела та література.

Практична частина. Групова бесіда на тему «Актуальні питання / проблеми у сфері юриспруденції». Проведення тестування на перевірку залишкового рівня знань учнів. Складання індивідуального плану роботи. Рекомендація базових нормативно-правових актів та наукової літератури.

2. Конституційно-правові засади розвитку інформаційного простору держави (10 год)

Теоретична частина. Теоретико-правові засади розвитку інформаційної сфери в Україні. Інституційне забезпечення інформаційної сфери в Україні на сучасному етапі. Концепції державної інформаційної політики. Правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні. Конституційне право на таємницю кореспонденції в інформаційному просторі. Правова природа загроз в інформаційному суспільстві. Інформаційна безпека як самостійний складник національної безпеки України. Інформаційний складник гібридної війни. Інформаційна політика та захист суспільної моралі.

Практична частина. Роздуми на тему «Свобода слова в Україні: стан і проблеми». Опитування на тему «Кібербезпека для дітей: інформаційні загрози соціальних мереж». Опрацювання пам'ятки «Діти. Інтернет. Мобільний зв'язок», яка допоможе учням дізнатися про свої права в цифровому середовищі.

3. Конституційно-правові основи туризму в Україні (10 год)

Теоретична частина. Система законодавства України про туризм. Право людини на свободу пересування як суб'єктивне право на туризм. Туризм як результат і водночас наслідок реалізації більшості

конституційних прав і свобод людини й громадянина. Організаційно-правові вимоги щодо здійснення туристичної діяльності. Правове регулювання безпеки туризму. Правове регулювання державної підтримки туристичної діяльності. Міжнародно-правові джерела правового регулювання туристичної діяльності.

Практична частина. Підготовка повідомлення про права туриста на інформацію. Редагування тексту. Виконання вправ на розв'язання нагальних проблем сільського (зеленого) туризму. Перегляд і обговорення художнього фільму «Розправ крила» (2019).

4. Конституційно-правове регулювання спорту в Україні (10 год)

Теоретична частина. Організаційно-правові основи державного управління фізичною культурою і спортом. Правове регулювання професійного спорту в Україні. Правове регулювання сфери студентського і дитячо-юнацького спорту в Україні. Правове забезпечення суспільних фізкультурно-спортивних об'єднань. Правовий статус спортсменів, тренерів та інших учасників спортивної діяльності. Правові аспекти організації та проведення спортивних змагань, право інтелектуальної власності у сфері спортивної діяльності.

Практична частина. Виконання вправ на повторення вивченого матеріалу. Робота з таблицями, схемами й діаграмами. Підготовка доповіді на тему «Особливості регулювання праці спортсменів віком до 18 років, а також спортсменок», рецензування доповіді. Опрацювання системи запитань і відповідей з теми.

5. Конституційно-правові гарантії соціального захисту громадян у сфері пенсійного забезпечення (10 год)

Теоретична частина. Конституційне право громадян на соціальний захист. Пенсійне забезпечення як вид соціальних гарантій. Солідарна система пенсійного страхування. Накопичувальна система пенсійного страхування. Недержавне пенсійне страхування. Пенсії за віком. Пенсії у зв'язку із втратою працездатності. Пенсії у зв'язку із втратою годувальника. Соціальні пенсії. Програми соціальної підтримки пенсіонерів.

Практична частина. Розкриття відмінностей між пенсійними системами: солідарною системою пенсійного страхування, накопичувальною системою пенсійного страхування і недержавним пенсійним страхуванням. Написання твору-опису актуальних проблем, з якими стикаються особи, що отримали право на пенсію і потребують соціального захисту. Складання тез і конспекту під час опрацювання наукової статті.

6. Права людини та їх захист (10 год)

Теоретична частина. Теорія прав людини. Права людини в європейській юриспруденції. Європейський суд з прав людини як механізм захисту прав. Зобов'язання держави у сфері захисту прав людини. Позасудовий та судовий механізми захисту прав людини. Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Права людини в умовах збройних конфліктів. Захист прав дітей. Контрольні механізми забезпечення захисту прав людини.

Практична частина. Проведення тестування. Робота в малих групах (аналіз базових правових актів у сфері прав людини й прав дитини). Аналіз заборон і обмежень в умовах пандемії COVID-19.

7. Право на життя та його реалізація (10 год)

Теоретична частина. Право на життя. Право давати життя іншим. Визначення моменту початку і закінчення права на життя. Допоміжні репродуктивні технології. Сурогатне материнство. Цивільноправові аспекти статусу ембріона людини. Штучне переривання вагітності. Право на евтаназію як особисте право людини. Смертна кара. Право на життя в умовах дії особливих режимів або збройних конфліктів. Забезпечення права на життя.

Практична частина. Написання стислого конспекту про гарантування права людини на життя. Виконання тестових завдань. Складання таблиці (аргументи за і проти активної / пасивної евтаназії). Аналіз положень ЦКУ та ККУ щодо забезпечення права людини на життя. Обговорення порадника для дітей «Як вижити під час надзвичайної ситуації та в умовах війни: легко про серйозне» громадської мережі «ЕЛЕОС-Україна».

8. Медичне право (10 год)

Теоретична частина. Медичне право в системі права України. Джерела медичного права. Права пацієнта та їх захист. Права людини і біомедицина. Правове регулювання проведення медичних експертиз, трансплантації органів і тканин людини, репродуктивних технологій, медичних експериментів. Медико-юридичні аспекти проведення гемотрансфузій. Правові аспекти трансплантації органів і тканин. Правові аспекти донорства крові і її компонентів. Правові аспекти паліативної та хоспісної допомоги. Морально-правові аспекти лікарської таємниці. Юридична відповідальність медичних працівників за професійні правопорушення. Правова кваліфікація дефектів надання медичної допомоги.

Практична частина. Ведення дискусій на теми: «Актуальні питання захисту прав пацієнтів», «Актуальні етико-правові питання клонування».

Розкриття відмінностей між поняттями «лікарська помилка» і «нещасний випадок». Захист індивідуальних дослідницьких проєктів (теми на вибір). Складання тез і конспекту під час опрацювання наукової статті.

9. Освітнє право (10 год)

Теоретична частина. Правовий статус закладів освіти і його складники. Правовий статус педагогічних працівників та здобувачів освіти: порядок набуття, основні права та обов'язки. Нормативно-правове регулювання процедури ЗНО навчальних досягнень та правовідносин з приймання до закладів освіти. Нормативно-правове регулювання освітнього процесу та педагогічних відносин. Правове регулювання правовідносин, суміжних із педагогічними. Академічна доброчесність.

Практична частина. Підготовка повідомлень на одну з обраних тем: «Дошкільна освіта», «Повна загальна середня освіта», «Позашкільна освіта», «Професійна (професійно-технічна) освіта», «Вища освіта», «Освіта дорослих». Розроблення правил побудови вичерпної доповіді. Обговорення та аналіз теоретичних положень. Методом мозкового штурму розгляд питання кращого забезпечення і гарантування дотримання прав і свобод всіх учасників освітнього процесу в ЗЗСО, аналіз власних бачень учнів щодо покращення ситуації в цій сфері.

10. Актуальні проблеми медіації в правових спорах (10 год)

Теоретична частина. Альтернативні способи вирішення правових конфліктів. Медіація в різних видах судочинства. Історія розвитку інституту медіації. Медіація як спосіб вирішення цивільних та господарських спорів. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів. Медіація як спосіб вирішення трудових спорів. Відновне правосуддя та медіація в кримінальних справах.

Практична частина. Написання стислого конспекту. Поповнення термінологічного словника. Аналіз та обговорення теоретичних положень теми. Конспектування основних правових характеристик медіації (посередництва) у спорах. Підготовка мультимедійної презентації «Відновне правосуддя щодо неповнолітніх».

11. Медіаправо (10 год)

Теоретична частина. Органи влади в інформаційній сфері. Інформаційне законодавство. Захист журналістських джерел в українському законодавстві. Режими доступу до інформації та відповідальність. Правове регулювання права на інформацію в Україні. Дифамація у практиці

українського законодавства. Ідентифікація особи в журналістських матеріалах.

Відповідальність за поширення недостовірної інформації. Авторське право та суміжні права. Правове регулювання реклами.

Практична частина. Проведення бесіди-дискусії на тему «Дифамація в ЗМІ під час виборів». Відвідування гуртківцями відкритої лекції в місцевому університеті на тему вільного доступу до публічної інформації.

12. Ювенальна юстиція (10 год)

Теоретична частина. Міжнародно-правові стандарти ювенальної юстиції. Правові засади ювенальної юстиції в Україні. Публічне адміністрування в механізмі реалізації ювенальної політики. Основні пріоритети у формуванні та реалізації національної доктрини ювенальної політики. Ювенальна юстиція як особлива система допомоги дітям, у тому числі й тим, що вчинили правопорушення чи стали його жертвою. Проблеми та перспективи впровадження ювенальної юстиції.

Практична частина. Аналіз теоретичного матеріалу. Складання тез і конспектів під час опрацювання літературних джерел та нормативно-правових актів. Стисла характеристика доповіді й промови як жанрів ділового спілкування. Дискусія на тему «Дитячий суддя, дитячий прокурор, дитячий слідчий: чи є в них потреба?».

13. Європейське право (10 год)

Теоретична частина. Поняття та структура права Європейського Союзу. Джерела права Європейського Союзу. Загальна характеристика інституційної системи та інститутів Європейського Союзу. Членство в Європейському Союзі. Судові органи Європейського Союзу. Права людини в Європейському Союзі. Україна — ЄС: нормативно-правове регулювання.

Практична частина. Написання стислого конспекту. Доведення практичної значущості питань, що розглядалися. Презентація групового проєкту віртуального дослідження з обраної теми. Бесіда-дискусія «Україна — це Європа! Що ж стоїть на заваді?». Перегляд кінофільму про Європейський суд з прав людини (Ukrainian version).

14. Міжнародне право (10 год)

Теоретична частина. Міжнародне право та його особливості. Суб'єкти міжнародного права. Поняття населення і території в міжнародному праві. Право міжнародних організацій. Організація Об'єднаних Націй: історія створення, правовий статус, провідні органи. Регіональні міжнародні організації. Організація Північноатлантичного договору (НАТО).

Міжнародні конференції. Відповідальність у міжнародному праві. Міжнародне гуманітарне право. Дипломатичне та консульське право. Міжнародна співпраця у сфері боротьби зі злочинністю. Інтерпол.

Практична частина. Підготовка наукових доповідей (тема на вибір): «Співвідношення міжнародного та міжнародного приватного права», «Міжнародний суд», «Міжнародний кримінальний суд», «Заборонені засоби та методи ведення війни», «Поняття та види збройних конфліктів», «Міжнародний тероризм — сучасна проблема без кордонів». Виконання творчо-аналітичного завдання (юридичної задачі).

15. Етапи та логіка наукового дослідження (12 год)

Теоретична частина. Логіка наукового дослідження. Гіпотеза дослідження. Вимоги до проведення наукового дослідження. Послідовність проведення наукового дослідження. Науковий напрям, проблема і тема наукового дослідження. Обрання теми дослідження, об'єкта і предмета наукових досліджень, критерії та доцільність такого вибору. Ознайомлення зі станом обраної теми дослідження.

Практична частина. Складання календарного плану робіт. Організація творчої діяльності дослідника. Планування наукової діяльності. Уточнення теми й складання програми дослідження.

16. Методи оброблення результатів експериментальних досліджень (12 год)

Теоретична частина. Методи зведення й оброблення результатів досліджень: статистичні, графічні й табличні. Табличний і графічний матеріали розділу, вимоги до їх оформлення. Винесення проміжного та довідкового матеріалу в додатки.

Практична частина. Складання таблиць, графіків, діаграм, схем до дослідження.

17. Оформлення результатів дослідження (14 год)

Теоретична частина. Вимоги до складання наукового тексту. Виразність і мова тексту наукової праці. Правильність використання наукової термінології. Оформлення науково-дослідницької роботи з урахуванням основних вимог до змісту, структури й стилю написання розділів. Основні вимоги та правила написання вступу та змісту. Структура і стиль оформлення розділів. Стан наукової розробленості та законодавчого регулювання проблеми дослідження в сучасній Україні. Вивчення юридичної практики. Місце висновку в структурі науково-дослідницької роботи, його значення. Основні рекомендації та вимоги до написання загального

висновку за результатами наукового дослідження. Повнота, стислість, об'єктивність і коректність висновків.

Практична частина. Вступ як початок наукового дослідження. Окреслення мети, дослідницьких завдань, об'єкта і предмета наукової роботи. Оформлення матеріалу, що буде розміщуватися в розділі: теоретичні засади з тематики дослідження, історіографія дослідження, основна проблематика та міжнародний досвід у вирішенні досліджуваного питання. Оформлення матеріалу, що буде розміщуватися в розділі. Висновок як завершальний етап у написанні науково-дослідницької роботи, виокремлення нерозв'язаних проблем і питань, визначення перспектив подальшого дослідження.

18. Складання списку використаних джерел (10 год)

Теоретична частина. Вимоги та стандарти щодо посилань на використані літературні джерела й оформлення їх списку. Цитування в тексті наукової праці. Види посилань на використані джерела. Пояснення зв'язку тексту з посиланнями. Спрощення бібліографічних описів у посиланнях.

Практична частина. Складання списку літературних джерел. Оформлення списку опрацьованих джерел.

19. Особливості презентації результатів науково-дослідницької роботи (12 год)

Теоретична частина. Візуальний супровід доповіді. Правила оформлення постера, його зміст та необхідні компоненти. Вимоги до презентацій, їх наповнення і тривалість. Наочні таблиці, буклети.

Практична частина. Оформлення постера, підготовка презентації.

20. Методика підготовки доповіді на наукову конференцію (14 год)

Теоретична частина. Публічний виступ: особливості захисту власної дослідницької роботи. Аналіз виступу. Основні рекомендації щодо написання та виголошення доповіді.

Практична частина. Виголошення доповіді. Конкурс з ораторського мистецтва. Обговорення виступів.

21. Підсумок (6 год)

Підбиття підсумків роботи гуртка за рік. Презентація найкращих учнівських науково-дослідницьких робіт. Поради й рекомендації щодо подальшої науково-дослідницької діяльності.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- загальні положення щодо написання науково-дослідницьких робіт;
- критерії вибору теми наукового дослідження;
- критерії оцінювання творчої наукової роботи;
- структуру наукового пошуку;
- основи ораторського мистецтва;
- загальні правила ведення дискусії;
- юридичні терміни та їх смислове наповнення;
- основні положення конституційного, трудового, цивільного, адміністративного, кримінального та інших галузей права;
- роль правових норм у регулюванні найважливіших суспільних відносин;
- сучасні наукові проблеми в галузі юриспруденції.

Вихованці мають уміти:

- чітко формулювати проблему і мету дослідження;
- створювати словесні / мультимедійні презентації за результатами власних наукових досліджень;
- користуватися різними дослідницькими методами під час вирішення поставлених завдань;
- робити науково обґрунтовані висновки;
- брати участь у наукових дискусіях;
- логічно доводити значущість, необхідність і новизну дослідження;
- виявляти повагу до людської гідності, демократичних цінностей, верховенства права, справедливості, рівноправ'я, патріотизму;
- орієнтуватися в системі законодавства України;
- застосовувати норми законодавства України в повсякденному житті;
- працювати з нормативно-правовою базою.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- пошукової, науково-дослідницької роботи;
- самостійного опрацювання різних джерел, систематизації й узагальнення отриманої інформації;
- самостійного виконання науково-юридичного пошуку;
- застосування юридичних знань і набутих умінь на практиці;
- дистанційної комунікації через інтернет;
- використання результатів дослідження в навчально-пізнавальній діяльності та спеціальній практиці;
- відповідальної реалізації своїх прав і обов'язків у конкретній життєвій ситуації.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Адамович С. В. Спроби реформування адміністративно-територіального устрою в Україні (1990–2012 рр.). *Прикарпатський вісник НТШ*. Думка. 2013. № 3. С. 9–20.
2. Артеменко А. Г. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях : монографія. Київ : Рідна мова, 2016. 805 с.
3. Борисенко І. В. Мала академія наук у позашкільному закладі: вибір методів та форм роботи. *Позашкільна освіта*. 2013. № 3. С. 2–5.
4. Бочарова Н. В. Право Європейського Союзу. Частина 1 : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 232 с.
5. Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях : навч. посіб. для студентів юридичних вузів та факультетів. Харків : Право, 2014. 376 с.
6. Виговська О., Белоусова Н. Інформаційна складова національної безпеки України : колективна монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 166 с.
7. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
8. Галаджун З. В. Правові норми журналістики України: навч. посіб. Львів : Сполом, 2016. 190 с.
9. Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації України : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : Хай-Тек Прес, 2016. 245 с.
10. Машика В. Т. Інтелектуальні ігри з правознавства : посіб. Харків : Основи, 2018. 94 с.
11. Міхневич Л. В. Конституційне право України : практикум. Київ : Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», 2013. 265 с.
12. Нестерович В. Ф. Практикум з конституційного права України : практ. посіб. Київ : Ліра-К, 2018. 640 с.
13. Основи правознавства. Ч. 1: Загальні положення права : навч. посіб. / О. В. Гуляк та ін. Одеса : Військова академія, 2019. 226 с.
14. Савич С. С., Попов А. А., Пащук Т. В. Судочинство у Європейському суді з прав людини : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 163 с.
15. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
16. Фінансове право : навч. посіб. / М. Г. Волощук, Т. О. Карабін, М. В. Менджул. Вид. 3-тє, доповн. та переробл. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2017. 244 с.
17. Формування предметних компетентностей засобами проєктного навчання : посіб. / авт.-упоряд. К. О. Баханов. Харків : Основа, 2018. 128 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. *ВВРУ*. 2010. № 50–51.
2. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 р. *ВВРУ*. 2020. № 7–9.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. *Голос України*. 2003. № 49–50.
4. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. *ВВР Української РСР*. 1971. № 50.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змін та допов. станом на 1 груд. 2018 р. : офіц. текст. Київ : Паливода А. В., 2018. 283 с.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. : офіц. вид. Київ : Парламент. вид-во, 2015. 103 с.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. *ВВРУ*. 2001. № 25–26. С. 131.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. *ВВРУ*. 2012. № 9–13. С. 88.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України № 28-02-XII від 19 листопада 1992 р. *ВВРУ*. 1993. № 4. С. 19.
10. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. *ВВРУ*. 2011. № 13–17. С. 112.
11. Про автомобільний транспорт : Закон України № 2344-III від 5 квітня 2001 р. *ВВРУ*. 2001. № 22. С. 105.
12. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України № 1706-VII від 20 жовтня 2014 р. *ВВРУ*. 2015. № 1. С. 1.
13. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України № 1058-IV від 9 липня 2003 р. *ВВРУ*. 2003. № 49–51. С. 376.
14. Про вищу освіту : Закон України № 2984-III від 1 липня 2014 р. *ВВРУ*. 2014. № 37–38. С. 2004.
15. Про всеукраїнський референдум : Закон України № 1135-IX від 26 січня 2021 р. *ВВРУ*. 2021. С. 11.
16. Про громадянство України : Закон України № 2235-III від 18 січня 2001 р. *ВВРУ*. 2001. № 13. С. 65.
17. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України № 157-VIII від 5 лютого 2015 р. *ВВРУ*. 2015. № 13. С. 91.
18. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21 травня 1997 р. *ВВРУ*. 1997. № 24. С. 170.
19. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р. *ВВРУ*. 2017. № 38–39. С. 380.

20. Про повну загальну середню освіту : Закон України № 463-IX від 16 січня 2020 р. *ВВРУ*. 2020. № 31. С. 226.
21. Про позашкільну освіту : Закон України № 1841-III від 22 червня 2000 р. *ВВРУ*. 2000. № 46. С. 393.
22. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України № 3773-VI від 22 вересня 2011 р. *ВВРУ*. 2011. № 19–20. С. 179.
23. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. *ВВРУ*. 2002. № 21–22. С. 135.
24. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. *Голос України*. 2003. № 45–46, 47–48.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА

1. Голодюк Л. С. Навчально-дослідницька діяльність учнів: психолого-педагогічний аналіз. *Наукові записки Малої академії наук України* : зб. наук. пр. Вип. 2. Київ, 2012. С. 142–156.
2. Дяків В. Г. Формування творчо-пізнавальної активності школярів шляхом залучення їх до роботи в МАН. *Обдарована дитина*. 2013. № 1. С. 15–17.
3. Дяченко-Лисенко Л. М. Результативна наукова діяльність учнівської і студентської молоді в Україні. *Наукові записки Малої академії наук України* : зб. наук. пр. Вип. 2. Київ, 2012. С. 156–166.
4. Єрофеєнко Л. В. Адміністративне право : навч.-метод. посіб. Харк. нац. автомоб.-дор. ун-т. Харків : ХНАДУ, 2013. 171 с.
5. Кресін О. В. Порівняльне правознавство: вітчизняні та зарубіжні спеціалізовані центри дослідження і викладання : довідник. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 190 с.
6. Курило Л. В. Дотримання прав людини (на основі практики Європейського суду з прав людини щодо України) : практ. посіб. / за заг. ред. В. К. Грищука. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 91 с.
7. Литвиненко Т. А. Кримінальне право України в поняттях і термінах : слов.-довід. для ВНЗ. Харків : Форт, 2017. 108 с.
8. Основи правознавства : навч. посіб. / за ред. проф. Ю. І. Крегула. Вид. 2-ге, переробл. та доповн. Київ : Київ. нац. екон.-торг. ун-т, 2018. 527 с.
9. Ратушняк С. П. Правознавство. Довідник школяра : посібник. Вид. 2-ге, переробл. та доповн. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2009. 300 с.
10. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Вид. 4-те, переробл. та доповн. Київ : Правова єдність, 2013. 524 с.
11. Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиби-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. 656 с.

12. Цивільне, господарське та господарське процесуальне право у запитаннях і відповідях (практичний курс) : практ. посіб. / упоряд.: В. І. Борисова та ін. Харків : Право, 2013. 175 с.
13. Шляхтун П. П. Конституційне право : словник термінів. Київ : Либідь, 2005. 568 с.
14. Ющик О. І., Бошицький Ю. Л., Риндюк В. І. Конституційні основи розвитку законодавства України : навч. посіб. Київ : Юридична думка, 2015. 155 с.

В. В. Щепанський, Т. П. Заїка

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «РЕЛІГІЄЗНАВСТВО»

ОСНОВНИЙ І ВИЩИЙ РІВНІ

«Схвалено для використання в освітньому процесі»

(протокол № 2 від 09.07.2025

засідання експертної комісії з позашкільної освіти),

zareєстровано у Каталозі надання грифів

навчальній літературі та навчальним програмам державної установи

«Український інститут розвитку освіти» за № ПЗ-0014-25

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У сучасному полікультурному суспільстві, що характеризується взаємодією представників різних традицій, вірувань і ціннісних систем, релігієзнавство набуває особливої наукової та соціокультурної ваги. Воно не лише виконує пізнавальну функцію, а й слугує засобом осмислення історичного розвитку людства, його морально-етичних засад і духовного досвіду. Як сукупність академічних дисциплін, спрямованих на вивчення соціокультурної природи релігії, релігієзнавство охоплює аналіз, порівняння, інтерпретацію та пояснення релігійних явищ, спираючись на системні, історично обґрунтовані й міжкультурні підходи. Воно стимулює критичне мислення, сприяє формуванню морально-етичних поглядів особистості та здатності до глибокої рефлексії щодо сенсу життя, свободи вибору й відповідальності.

Важливо, що на відміну від богослов'я, яке прагне осмислити трансцендентне в межах традиційних релігійних уявлень, релігієзнавство застосовує науковий підхід, не обмежений жодним конкретним релігійним поглядом. У глобалізованому світі вивчення релігієзнавства сприяє формуванню толерантності, поваги до різних світоглядних позицій і релігійних традицій. Такі знання допомагають долати упередження та стереотипи, що нерідко стають причиною конфліктів, і відкривають шлях до взаєморозуміння між представниками різних культур і конфесій.

Актуальність розроблення навчальної програми зумовлена необхідністю удосконалення організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти дослідницького спрямування з урахуванням викликів сьогодення. Зокрема, йдеться про потребу у розвитку критичного мислення, посиленні ролі наукового підходу у формуванні національної та релігійної ідентичності молодого покоління, а також у зміцненні його здатності до міжкультурного діалогу.

Новизна програми полягає в комплексному підході до вивчення релігієзнавства, який охоплює не лише аналіз феномену релігії, теорій її походження та структурних особливостей, а й розкриття соціальної ролі релігії в різні історичні періоди, її впливу на політику, культуру та мистецтво.

Метою програми є розвиток ключових компетентностей вихованців засобами дослідницької діяльності у сфері релігієзнавства.

Основні **завдання** полягають у формуванні у вихованців таких компетентностей:

- *пізнавальної*: розвивати уміння і навички поглиблювати знання у галузі релігієзнавства; формувати розуміння особливостей предмета релігієзнавчих досліджень, сутності та функцій релігії, особливостей виникнення релігійних уявлень у стародавньому світі, становлення етнічних релігій, основних засад буддизму, християнства й ісламу, історії релігій в Україні, теоретичних основ науково-дослідницької діяльності;
- *практичної*: розвивати навички роботи з джерелами інформації у галузі релігієзнавства під час виконання навчальних і дослідницьких завдань; аналізувати сутність і властивості феномену релігії із застосуванням спеціальних методів релігієзнавства; критично осмислювати основні поняття, ідеї та висновки релігієзнавчих праць; формувати навички виявляти сучасні тенденції співіснування різних релігій і конфесій в умовах глобалізації та міжкультурного діалогу;
- *творчої*: розвивати самостійне, критичне і творче мислення через вивчення релігієзнавства; застосовувати творчий підхід під час реалізації індивідуального науково-дослідницького проєкту, розроблення постера і представлення результатів дослідження;
- *соціальної*: поглиблювати розуміння етичних і соціокультурних викликів, пов'язаних із релігійною проблематикою, політичними процесами, екологічними загрозами й насильством; формувати толерантне ставлення до представників різних релігій, уміння працювати в команді з урахуванням культурного та релігійного різноманіття; виховувати повагу до різних думок, здатність до діалогу та міжкультурного взаєморозуміння.

Зміст програми спрямований на формування у вихованців поглиблених знань у сфері релігієзнавства і розвиток аналітичних навичок у процесі дослідження історії релігії та її впливу на повсякденне життя релігійних спільнот. У програмі акцентовано на засвоєнні принципів наукового підходу та дотриманні етичних норм під час вивчення релігійних явищ і процесів.

Програма охоплює ключові теми з релігієзнавства: історію релігійних рухів і конфесій, взаємозв'язок релігійних переконань і практик із соціокультурним середовищем, вплив релігії на повсякденне життя та ціннісні

орієнтири релігійних спільнот. Окрема увага приділяється аналізу соціальних відносин і механізмів їх регуляції в межах релігійних груп, а також вивченню взаємодії релігійних інституцій із державою та ролі релігії в глобальних і локальних конфліктах.

Реалізація передбачає проведення як теоретичних, так і практичних занять, спрямованих на поглиблення знань із релігієзнавства, та розвиток дослідницьких умінь.

В освітньому процесі використовуються такі методи навчання: пояснювально-ілюстративний (розповідь, пояснення, міркування, евристична бесіда), репродуктивний (складання конспектів, словників термінів), проблемно-пошуковий (аналіз релігійних текстів, усної інформації, ілюстрацій), дослідницький (реалізація індивідуального дослідницького проекту). У процесі навчання передбачена реалізація міжпредметних зв'язків з історією України, всесвітньою історією, філософією, географією, соціологією, психологією тощо, що відображено у відповідних темах занять.

Програма призначена для вихованців віком з 13 до 17 років, які навчаються у гуртках, секціях дослідницько-експериментального напрямку, і розрахована на два роки навчання:

1-й рік — основний рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень);

2-й рік — вищий рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень).

Організація освітнього процесу за програмою може відбуватися в очному, дистанційному або змішаному форматах, що зумовлюється безпековою та епідеміологічною ситуацією в регіоні. Система контролю за рівнем знань вихованців охоплює підсумкові тестові завдання, опитування та захист дослідницької роботи.

Індивідуальні заняття проводяться відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 11.08.2004 № 651 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 10.12.2008 № 1123).

Основний рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Становлення і розвиток релігієзнавства	9	15	24
1.1. Релігієзнавство: історія становлення і методи дослідження	3	6	9

Тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
1.2. Сутність і соціальна природа релігії	3	6	9
1.3. Теорії походження релігії	3	3	6
Розділ 2. Первісні форми релігії	4	8	12
2.1. Архаїчні форми релігійності	2	4	6
2.2. Міф і міфологія	2	4	6
Розділ 3. Релігійні уявлення у Стародавньому світі	8	16	24
3.1. Релігійні уявлення народів Месопотамії і Давнього Єгипту	2	4	6
3.2. Релігійні уявлення Давньої Індії	2	4	6
3.3. Релігійні уявлення Давньої Греції і Риму	2	4	6
3.4. Релігійні уявлення східних слов'ян	2	4	6
Розділ 4. Етнонаціональні релігії	9	18	27
4.1. Іудаїзм	3	6	9
4.2. Вайшнавизм, джайнізм, сикхізм	3	6	9
4.3. Конфуціанство, даосизм, шінто	3	6	9
Розділ 5. Буддизм	6	6	12
5.1. Буддійське віровчення і культ	3	3	6
5.2. Буддизм у сучасному світі	3	3	6
Розділ 6. Християнство	12	21	33
6.1. Виникнення християнства	3	3	6
6.2. Православ'я	3	6	9
6.3. Католицизм	3	6	9
6.4. Протестантизм	3	6	9
Розділ 7. Іслам	6	9	15
7.1. Віровчення і культ ісламу	3	6	9
7.2. Основні течії ісламу	3	3	6
Розділ 8. Науково-дослідницька робота	21	42	63
8.1. Поняття про науково-дослідницьку роботу (дослідницький проєкт)	3	6	9

Тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
8.2. Методологія та методи релігієзнавчих досліджень	6	12	18
8.3. Робота з науковими джерелами	6	9	15
8.4. Оформлення і представлення результатів дослідницької роботи	6	15	21
Підсумок	—	3	3
Разом	76	140	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год)

Теоретична частина. Мета і завдання роботи гуртка. Правила безпеки життєдіяльності й поведінки у закладі освіти. Актуальність релігієзнавчих досліджень для сучасної молоді.

Практична частина. Виконання творчого завдання: підготовка доповіді «Релігійне самовизначення молоді».

Розділ 1. Становлення і розвиток релігієзнавства (24 год)

1.1. Релігієзнавство: історія становлення і методи дослідження (9 год)

Теоретична частина. Предмет, об'єкт та функції релігієзнавства. Поняттєвий апарат, основні методи та принципи релігієзнавства. Структура релігієзнавчого знання. Історія становлення релігієзнавчої науки. Богословський і філософський підходи до вивчення релігії: спільне та відмінне в методології. Особливості становлення релігієзнавчої науки в Україні.

Практична частина. Укладання і розгадування тематичних ребусів. Обговорення питання щодо впливу релігійних переконань людини на її поведінку. Написання есе на тему «Відомі імена в історії становлення релігієзнавства».

1.2. Сутність і соціальна природа релігії (9 год)

Теоретична частина. Релігія та її структура. Віровчення, релігійний культ, релігійна організація, культова споруда. Релігійна свідомість та її компоненти. Феномен віри. Функції релігії. Аксиологічні, праксеологічні та пізнавальні можливості релігії.

Релігія як соціальне явище. Взаємозв'язок релігії, культури й політики. Релігія і мистецтво. Вплив релігії на формування національної та культурної ідентичності.

Практична частина. Розроблення кросворда. Дослідження релігійної символіки у мистецтві: розгляд архітектури святинь, релігійних текстів і сюжетів у літературі, релігійних мотивів в образотворчому мистецтві.

1.3. Теорії походження релігії (6 год)

Теоретична частина. Основні теорії (концепції) походження релігії. Типологія релігій та її критерії. Концепція світових релігій. Етнонаціональна релігія: особливості її формування.

Практична частина. Підготовка презентацій про основні теорії походження релігії. Групова робота «Мозаїка думок про релігію».

Розділ 2. Первісні форми релігії (12 год)

2.1. Архаїчні форми релігійності (6 год)

Теоретична частина. Поняття архаїчних релігійних форм. Основні джерела вивчення та питання верифікації знань про архаїчні форми релігійності. Анімізм, тотемізм, фетишизм, шаманізм та магія: загальна характеристика вірувань. Архаїчні форми релігійності у сучасному світі. Обрядовість архаїчних форм релігійних вірувань: культ предків, культ локальних божеств.

Практична частина. Творча робота «Тотем моєї родини». Написання есе на тему «Вплив архаїчних форм релігійності на суспільство та культуру: досвід минулого та практика сьогодення».

2.2. Міф і міфологія (6 год)

Теоретична частина. Міф як універсальна форма свідомості. Основні ознаки міфів та їх типологія. Міфологія як система. Функції міфології. Трансформація міфу в історії: деміфологізація та розвиток наукового мислення.

Практична частина. Прочитання та обговорення уривків праці М. Еліаде «Міфи, сновидіння і містерії». Підготовка презентації на тему «Міф у сучасній культурі» (на прикладі літератури, кіно, реклами, політики тощо). Обговорення питання «Чому міф важливий для розуміння історії та культури».

Розділ 3. Релігійні уявлення у Стародавньому світі (24 год)

3.1. Релігійні уявлення народів Месопотамії і Давнього Єгипту (6 год)

Теоретична частина. Особливості формування релігійних уявлень народів Месопотамії: історичний та географічний контексти. Політеїзм та релігійна персоніфікація природних сил.

Релігійні уявлення Давнього Єгипту. Зв'язок релігії з політикою, культурою та повсякденним життям. Пантеон богів. Міфологічна система. Книга мертвих.

Практична частина. Прочитання й обговорення «Епосу про Гільгамеша».

Віртуальна екскурсія сакральними пам'ятками Давнього Єгипту. Дискусійне обговорення впливу релігійних уявлень на мистецтво та літературу народів Месопотамії і Давнього Єгипту.

3.2. Релігійні уявлення Давньої Індії (6 год)

Теоретична частина. Особливості формування релігійних уявлень Давньої Індії: історичний і географічний контексти. Основні вірування та ритуали доарійського періоду. Релігійні уявлення арійського періоду. Політеїзм та ієрархія богів. Ритуальна важливість жертвоприношення. Священні релігійні тексти Давньої Індії. Перехід від ритуальних аспектів Вед до філософських роздумів Упанішади. Формування концепції Єдиного універсального начала і божественної Трімурті.

Практична частина. Прочитання уривків з Вед та Упанішад з подальшим обговоренням їх значення та філософських аспектів. Перегляд тематичного відео щодо впливу релігійних уявлень Давньої Індії на мистецтво, літературу, соціальну структуру. Групова робота: створення інтерактивної діаграми «Політеїзм та ієрархія богів Давньої Індії».

3.3. Релігійні уявлення Давньої Греції і Риму (6 год)

Теоретична частина. Особливості формування релігійних уявлень Давньої Греції. Основні джерела вивчення давньогрецької релігії. Міфологічна система і сакральна архітектура Давньої Греції.

Вплив етрусської та грецької традицій на римські вірування. Зміст давньоримської релігійності. Релігійні практики та культові обряди Давнього Риму.

Практична частина. Віртуальна екскурсія «Сакральна архітектура Давньої Греції і Риму». Укладання порівняльної таблиці давньогрецької та давньоримської міфологічних систем.

3.4. Релігійні уявлення східних слов'ян (6 год)

Теоретична частина. Джерела слов'янської духовної культури та джерела її вивчення. Політеїзм східних слов'ян. Пантеон слов'янських богів. Жертвоприношення. Релігійні свята і календарні обряди. Магічні практики та ворожіння. Культ предків та уявлення про Нав («світ мертвих»). Християнізація слов'янських народів: вернакулярна релігійність.

Практична частина. Обговорення важливості вивчення релігійних уявлень східних слов'ян у контексті розуміння історії та духовного розвитку українського народу / нації. Розроблення презентації.

Розділ 4. Етнонаціональні релігії (27 год)

4.1. Іудаїзм (9 год)

Теоретична частина. Історичні джерела іудаїзму. Напрями та течії іудаїзму. Кабала. Основні принципи іудаїзму. Священні книги іудаїзму: Тора, Танах, Талмуд. Релігійні практики іудаїзму. Іудаїзм в сучасному світі. Єврейська діаспора.

Практична частина. Перегляд тематичного відео про ритуальні практики іудаїзму. Створення постера «Основні принципи іудаїзму». Написання есе на тему «Культурні та соціальні аспекти сучасного єврейського життя у світі та в Україні».

4.2. Вайшнавизм, джайнізм, сикхізм (9 год)

Теоретична частина. Основи індуїстського віровчення. Філософія вайшнавизму: Бхагаватгіта.

Історичні джерела та напрями джайнізму. Космологія джайнізму. Колесо сансари та «правило трьох перлин». П'ять істин джайнізму.

Основні принципи віровчення сикхізму. Священні тексти сикхізму. Етичні та соціальні аспекти сикхізму.

Практична частина. Розроблення презентації (тема на вибір): «Особливості вчення сикхів про гендерну рівність», «Застосування принципів джайнізму в житті сучасної людини». Укладання ментальної карти «Релігійні вірування Індії: індуїзм, джайнізм та сикхізм».

4.3. Конфуціанство, даосизм, шінто (9 год)

Теоретична частина. Основні принципи та концепції конфуціанства. Ідеал «благородної людини». Священні книги конфуціанства.

Особливості становлення релігійно-філософської системи даосизму. Священні книги в даосизмі. Універсальний закон «Дао». Концепція «безсмертя».

Міфологічні джерела шінто. Культ імператора та державна релігійність Японії. Релігійні практики шінто.

Практична частина. Розроблення презентації (тема на вибір): «Суспільно-політичні аспекти конфуціанства», «Неоконфуціанство: нові інтерпретації вчення», «Практичний аспект даосизму: медитація та практика споглядання», «Даосизм у сучасній попкультурі (література, кіно, духовні практики тощо)», «Шінто у сучасному світі».

Розділ 5. Буддизм (12 год)

5.1. Буддиське віровчення і культ (6 год)

Теоретична частина. Історичні умови виникнення буддизму. Життєвий шлях Сіддгартхи Гаутама (Будда Шак'ямуні). «Тіпітака» — священна

книга буддизму. Буддійське віровчення про «чотири благородні істини». Морально-етичні принципи буддизму. Напрями та течії буддизму: Тхеравада, Магаяна та Ваджаряна.

Практична частина. Створення часової лінії ключових подій в історії буддизму. Інтерактивна гра «Життєвий шлях Сіддгартха Гаутама». Укладання / розгадування тематичних кросвордів.

5.2. Буддизм у сучасному світі (6 год)

Теоретична частина. Поширення буддизму на Захід. Медитація. Віпа-сана. Вплив буддійських практик на когнітивні науки. Буддизм і психологія. Концепція усвідомленості (mindfulness) і буддизм. Буддійські цінності в бізнесі. Буддизм в Україні.

Практична частина. Розроблення постера «Становлення і розвиток буддизму в Україні».

Мінідослідження «Застосування принципів усвідомленості (mindfulness) в сучасних бізнес-процесах» (робота в групах, розгляд кейсів реальних підприємств).

Розділ 6. Християнство (33 год)

6.1. Виникнення християнства (6 год)

Теоретична частина. Історичний контекст виникнення та поширення християнства. Постать Ісуса Христа та формування перших християнських громад. Біблія: Старий і Новий Завіти. Християнський символ віри. Релігійний культ і догми християнства. Розколи в християнстві.

Практична частина. Заповнення таблиці «Соціально-політичні причини виникнення християнства». Підготовка презентації на тему «Християнство та його вплив на розвиток мистецтва».

6.2. Православ'я (9 год)

Теоретична частина. Історія становлення православ'я. Символ віри. Дохалкідонські православні церкви. Святе письмо. Таїнства. Церковні свята. Літургія. Організаційна структура православ'я. Автокефалія. Православ'я на українських землях.

Практична частина. Робота з контурною картою «Географія поширення православ'я». Складання хронологічної стрічки ключових дат в православ'ї. Розроблення ментальної карти «Розвиток православ'я на території України».

6.3. Католицизм (9 год)

Теоретична частина. Перший Великий розкол 1054 року. Причини та наслідки розколу християнської церкви. Історія католицької церкви.

Основи католицького віровчення. Папська непомильність. Структура меси і її символіка. Католицькі ордени. Екуменізм.

Практична частина. Робота з контурною картою «Географія поширення католицизму». Робота в групах «Внесок католицької церкви у розвиток мистецтва, освіти і науки». Розроблення постера «Католицизм в Україні: історія і сучасність».

6.4. Протестантизм (9 год)

Теоретична частина. Реформація і її причини. Протестантизм: спрощення обрядовості й акцент на особистій вірі.

Основні течії протестантизму: лютеранство, кальвінізм, баптизм та інші. Сучасні напрями протестантизму. Поширення протестантизму в Україні.

Практична частина. Заповнення порівняльної таблиці «Напрями протестантизму» (виникнення, основні вірування, структура церкви). Обговорення впливу протестантизму на українське суспільство.

Розділ 7. Іслам (15 год)

7.1. Віровчення і культ ісламу (9 год)

Теоретична частина. Формування та поширення ісламу. Життя пророка Магомета. Священні тексти ісламу: Коран і Сунна. Віровчення та культова практика ісламу. Шаріат. Релігійні обряди та свята.

Практична частина. Перегляд тематичного відео про сакральні місця ісламської віри. Робота з контурною картою «Географія поширення ісламу». Групова робота: створення презентації «П'ять стовпів ісламу».

7.2. Основні течії ісламу (6 год)

Теоретична частина. Основні течії в ісламі: сунізм, шиїзм, хариджизм, ібадизм. Сучасні ісламські течії та рухи: суфізм, салафізм, ахмадія. Іслам в Україні: релігійні вірування кримських татар.

Практична частина. Заповнення таблиці «Сунізм і шиїзм: відмінності й спільні ознаки» Розроблення ментальної карти «Іслам в Україні: історія та сучасність».

Розділ 8. Науково-дослідницька робота (63 год)

8.1. Поняття про науково-дослідницьку роботу (дослідницький проєкт) (9 год)

Теоретична частина. Дослідницький проєкт у галузі релігієзнавства. Перспективні напрями дослідження в релігієзнавстві. Поняття актуальності та наукової новизни. Етапи наукового дослідження. Організація

діяльності дослідника. Типи досліджень. Планування наукової діяльності. Принципи обрання теми, визначення об'єкта і предмета дослідження. Мета і завдання дослідження.

Практична частина. Опрацювання наукових джерел для визначення перспективних напрямів дослідження. Виконання вправ на формулювання теми дослідження. Обрання теми власного дослідження. Вивчення стану наукової розробленості проблеми. Окреслення структури дослідження. Визначення об'єкта та предмета, мети й завдань дослідження.

8.2. Методологія та методи релігієзнавчих досліджень (18 год)

Теоретична частина. Особливості релігієзнавчих досліджень. Висування гіпотези. Методологія, методи й методика релігієзнавчих досліджень. Загальні та спеціальні методи досліджень. Етичні принципи проведення дослідження у сфері релігієзнавства.

Організація й способи проведення релігієзнавчих досліджень. Функції польового релігієзнавчого дослідження. Критерії вибору спеціальних методів дослідження відповідно до обраної теми.

Практична частина. Розроблення гіпотези. Обрання методів для проведення дослідження з обраної проблематики. Опис методологічного інструментарію. Проведення практичної частини дослідження.

8.3. Робота з науковими джерелами (15 год)

Теоретична частина. Джерела наукової інформації. Правила пошуку джерел інформації з релігієзнавства у бібліотечних фондах та в мережі Інтернет. Основні рекомендації щодо роботи й опрацювання наукової інформації. Оформлення бібліографії дослідження: основні стандарти й стилі.

Цінності та принципи академічної доброчесності. Види їх порушень. Способи ідентифікації та уникнення порушень принципів академічної доброчесності. Оформлення покликань на використані джерела.

Практична частина. Вивчення структури бібліотечних каталогів, їх використання для пошуку літературних джерел. Виконання вправ з відпрацювання навичок пошуку необхідної інформації та систематизації зібраного матеріалу, оформлення цитат і посилань на наукові джерела. Виконання вправ з виявлення порушень принципів академічної доброчесності в наукових роботах. Оформлення списку опрацьованих літературних джерел і текстових посилань. Укладання бібліографії.

8.4. Оформлення і представлення результатів дослідницької роботи (21 год)

Теоретична частина. Дослідницький проєкт у системі Малої академії наук. Основні елементи дослідницького проєкту. Правила оформлення. Зміст, вступ, основна частина, висновки, література та додатки. Науковий стиль викладення матеріалу. Скорочення слів. Оформлення таблиць й додатків. Правила оформлення текстових і візуальних записів. Програмне забезпечення для оброблення даних і представлення результатів наукового дослідження. Принципи розроблення постера та презентації за результатами дослідницької діяльності.

Практична частина. Підготовка тексту дослідницької роботи: вступу, основної частини роботи, висновків, списку використаних джерел. Оформлення цитат і посилань на використані джерела у тексті роботи. Розроблення постера і презентації науково-дослідницької роботи. Представлення результатів наукового дослідження.

Підсумок (3 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка за рік. Аналізування науково-дослідницьких досягнень вихованців.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- *пізнавальна:* розвиток умінь і навичок самостійно здобувати нові знання; розуміння сутності та функцій релігії, особливостей релігійних уявлень у давньому світі, становлення етнонаціональних релігій, зародження і розвиток буддизму, християнства й ісламу; опанування основ науково-дослідницької діяльності;
- *практична:* формування критичного мислення, розвиток навичок роботи з науковою інформацією; дотримання принципів академічної доброчесності під час дослідницької діяльності у сфері релігієзнавства; застосування методів наукового дослідження під час виконання завдань індивідуального проєкту;
- *творча:* використання творчого підходу до виконання навчальних завдань та підготовки презентаційних матеріалів для представлення результатів дослідницької роботи;
- *соціальна:* здатність ефективно комунікувати для досягнення цілей пізнавальної, освітньої та творчої діяльності з урахуванням культурної різноманітності та мультикультурного складу групи.

Вищий рівень, другий рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Напрями релігієзнавчих досліджень	18	36	54
1.1. Філософія релігії	3	6	9
1.2. Аксиологія релігії	3	6	9
1.3. Соціологія релігії	3	6	9
1.4. Антропологія релігії	3	6	9
1.5. Географія релігії	3	6	9
1.6. Психологія релігії	3	6	9
Розділ 2. Релігія в системі державно-правових і суспільних відносин	12	12	24
2.1. Відносини між церквою і державою	3	3	6
2.2. Міжнародна політика і роль релігійного лідерства	3	3	6
2.3. Релігія і насилля	3	3	6
2.4. Феномен капеланства	3	3	6
Розділ 3. Сучасний дискурс релігійності	9	9	18
3.1. Свобода совісті та віросповідання	3	3	6
3.2. Інформаційні технології і релігійні практики	3	3	6
3.3. Релігія й екологія	3	3	6
Розділ 4. Релігії «нового» віку	6	15	21
4.1. Нові релігійні рухи	3	9	12
4.2. Секулярні вчення релігійного характеру	3	6	9
Розділ 5. Релігійне питання в Україні: історія і сучасний стан	12	21	33
5.1. Історія релігії в Україні	6	9	15
5.2. Сучасний релігійний ландшафт України	6	12	18

Тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Розділ 6. Науково-дослідницький проєкт	12	48	60
6.1. Підготовка дослідницького проєкту	6	30	36
6.2. Оприлюднення результатів дослідження	6	18	24
Підсумок	—	3	3
Разом	70	146	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год)

Теоретична частина. Ознайомлення з метою і планом роботи гуртка. Безпека життєдіяльності у закладі освіти. Організаційні питання.

Практична частина. Розгадування тематичних кросвордів. Обговорення ролі релігії в житті людини.

Розділ 1. Напрями релігієзнавчих досліджень (54 год)

1.1. Філософія релігії (9 год)

Теоретична частина. Філософія релігії як філософська дисципліна. Релігійні концепції та віровчення. Філософські підходи до релігійних систем: основні поняття та віровчення. Особливості релігійного мислення у контексті філософії. Вплив релігійних поглядів на філософські дискусії.

Практична частина. Маркування філософських аспектів в релігійних традиціях, включаючи моральні та етичні особливості віровчень різних релігій. Інтелектуальний експеримент «Вектори морального порядку у світі без релігії».

1.2. Аксиологія релігії (9 год)

Теоретична частина. Поняття цінності у релігійному контексті. Основні типи релігійних цінностей. Ієрархія релігійних цінностей. Релігійні цінності у різних традиціях: християнство (віра, надія, любов, благодать), іслам (покірність Аллаху, милосердя, справедливість), буддизм (нірвана, співчуття, ненасильство), індуїзм (дгарма, карма, мокша), джайнізм (ахімса, аскетизм, самоконтроль). Релігійні цінності у суспільстві. Аксиологічні виклики сучасності.

Практична частина. Проведення вікторини «Релігійний експрес: моральні імперативи різних релігій». Обговорення кейсів морального вибору (наприклад, ненасильство в буддизмі VS концепція справедливої війни в християнстві) або розгляд творів мистецтва, що відображають релігійні цінності (наприклад, «Таємна вечеря» да Вінчі, буддійські мандали, мусульманська каліграфія).

1.3. Соціологія релігії (9 год)

Теоретична частина. Становлення соціології релігії. Основні концепції та теорії соціології релігії. Методи дослідження соціології релігії. Релігія та соціальна структура. Релігійна ідентичність і соціальна поведінка.

Практична частина. Опрацювання соціологічних досліджень на релігійну тематику. Творча групова робота «Релігія у сучасній культурі» (аналізування релігійних сюжетів у кіномистецтві, новинах, соціальних мережах з метою визначення стереотипів про релігію у масовій культурі).

1.4. Антропологія релігії (9 год)

Теоретична частина. Антропологія релігії як компонент релігієзнавства. Основні підходи та методи дослідження в антропології релігії. Вплив культурних контекстів на релігійні практики та вірування.

Практична частина. Обговорення питання «Релігійні ритуали: традиція чи соціальна необхідність?». Екскурсія (у тому числі віртуальна) «Сакральна архітектура як відображення релігійного світогляду». Написання есе на тему «Антропологічний вимір світових релігій».

1.5. Географія релігії (9 год)

Теоретична частина. Географія релігії як частина релігієзнавства. Предмет і завдання географії релігії. Основні теоретичні підходи та методи дослідження в галузі географії релігії. Історичні шляхи поширення релігій. Географічні особливості релігійного ландшафту.

Практична частина. Робота з мапою. Обговорення взаємозв'язку географічного розташування і типу релігії. Створення туристичного маршруту «Сакральні місця мого міста».

1.6. Психологія релігії (9 год)

Теоретична частина. Становлення і структура психології релігії. Психологічне осмислення релігійних феноменів і методи їх дослідження. Релігійна і нерелігійна віра. Релігійна свідомість, релігійні почуття і досвід. Формування релігійної особистості. Психологічні функції релігії. Психологія нетрадиційних релігій.

Практична частина. Заповнення таблиці «Основні теоретичні підходи у психології релігії». Дискусійне обговорення мотиваційних факторів релігійності, емоційного і вольового компонентів віри. Розгляд психологічних засад релігійного фанатизму.

Розділ 2. Релігія в системі державно-правових і суспільних відносин (24 год)

2.1. Відносини між церквою і державою (6 год)

Теоретична частина. Основні типи відносин між церквою і державою: теократія, цезаропапізм, державна церква, відокремлення церкви від держави. Державна релігійна політика. Поняття, сутність і функції державних релігійних інституцій.

Практична частина. Прочитання та обговорення праці (уривків) Х. Казанова «Приватні та публічні релігії». Проведення кейс-аналізу «Релігія та держава у сучасному світі: моделі взаємодії» (на прикладі конкретної країни та її моделі взаємодії з релігією / релігійними інституціями). Обговорення типів фінансової взаємодії між державою і церквою.

2.2. Міжнародна політика і роль релігійного лідерства (6 год)

Теоретична частина. Релігійне лідерство і його вплив на державну і міжнародну політику, міжнародні відносини. Роль релігійних лідерів у вирішенні міжнародних конфліктів, сприянні миру та взаєморозумінню між країнами та культурами. Релігійне лідерство як громадський вплив на діяльність політичних партій.

Практична частина. Перегляд та обговорення тематичного відео. Групова робота: контент-аналіз промов релігійних лідерів. Створення ментальної карти «Роль релігії у вирішенні сучасних міжнародних конфліктів».

2.3. Релігія і насилля (6 год)

Теоретична частина. Релігія як ідеологічний інструмент легітимації насильства. Феномен релігійного насилля. Причини релігійного насилля. Історичний вимір релігійного насилля: релігійні війни, хрестові походи, інквізиція, релігійний колоніалізм, релігійний екстремізм, тероризм тощо. Релігійний пацифізм та ненасильницький спротив.

Практична частина. Розгляд конфліктів, які мають релігійну основу або релігійний компонент. Генерування способів протидії релігійно-мотивованому насильству на різних рівнях: від національної до міжнародної діяльності та міжконфесійного діалогу.

2.4. Феномен капеланства (6 год)

Теоретична частина. Історичний розвиток, сутність і функції капеланства. Основні напрями капеланства. Військове капеланство: підтримка військових у мирний і воєнний час. Капеланство у пенітенціарній системі: реабілітація та духовне наставництво ув'язнених. Медичне капеланство: духовний супровід важкохворих пацієнтів. Освітнє капеланство: духовна освіта та наставництво. Корпоративне капеланство: релігія та бізнес. Етичні та міжконфесійні аспекти капеланства.

Практична частина. Опрацювання нормативно-правових актів щодо функціонування інституту капеланства. Дискусійне обговорення на тему «Капеланство як можливість співпраці між державними і релігійними організаціями у питаннях підтримки та допомоги в суспільстві».

Розділ 3. Сучасний дискурс релігійності (18 год)

3.1. Свобода совісті та віросповідання (6 год)

Теоретична частина. Поняття і нормативне підґрунтя свободи совісті та віросповідання. Релігійна свобода і соціальна стабільність. Свобода совісті та віросповідання у контексті сучасних викликів. Проблеми релігійної терпимості та нетерпимості.

Практична частина. Розгляд кейсів дотримання і порушення принципів свободи совісті й віросповідання. Розроблення практичних порад для неконфліктної взаємодії представників різних релігій.

3.2. Інформаційні технології і релігійні практики (6 год)

Теоретична частина. Організаційні новації у діяльності релігійних організацій. Інформаційні технології і релігійні практики: онлайн-церкви, стріми богослужінь, висвітлення діяльності релігійних організацій у соціальних мережах тощо. Глобалізація і релігійні новації. Виникнення релігійного маркетингу та еволюція релігійної комунікації.

Практична частина. Мінідослідження: аналіз представленості релігійних спільнот (на вибір) в інформаційному просторі, визначення особливостей застосування ними інформаційно-комунікаційних технологій та інших інновацій.

3.3. Релігія й екологія (6 год)

Теоретична частина. Релігійний світогляд та екологічна проблематика. Поняття екологічної етики. Релігійна екологічна етика: теоцентричний, антропоцентричний та біоцентричний підходи. Природа як сакральний простір у світових релігіях. Релігійні спільноти та екологічний активізм.

Практична частина. Розгляд ініціатив та проєктів, які поєднують релігійну діяльність із заходами збереження навколишнього середовища. Мінідослідження «Вплив релігії на екологічні рухи та діяльність громадських організацій, спрямованих на збереження природи». Рольова гра «Міжрелігійний саміт з питань екології».

Розділ 4. Релігії «нового» віку (21 год)

4.1. Нові релігійні рухи (12 год)

Теоретична частина. Особливості нетрадиційної релігійності. Поняття про нові релігійні рухи. Характерні ознаки та класифікація нових релігійних рухів. Морнонізм, церква Муна, вайшнавизм, саєнтологія, UFO релігії, бахаїзм та інші. Неоязичництво. Неохристиянські релігійні об'єднання. Орієнталістські та синкретичні релігійні рухи. Саєнтологічні та езотеричні релігійні рухи. Квазірелігії.

Практична частина. Розроблення кросворда. Підготовка презентації «Нові релігійні рухи: священні тексти, ритуали та особливості вірування» (на прикладі конкретного релігійного руху). Мінідослідження «Вплив нових релігійних рухів на культурні й соціальні процеси в Україні».

4.2. Секулярні вчення релігійного характеру (9 год)

Теоретична частина. Секулярні вчення релігійного характеру: причини появи та загальна характеристика. Агностицизм. Індиферентизм. Фаталізм. Індивідуалізм. Релігія прогресу. Нігілізм.

Практична частина. Дискусійне обговорення на тему «Особистість у секулярних релігійних системах». Заповнення таблиці «Секулярні вчення релігійного характеру та історичний розвиток людства» (період виникнення, основні ідеї, вплив на особистість і суспільство).

Розділ 5. Релігійне питання в Україні: історія і сучасний стан (33 год)

5.1. Історія релігії в Україні (15 год)

Теоретична частина. Дохристиянські вірування на українських землях. Прийняття християнства і його значення для формування української державності. Православ'я як домінуюча релігія України-Русі та Галицько-Волинської держави. Унія та розвиток греко-католицької церкви. Релігія в період козацтва. Релігійне життя часів XVIII–XIX ст. в Україні. XX–XXI століття: релігія під тиском тоталітаризму та глобалізації.

Практична частина. Групова робота: розроблення віртуального проєкту «Музей історії релігії в Україні». Написання есе на тему «Релігійні мотиви в українському народному мистецтві».

5.2. Сучасний релігійний ландшафт України (18 год)

Теоретична частина. Незалежність України як точка релігійного відродження. Територіальні особливості релігійної мапи України. Помісність та автокефалія: релігія як складова національної ідентичності. Створення ПЦУ та надання Томосу про автокефалію (2019 р.). Релігія в умовах війни. Міжконфесійний діалог і релігійна толерантність у сучасному українському суспільстві. Релігійна ідентичність населення: нові тенденції та виклики.

Практична частина. Обговорення питання «Чи може існувати національна церква без державного втручання?».

Вікторина «Що ти знаєш про релігії України?».

Групова робота: створення інфографіки «Релігії в Україні (у цифрах)».

Написання есе на тему «Релігія як духовна опора у час війни».

Розділ 6. Науково-дослідницький проєкт (60 год)

6.1. Підготовка дослідницького проєкту (36 год)

Теоретична частина. Наукове дослідження в галузі релігієзнавства, його мета, завдання та особливості проведення. Класифікація досліджень в релігієзнавстві. Етика наукової діяльності й академічна доброчесність. Методи наукових досліджень. Загальна схема та основні етапи організації наукового дослідження. Наукова проблема і тема дослідницького проєкту. План дослідження. Джерела інформації у сфері релігієзнавства. Бібліографічний опис. Дослідницька робота: структура і вимоги до оформлення. Висновки за результатами дослідження. Список умовних скорочень, таблиць, додатків, схем.

Практична частина. Обрання теми дослідження, формулювання мети і завдань. Визначення об'єкта та предмета дослідження. Складання плану роботи над дослідницьким проєктом в галузі релігієзнавства. Пошук і опрацювання наукових джерел. Складання тематичних виписок. Формування методологічної бази наукового дослідження. Проведення дослідження. Аналізування отриманих результатів. Формулювання висновків. Написання тексту дослідницької роботи. Укладання списку літератури відповідно до сучасних стандартів. Оформлення таблиць, схем, ілюстрацій, додатків тощо.

6.2. Оприлюднення результатів дослідження (24 год)

Теоретична частина. Основні способи оприлюднення результатів дослідження. Поняття наукової дискусії. Культура ведення дискусії. Публічний виступ: підготовка доповіді та її виголошення. Техніки ефективного наукового виступу. План захисту наукової роботи. Постер та мультимедійна презентація як елементи представлення

результатів дослідницьких проєктів. Застосунки та інструменти ШІ для візуалізації даних.

Практична частина. Тренінг «Мистецтво публічного виступу». Підготовка анотації і тез наукової доповіді за результатами дослідження. Розроблення презентації. Підготовка постера. Представлення результатів дослідження у гуртку.

Підсумок (3 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка упродовж року. Аналіз науково-дослідницьких досягнень вихованців.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- *пізнавальна:* розуміння основних напрямів сучасного релігієзнавства (соціології, аксіології, антропології, географії релігії); усвідомлення психологічних засад релігійної діяльності; набуття знань про функціонування релігії в державно-правовому і суспільному контекстах та з історії релігій; розуміння основ дослідницької діяльності у сфері гуманітарних і соціальних наук;
- *практична:* застосування філософських і соціологічних методів для аналізу релігійних явищ; уміння визначати антропологічні аспекти релігійних практик і соціальних взаємодій; удосконалення навичок наукового аналізу соціально значущих проблем, явищ і процесів у суспільному житті з урахуванням релігійного контексту; використання сучасних інформаційних технологій для виконання пізнавальних і дослідницьких завдань;
- *творча:* застосування креативного підходу під час реалізації індивідуального науково-дослідницького проєкту; розроблення постера та мультимедійної презентації для представлення результатів дослідження;
- *соціальна:* розуміння етичних і соціокультурних викликів, пов'язаних із релігійними питаннями, політичними процесами, проблемами насильства та екології; дотримання принципів академічної доброчесності під час виконання проєктних завдань; вміння ефективно працювати в команді з урахуванням культурного й релігійного різноманіття.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баркер А. Як стають мунітами — добровільно чи їм промивають мізки? Київ : Видавництво Руслана Халікова, 2024. 562 с.
2. Барковський М. Особливості функціонування буддійської традиції тхеравади в Україні. *Історія релігій в Україні*. 2023. Вип. 33. С. 182–193.
3. Бгавадгіта. «Гіта-артха-санґрага» Ямуни / пер. із санскриту, граматичний розбір, переднє слово й коментарі Д. В. Бурби. Київ : Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2021. 640 с.
4. Біблія. Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / пер. з давньоєврейської, арамейської та грецької Івана Огієнка. Київ : Українське біблійне товариство, 2023. 1376 с.
5. Брильов Д. Невідомий іслам на теренах України: історія ісламу в Україні кінця ХІХ — початку ХХІ ст. Кам'янець-Подільський, 2023. 380 с.
6. Голловей Р. Коротка історія релігії. Київ : Наш Формат, 2023. 256 с.
7. Головащенко С. Історія християнства : курс лекцій. Київ : Либідь, 1999. 352 с.
8. Гуржи К. Сакральні архетипи структури західноєвропейського міста. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Вип. 18. С. 53–59.
9. Дао де цзін. Канон шляху і спроможності / пер. та коментарі Андрія Накорчевського. Київ: ArtHuss, 2019. 224 с.
10. Деві Махатм'я. Велич Богині / пер. з санскриту Аліси Ложкіної. Київ: Видавництво Руслана Халікова, 2024. 228 с.
11. Еліаде М. Пошуки. Історія та смисл в релігії. Київ : Дух і Літера, 2018. 256 с.
12. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і андрогін. Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 591 с.
13. Еліаде М. Трактат з історії релігій. Київ : Дух і Літера, 2016. 520 с.
14. Завгородній Ю. Рецепція індійської філософії в Україні. Лінія Вед (1840–1930-ті рр.). Київ : Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, 2013. 412 с.
15. Завгородній Ю. Ю. Шветашватара-упанішада 1.1-16 / пер. із санскриту, вступна стаття та коментарі Ю. Ю. Завгороднього. *Східний світ*. 2024. № 3 (124). С. 292–311.
16. Іслам: історія і сучасність : навч.-метод. посіб. / за ред. В. Лубського, Є. Харьковщеника, М. Лубської, Т. Горбаченко. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 632 с.

17. Казанова Х. По той бік секуляризації: релігійна та секулярна динаміка нашої глобальної доби. Київ : Дух і Літера, 2017. 264 с.
18. Калиниченко Т., Коханчук Р. Бути поруч: основи військового капеланства для військових і волонтерів. Київ : Київське Богоявленське Ставропігійне Братство, 2016. 112 с.
19. Капранов С. Сінто у соціокультурних трансформаціях XIX–XX ст. Київ : Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського, 2014. 144 с.
20. Кисельов О. Релігієзнавець як соціальний науковець, експерт та інтелектуал. *Практична філософія*. 2014. № 3. С. 10–15.
21. Колесник І. Картина світу буддизму та сучасного природознавства: точки перетину світоглядів. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки»*. 2012. Вип. 15. С. 197–203.
22. Колесник І. Насилля, військовий обов'язок і війна у буддизмі. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 20. С. 53–59.
23. Колесник І., Ворончихіна А. Космологія синто і екологічна проблематика Японії у XX–XXI ст. *Історія релігій в Україні*. Книга II. Львів : Логос, 2015. С. 182–191.
24. Коран. Переклад смислів українською мовою / пер. Михайла Якубовича. Київ : Основи, 2015. 448 с.
25. Кралюк П., Щепанський В., Якубович М. Татари Волині: історія, культура, контакти. Вінниця : Твори, 2018. 206 с.
26. Неорелігії: теоретичні та практичні питання дослідження / за ред. О. Кисельова, І. Каплан ; Молодіжна асоціація релігієзнавців. Київ : Видавець Руслан Халіков, 2018. 219 с.
27. Новий анімїзм : хрестоматія / упоряд. Віталій Щепанський. Київ : Видавництво Руслана Халікова, 2024. 261 с.
28. Путівник з академічної доброчесності для позашкілля / Л. Терехова ; Американські ради з міжнародної освіти за підтримки Посольства США в Україні. Київ : НЦ «МАНУ», 2022. 86 с.
29. Релігієзнавство : навч. посіб. / за ред. Д. Брильова. Київ : Дух і Літера, 2018. 328 с.
30. Фенно І. Модерністська криза в Католицькій церкві : навч. посіб. Київ : [б/в], 2021. 161 с.
31. Філь Ю. С. Ідея справедливості, а також мирське та духовне правосуддя у буддизмі на прикладі «Анг'улімала сутти». XXV Сходознавчі читання А. Кримського : мат-ли міжнар. наук. конф. (10 листопада 2022 р.). Київ ; Львів — Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 330–332.
32. Філь Ю. С., Карпіцький М. М. Захист вайшнавами ISKCON власної ідентичності в контексті дискусій про індуїзм. *Східний світ*. 2021. № 1. С. 102–117.

33. Халіков Р. Гарячі точки сучасного світу: спільне та відмінне в ситуаціях навколо «Ісламської держави» та самопроголошених республік Донбасу. Схід. 2015. № 2. С. 51–55.
34. Цолін Д. Арамейська мова біблійних текстів і Таргума Онкелоса : підручник. Київ : Дух і Літера, 2017. 389 с.
35. Цолін Д. В. Палестинські Таргуми як літературна пам'ятка. Переклад Таргума Псевдо-Йонатана до Бут. 1-25. *Часопис «Дух і Літера»*. 2014. № 27. С. 248–339.
36. Шепетяк О. Історія релігій : у 3 т. Жовква : Місіонер, 2019–2020. Т. 1. 496 с.; Т. 2. 608 с.; Т. 3. 856 с.
37. Щепанський В. Кістка шамана: тюркський шаманізм у Великому Князівстві Литовському. Київ : Видавництво Руслана Халікова, 2019. 217 с.
38. Юдаїзм: дослідження історії та віровчення : мат-ли Міжн. молод. релігійзн. школи з юдаїки (6–18 липня 2010, Київ — Умань) / Центр дослідження юдаїзму МГО «Молодіжна асоціація релігієзнавців» ; наук. ред. А.-М. Басаурі-Зюзіна, В. Черноіваненко. Київ : [б/в], 2011. 253 с.
39. Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 264 с.
40. Японська література : хрестоматія. Том I (VII–XIII ст.) / упор.: І. Бондаренко, Ю. Осадча. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2010. 562 с.
41. Bogdan O., Brylov D., Kalenychenko T. In Times of Crisis: Faith-Based Social Engagement and Religious Contestations in Ukraine Since Maidan 2013–2014. *Faith-Based Organizations and Social Welfare, Associational Life and Religion in Contemporary Western Europe* / ed.: P. Manuel, M. Glatzer. 2020. Chapter 5. P. 81–103.
42. Huston S. *The World's Religions*. HarperOne, 2009. 2nd ed. 448 p.
43. Kalenychenko T. Changing focus on Military Chaplaincy: Religious-Spiritual Counseling and Care in Ukraine. *MDRK Conference publications*. Istanbul, 2016. P. 321–339.
44. Kalenychenko T. Forming the image of military chaplain in Ukraine: a content analysis of media. *Ukrainian Religious studies*. 2015. Vol. 76. P. 40–49.
45. Kalenychenko T., Brylov D. Religion and nationalism in post-Soviet space: between state, society, and nation. *Routledge International Handbook of Religion in Global Society* / ed.: Cornelio J., Gauthier F., Martikainen T., Woodhead L. New York : Routledge International Handbook of Religion in Global Society, 2020. P. 399–409.
46. McCutcheon R. *Studying Religion: an Introduction*. Routledge, 2018. 2nd ed. 304 p.

47. Ninian S. The World's Religions. Cambridge University Press, 1998. 2nd ed. 608 p.
48. Shchepanskyi V., Yakubovych M., Bulatov A. Islamic Leadership: Ukraine. *Islamic Leadership in the European Lands of the Former Ottoman and Russian Empires: Legacy, Challenges and Change*. Brill, 2017. Vol. 27. P. 314–328.
49. Tweed T. Religion: a Very Short Introduction. Oxford University Press, 2020. 168 p.

О. В. Боровець, Л. М. Лівандовська

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ПЕДАГОГІКА»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

*«Схвалено для використання в освітньому процесі»
(протокол № 1 від 29.03.2023 рішення експертної комісії
з позашкільної освіти), зареєстровано у Каталозі надання грифів
навчальній літературі та навчальним програмам державної установи
«Український інститут розвитку освіти» за № 8.0035–2023*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

В умовах докорінного реформування системи освіти України актуалізується потреба підготовки майбутніх педагогів зі стійкою професійною мотивацією, високим рівнем педагогічного мислення, любов'ю до професії. З огляду на це важливого значення набуває діяльність гуртків Малої академії наук, де здобувачі освіти мають можливість опанувати базові знання про систему педагогічних наук, уміння та навички науково-дослідницької діяльності в галузі педагогіки, де створюються умови для професійного самовизначення вихованців і формується професійно-педагогічна мотивація учнів.

Педагогіка — наука про навчання, виховання та розвиток особистості. Кожна людина в повсякденному житті перебуває в ролі вихованця і вихователя, вступаючи в соціальні відносини з людьми, що її оточують. Тому володіння знаннями з педагогіки сприяє саморозвитку і самовихованню особистості, забезпечує формування ціннісних орієнтацій, розвиває педагогічне мислення, креативність учнів.

Мета програми — формування у здобувачів освіти комплексу наукових знань про систему педагогічних наук, пізнавальної, практичної, творчої, соціальної компетентностей засобами здійснення науково-дослідницької діяльності у галузі педагогіки.

Завдання програми:

- формувати у вихованців теоретичні знання з основ педагогічної науки та науково-дослідницької діяльності;
- розвивати вміння та навички проведення самостійного наукового пошуку в галузі педагогіки;
- виховувати в учнів ціннісне ставлення до самих себе, інших людей і навколишнього світу, створювати умови для творчого й інтелектуального розвитку;

- розвивати здібності до наукової діяльності, сприяти професійному самовизначенню вихованців.

Програма передбачає теоретичні і практичні заняття, які пов'язані між собою за змістом. На теоретичних заняттях здобувачі освіти знайомляться із системою педагогічних наук, проблемами розвитку особистості, сучасними підходами до навчання та виховання, особливостями організації освітнього процесу в закладі освіти, основами науково-дослідницької діяльності.

Теоретичні знання застосовуються під час практичних занять, на яких використовуються різні форми та методи діяльності: аналіз науково-педагогічної літератури, підготовка презентацій, інтерактивні вправи, виконання індивідуальних та групових проєктів, аналіз та моделювання педагогічних ситуацій тощо. Однією з форм практичної діяльності вихованців є участь у конференціях, конкурсах, зокрема у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів МАН України.

У результаті реалізації програми забезпечується формування таких освітніх компетентностей:

- *пізнавальної*, яка передбачає володіння теоретичними знаннями про систему педагогічних наук, проблеми розвитку особистості, сучасні підходи до навчання та виховання, особливості організації освітнього процесу в закладах освіти; володіння теоретичними основами наукової діяльності, методикою і технологіями організації та проведення науково-дослідницької роботи;

- *практичної*, яка передбачає сформованість умінь і навичок аналізу науково-педагогічної літератури; володіння методикою оброблення наукової інформації; сформованість навичок самостійної науково-дослідницької діяльності, вміння оформляти і презентувати результати досліджень;

- *творчої*, яка передбачає розвиток творчих здібностей і мотивації здобувачів освіти; набуття досвіду самостійної творчої роботи й розвиток здатності генерувати нові ідеї;

- *соціальної*, яка передбачає емоційно-ціннісне ставлення до себе і тих, хто оточує, до процесів та явищ, які відбуваються в освітньому середовищі; сформованість вміння працювати в команді, керуватись принципами толерантності та взаємоповаги, уміння спілкуватися і презентувати результати власної діяльності, приймати відповідальні рішення.

Програма відповідає сучасним вимогам до освітнього процесу в закладах позашкільної освіти, її зміст враховує специфіку наукових досліджень у галузі педагогічних наук. Зміст програми розроблено для викладання учням старших класів закладів загальної середньої освіти, які займаються науково-дослідницькою діяльністю в системі Малої академії

наук у секції «Педагогіка». Програма розрахована на один рік навчання, рівень — основний. На опрацювання навчального матеріалу відводиться 144 год на рік (4 год на тиждень).

Формами контролювання освітнього процесу є підсумкові тестові завдання, опитування, захист наукового дослідження.

Основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	2	2	4
Розділ 1. Педагогіка як наука. Система педагогічних наук	8	8	16
1.1. Предмет і завдання педагогіки	2	2	4
1.2. Розвиток, виховання і формування особистості	2	2	4
1.3. Система освіти в Україні	2	2	4
1.4. Суб'єкти освітнього процесу	2	2	4
Розділ 2. Основи науково-дослідницької діяльності	16	22	38
2.1. Сутність та особливості наукових досліджень у педагогіці	2	2	4
2.2. Специфіка основних етапів наукового дослідження	2	2	4
2.3. Вибір теми та обґрунтування актуальності проблеми дослідження. Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження	2	2	4
2.4. Робота з інформаційними джерелами. Вивчення педагогічного досвіду	2	4	6
2.5. Методологічні і теоретичні засади наукового дослідження	2	2	4
2.6. Методи науково-педагогічного дослідження	2	4	6
2.7. Оформлення результатів дослідницької роботи	2	2	4
2.8. Підготовка та публічна презентація результатів наукового дослідження	2	4	6

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Розділ 3. Джерела розвитку педагогіки	8	6	14
3.1. Народна педагогіка як джерело розвитку науки про виховання	2	2	4
3.2. Педагогічна спадщина минулого. Історія педагогіки	4	2	6
3.3. Сучасні наукові дослідження та практичний педагогічний досвід. Педагогічні інновації	2	2	4
Розділ 4. Теорія виховання	6	8	14
4.1. Сутність процесу виховання	2	2	4
4.2. Форми організації виховного процесу, методи виховання. Особливості процесу самовиховання	2	4	6
4.3. Особистість і колектив	2	2	4
Розділ 5. Дидактика – теорія освіти і навчання	6	8	14
5.1. Предмет і основні категорії дидактики. Процес навчання, його функції та структура	2	2	4
5.2. Зміст освіти в сучасному закладі освіти. Компетентнісний підхід до формування змісту освіти	2	2	4
5.3. Форми, методи й засоби навчання. Діагностика і контролювання результатів навчально-пізнавальної діяльності	2	4	6
Розділ 6. Вікова педагогіка	10	8	18
6.1. Предмет, завдання й основні напрями вікової педагогіки	2	2	4
6.2. Дошкільна педагогіка	2	2	4
6.3. Шкільна педагогіка	2	2	4
6.4. Педагогіка вищої школи. Педагогіка дорослих	4	2	6
Розділ 7. Соціальна педагогіка	4	4	8
7.1. Соціальна педагогіка як галузь педагогічної науки	2	2	4

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
7.2. Асоціальна поведінка як соціально-педагогічна проблема	2	2	4
Розділ 8. Інклюзивна педагогіка	4	4	8
8.1. Розвиток і становлення інклюзивної педагогіки як науки	2	2	4
8.2. Організація освітнього процесу в інклюзивному класі	2	2	4
Розділ 9. Порівняльна педагогіка	4	4	8
9.1. Мета і завдання порівняльної педагогіки, її місце в структурі педагогічної науки	2	2	4
9.2. Розвиток шкільної та вищої освіти у провідних країнах світу та в Україні	2	2	4
Підсумок	—	2	2
Разом	68	76	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (4 год)

Теоретична частина. Мала академія наук у системі освіти й виховання учнівської молоді України: структура та основні завдання. Мета й основні завдання курсу. Рекомендована література.

Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Організаційні питання. Інструктаж з техніки безпеки та охорони життєдіяльності під час освітнього процесу.

Практична частина. Знайомство з вихованцями гуртка. Вправи на знайомство. Анкетування з метою визначення рівня готовності учнів до самостійної науково-дослідницької діяльності.

Розділ 1. Педагогіка як наука. Система педагогічних наук (16 год)

1.1. Предмет і завдання педагогіки (4 год)

Теоретична частина. Становлення і розвиток педагогіки як науки. Об'єкт, предмет, функції та завдання педагогіки. Педагогіка як наука і мистецтво. Основні поняття педагогіки (освіта, навчання, виховання, розвиток). Система педагогічних наук. Основні галузі загальної педагогіки. Зв'язок педагогіки з іншими науками.

Практична частина. Укладання словника педагогічних термінів. Аналіз різних підходів до формулювання основних категорій педагогіки. Укладання структурно-логічної схеми «Система педагогічних наук». Написання есе «Педагогіка: наука чи мистецтво?».

1.2. Розвиток, виховання і формування особистості (4 год)

Теоретична частина. Поняття «індивід», «особистість», «індивідуальність», «розвиток особистості», «соціалізація». Розвиток, соціалізація та виховання особистості. Фактори формування особистості. Роль зовнішніх і внутрішніх чинників у розвитку та формуванні особистості. Роль діяльності, активності і спілкування в розвитку та соціалізації особистості.

Практична частина. Аналіз висловів відомих педагогів про розвиток особистості. Уявлення народу про чинники розвитку особистості на прикладі фольклорних зразків. Створення презентації «Розвиток особистості».

1.3. Система освіти в Україні (4 год)

Теоретична частина. Система освіти в Україні, її структура. Законодавство України про освіту. Концепція «Нова українська школа». Форми здобуття освіти. Заклади освіти. Мета й завдання педагогіки позашкільної освіти. Напрями позашкільної освіти. Управління системою освіти: принципи, методи, функції.

Практична частина. Опрацювання нормативно-правових документів, які регулюють функціонування системи освіти в Україні. Характеристика різних типів закладів позашкільної освіти. Виконання тестових завдань. Написання твору-мініатюри «Якби я був / була директором школи...».

1.4. Суб'єкти освітнього процесу (4 год)

Теоретична частина. Загальна характеристика суб'єкта в освітньому процесі. Особистість здобувача освіти в педагогічному процесі. Сутність педагогічної діяльності, її структура та функції. Професійна компетентність педагога. Стили педагогічного спілкування. Педагогіка партнерства.

Практична частина. Характеристика професіограми педагога. Створення моделі сучасного вчителя. Розв'язування педагогічних задач.

Розділ 2. Основи науково-дослідницької діяльності (38 год)

2.1. Сутність та особливості наукових досліджень у педагогіці (4 год)

Теоретична частина. Наукове дослідження як особлива форма процесу пізнання. Поняття «педагогічне дослідження». Основні напрями педагогічних досліджень. Поняттєвий апарат педагогічного дослідження.

Поняття «академічна доброчесність». Фундаментальні цінності академічної доброчесності. Види порушень академічної доброчесності.

Поняття «плагіат». Стратегії уникнення плагіату. Правила цитування, перефразування, узагальнення.

Практична частина. Характеристика різних типів науково-педагогічних досліджень. Аналіз різних видів плагіату. Виконання тренувальних вправ на цитування, узагальнення, оформлення посилань на використані джерела.

2.2. Специфіка основних етапів наукового дослідження (4 год)

Теоретична частина. Загальна характеристика етапів наукового дослідження. З'ясування вихідних положень дослідження (актуальність проблеми, об'єкт, предмет, мета, завдання). Вивчення теоретичних основ і практики. Формулювання наукового припущення. Здійснення експериментальної роботи. Апробація результатів дослідження. Вимоги до наукових статей, тез доповідей. Узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків. Оформлення і презентація результатів дослідження.

Практична частина. Аналіз основних етапів наукового дослідження. Укладання орієнтовного плану написання науково-дослідницької роботи.

2.3. Вибір теми та обґрунтування актуальності проблеми дослідження. Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження (4 год)

Теоретична частина. Актуальність як ключова властивість дослідження. Актуальні проблеми науково-педагогічних досліджень. Обрання теми дослідницького проєкту. Правила формулювання теми дослідження. Поняття про мету і завдання дослідження. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового дослідження. Співвіднесення об'єкта і предмета.

Практична частина. Аналіз прикладів формулювання теми, мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження. Типові помилки у формулюваннях. Виконання тренувальних вправ (формулювання теми, мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження).

2.4. Робота з інформаційними джерелами. Вивчення педагогічного досвіду (6 год)

Теоретична частина. Принципи й правила роботи з інформаційними базами різних типів: науковою літературою, документами, інтернет-ресурсами. Види роботи з текстом. Інформаційний пошук у мережі Інтернет. Види конспектів. Аналіз, систематизація і комплексний опис зібраного матеріалу. Особливості вивчення педагогічного досвіду.

Практична частина. Робота з науково-методичними виданнями. Укладання різних видів конспектів. Робота з бібліографією. Виконання вправ на оформлення списку використаних джерел.

2.5. Методологічні і теоретичні засади наукового дослідження (4 год)

Теоретична частина. Сутність поняття «методологія». Теоретичні основи дослідження. Педагогічні концепції і теорії. Принципи наукового дослідження. Поняття наукової новизни, теоретичної та практичної значущості дослідження.

Практична частина. Визначення напрямів наукових досліджень у педагогіці. Визначення теоретичних засад дослідницької роботи (аналіз прикладів). Визначення теоретичного та практичного значення результатів дослідження (робота в групах).

2.6. Методи науково-педагогічного дослідження (6 год)

Теоретична частина. Поняття «методи наукового дослідження», їх види. Емпіричні методи науково-педагогічного дослідження (спостереження, бесіда, анкетування, тестування, педагогічний експеримент). Теоретичні методи дослідження (аналіз і синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, абстрагування, конкретизація). Математичні й статистичні методи педагогічного дослідження.

Практична частина. Аналіз емпіричних методів наукового дослідження. Робота з анкетами. Укладання орієнтовного плану організації та проведення педагогічного експерименту.

Практичне застосування загальнонаукових логічних методів та прийомів: аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, класифікація, моделювання. Формулювання висновків дослідження. Практичне застосування математичних методів у дослідженні.

2.7. Оформлення результатів дослідницького проєкту (4 год)

Теоретична частина. Вимоги до оформлення дослідницьких робіт членів МАН України як складників дослідницьких проєктів. Структура дослідницької роботи. Загальна характеристика складників дослідницької роботи. Титульний аркуш. Зміст. Перелік умовних позначень. Вступ. Основна частина. Оформлення посилань. Висновки. Список використаних джерел. Додатки.

Практична частина. Розроблення індивідуального дослідницького проєкту «Оформлення дослідницької роботи».

2.8. Підготовка та публічна презентація результатів наукового дослідження (6 год)

Теоретична частина. Підготовка до конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук. Особливості проведення конкурсу-захисту в дистанційному форматі. Підготовка анотації, виступу і презентації. Постер як форма представлення наукового апарату дослідження, перебігу й реалізації дослідницького проєкту. Постерний захист.

Практична частина. Опрацювання критеріїв оцінювання дослідницького проєкту. Аналіз психолого-педагогічних рекомендацій щодо підготовки та викладу доповіді. Написання доповідей, створення презентацій до них. Розроблення постера. Презентації гуртківцями результатів досліджень. Обговорення виступів.

Розділ 3. Джерела розвитку педагогіки (14 год)

3.1. Народна педагогіка як джерело розвитку науки про виховання (4 год)

Теоретична частина. Педагогічні народні погляди на виховання підростаючого покоління. Поняття «народна педагогіка», «етнопедагогіка». Структура української етнопедагогіки: фамілогія (родинознавство), народне дитинознавство, народна дидактика, педагогічна деонтологія, родинна педагогіка, козацька педагогіка. Педагогіка народного календаря.

Практична частина. Творча педагогічна лабораторія «Формування особистості сучасного учня засобами етнопедагогіки»: запропонувати форми, методи, засоби етнопедагогіки, які можна ефективно впроваджувати в сучасному закладі освіти (груповий проєкт).

3.2. Педагогічна спадщина минулого. Історія педагогіки (6 год)

Теоретична частина. Педагогічна спадщина минулого як джерело розвитку педагогічної науки. Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень. Хронологічні межі дослідження. Терміни й поняття в історико-педагогічних дослідженнях.

Становлення і розвиток закордонної педагогічної науки. Педагогіка Давнього світу. Розвиток педагогічних ідей у період Середньовіччя, в епохи Відродження та Реформації.

Історія української школи та педагогіки. Виховання і школа в Київській Русі (IX–XIV ст.) та періоду Відродження в Україні (XVI — середина XVIII ст.). Розвиток української школи та педагогічної думки впродовж другої половини XVIII — XIX ст. Освіта і шкільництво в Україні кінця XIX — XX ст.

Практична частина. Аналіз праць видатних українських педагогів: К. Ушинського, Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича. Презентація повідомлень про основні етапи розвитку педагогічної науки в Україні.

3.3. Сучасні наукові дослідження та практичний педагогічний досвід. Педагогічні інновації (4 год)

Теоретична частина. Сучасні педагогічні дослідження та практичний досвід педагогів як джерело розвитку педагогічної науки. Поняття «пе-

дагогічні інновації», їх види. Інновації у навчанні та вихованні. Сучасні інноваційні педагогічні технології.

Практична частина. Характеристика інноваційних педагогічних технологій. Педагогічний полілог «Педагогічні інновації: теорія та практика».

Розділ 4. Теорія виховання (14 год)

4.1. Сутність процесу виховання (4 год)

Теоретична частина. Виховання як цілеспрямований процес взаємодії вихователя і вихованця. Мета, завдання, принципи виховання. Управління вихованням і його результати. Українські національні цінності й система виховання. Основні напрями виховання: національно-патріотичне, моральне, розумове, громадянське, трудове, естетичне, фізичне, екологічне.

Практична частина. Укладання таблиці «Основні напрями виховання» (напрямок виховання, завдання напрямку виховання, основні засоби). Моделювання взаємозв'язків напрямів виховання в освітньому процесі сучасної школи. Бесіда «Роль освіти і виховання для збереження незалежності в умовах війни».

4.2. Форми організації виховного процесу, методи виховання. Особливості процесу самовиховання (6 год)

Теоретична частина. Поняття «форми організації процесу виховання». Масові, групові та індивідуальні форми виховної роботи. Сутність методу і прийомів виховання. Класифікація методів виховання. Фактори, що визначають вибір методів виховання. Зміст поняття «самовиховання». Основні умови, етапи та способи реалізації самовиховання.

Практична частина. Гра «Педагогічне доміно. Теорія виховання». Характеристика масових і групових форм процесу виховання. Аналіз педагогічних ситуацій. Анкетування за методикою «Тест-опитувальник самоставлення» (В. Столін, С. Пантелєєв). Укладання плану самовиховання.

4.3. Особистість і колектив (4 год)

Теоретична частина. Поняття «колектив», його ознаки, етапи розвитку, методи згуртування. Учнівське самоврядування. Структура шкільного учнівського самоврядування. Особливості розвитку взаємин між особистістю і колективом. Формальні й неформальні групи. Дитячі та юнацькі громадські організації. Молодіжна субкультура. Типи молодіжних субкультур.

Практична частина. Укладання схеми «Моделі розвитку взаємин між особистістю і колективом». Підготовка і презентація повідомлень про сучасні дитячі громадські організації, аналіз основних напрямів їх діяльності.

Розділ 5. Дидактика — теорія освіти і навчання (14 год)

5.1. Предмет і основні категорії дидактики. Процес навчання, його функції та структура (4 год)

Теоретична частина. Виникнення та розвиток дидактики як галузі педагогіки. Основні категорії, об'єкт, предмет і завдання дидактики. Сутність і функції процесу навчання. Структура процесу навчання: цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регульований, оцінно-результативний компоненти. Викладання й учіння.

Практична частина. Укладання структурно-логічної схеми «Процес навчання як система». Виконання тестових завдань. Аналіз висловів із праці Я. А. Коменського «Велика дидактика».

5.2. Зміст освіти в сучасному закладі освіти. Компетентнісний підхід до формування змісту освіти (4 год)

Теоретична частина. Поняття «зміст загальної середньої освіти», її структура. Загальна характеристика компонентів змісту освіти: досвід пізнавальної діяльності, виконання відомих способів діяльності, творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до світу. Реалізація компетентнісного підходу до формування змісту освіти. Державні вимоги до рівня засвоєння змісту середньої освіти за ступенями навчання.

Практична частина. Опрацювання Концепції «Нова українська школа». Аналіз сутності ключових компетентностей. Моделювання педагогічних ситуацій.

5.3. Форми, методи й засоби навчання. Діагностика і контролювання результатів навчально-пізнавальної діяльності (6 год)

Теоретична частина. Форми організації навчання: історичний аспект. Урок та позаурочні форми організації навчання. Класифікація типів уроків, їх структура. Нестандартні уроки. Форми організації навчальної діяльності на уроці. Методи, прийоми й засоби навчання. Діагностика і контролювання результатів навчально-пізнавальної діяльності. Види й методи контролю. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Практична частина. Підготовка проєктів про історію і сучасність форм організації навчання. Презентація проєктів (робота в парах).

Перегляд і аналіз фрагментів уроків. Творча педагогічна лабораторія «Нетрадиційний урок»: запропонувати форму проведення, методи та засоби сучасного уроку, змодельувати урок.

Розділ 6. Вікова педагогіка (18 год)

6.1. Предмет, завдання й основні напрями вікової педагогіки (4 год)

Теоретична частина. Вікова педагогіка як галузь педагогічної науки. Вікові групи. Перинатальна педагогіка як першооснова виховання

здорової дитини. Завдання перинатальної педагогіки. Вплив поведінки батьків на розвиток плоду, новонародженої дитини.

Практична частина. Характеристика основних завдань вікової педагогіки. Педагогічний діалог «Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини». Формулювання рекомендацій молодим батькам щодо поведінки та способу життя.

6.2. Дошкільна педагогіка (4 год)

Теоретична частина. Дошкільна педагогіка як галузь педагогічної науки. Особливості розвитку дитини дошкільного віку. Роль дорослого в розвитку дитини. Сучасна система дошкільної освіти. Типи дошкільних закладів освіти та їх функції. Предметно-розвивальне середовище як чинник виховання і навчання дітей у ЗДО. Загальна характеристика ігрової діяльності дошкільника. Класифікація дитячих ігор. Види іграшок.

Практична частина. Аналіз актуальних проблем, що відображені в сучасних дослідженнях у галузі дошкільної педагогіки. Аналіз педагогічних задач. Укладання збірки дидактичних ігор для дошкільників.

6.3. Шкільна педагогіка (4 год)

Теоретична частина. Пріоритетні завдання шкільної педагогіки. Принципи навчання і виховання в сучасному закладі загальної середньої освіти. Особливості навчання учнів молодшого шкільного, підліткового та юнацького віку. Реформування системи шкільної освіти в Україні.

Практична частина. Аналіз основних вимог до випускника закладу загальної середньої освіти (за Концепцією «Нова українська школа»). Підготовка групового проєкту «Школа майбутнього».

6.4. Педагогіка вищої школи. Педагогіка дорослих (6 год)

Теоретична частина. Предмет і завдання педагогіки вищої школи. Структура системи вищої освіти в Україні. Закон України «Про вищу освіту». Рівні та ступені вищої освіти. Здобувач вищої освіти як об'єкт і суб'єкт навчання і виховання. Форми організації навчання у вищій школі. Лекція як форма організації навчання у ЗВО, види лекцій. Практичні, семінарські, лабораторні заняття у ЗВО. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів. Напрями вдосконалення вищої освіти України і Болонський процес.

Практична частина. Аналіз понять «модульне навчання», «кредитно-трансферна система», «кредит», «змістовий модуль». Ознайомлення із сайтами університетів свого регіону, аналіз структури ЗВО (інститути, факультети). Онлайн-екскурсія до провідних університетів України. Підготовка повідомлення про історію становлення і розвитку вищої освіти України (Острозька академія, Києво-Могилянська академія, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича та ін.).

Розділ 7. Соціальна педагогіка (8 год)

7.1. Соціальна педагогіка як галузь педагогічної науки (4 год)

Теоретична частина. Предмет і завдання соціальної педагогіки. Зміст, форми та методи соціально-педагогічної діяльності. Основні напрями роботи шкільної соціально-педагогічної служби. Загальна характеристика змісту роботи соціального педагога.

Практична частина. Ознайомлення з програмою роботи соціального педагога з вихованцями групи ризику, із планом роботи соціального педагога на тиждень, місяць, рік. Виконання тестових завдань.

7.2. Асоціальна поведінка як соціально-педагогічна проблема (4 год)

Теоретична частина. Поняття про асоціальну поведінку. Вияви соціальних відхилень у поведінці дітей. Поведінка як характеристика сформованості соціальної компетентності. Характеристика стилів поведінки. Потреби як чинник та підґрунтя асоціальної поведінки (піраміда потреб А. Маслоу). Типологія соціально дезадаптованих дітей.

Практична частина. Аналіз причин та чинників соціальної дезадаптації. Аналіз соціально-педагогічних ситуацій. Характеристика понять «булінг», «мобінг». Дискусія «Як подолати булінг у школі?». Правила протидії булінгу: формулювання рекомендацій.

Розділ 8. Інклюзивна педагогіка (8 год)

8.1. Розвиток і становлення інклюзивної педагогіки як науки (4 год)

Теоретична частина. Розвиток інклюзивної педагогіки в Україні та світі. Основні категорії інклюзивної педагогіки: інклюзивна освіта, інклюзивна школа, інклюзивний клас, корекція, компенсація, реабілітація. Структура та особливості організації інклюзивного освітнього середовища закладу освіти. Універсальний дизайн.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів про інклюзивну освіту. Аналіз праць В. Сухомлинського, присвячених проблемам навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, толерантності в інклюзивному просторі.

8.2. Організація освітнього процесу в інклюзивному класі (4 год)

Теоретична частина. Сутність, мета і завдання інклюзивного навчання. Спеціальні форми інклюзивного навчання. Підготовка вчителя до організації освітнього процесу в умовах інклюзивного класу. Командний підхід та асистування в реалізації інклюзивного навчання.

Практична частина. Визначення критеріїв вибору методів і засобів навчання в умовах інклюзії. Заповнення таблиці «Обов'язки вчителя

та асистента вчителя в інклюзивному класі» (обов'язки вчителя, обов'язки асистента, спільні обов'язки). Розв'язування педагогічних задач.

Розділ 9. Порівняльна педагогіка (8 год)

9.1. Мета і завдання порівняльної педагогіки, її місце в структурі педагогічної науки (4 год)

Теоретична частина. Об'єкт, предмет, функції та завдання порівняльної педагогіки. Методи порівняльно-педагогічних досліджень. Основні історичні періоди розвитку порівняльної педагогіки. Провідні чинники та стратегії розвитку освіти в сучасних умовах.

Практична частина. Характеристика основних напрямів досліджень порівняльної педагогіки. Аналіз наукових статей, присвячених проблемам порівняльної педагогіки.

9.2. Розвиток шкільної та вищої освіти у провідних країнах світу та в Україні (4 год)

Теоретична частина. Загальна характеристика освітніх систем у сучасному світі. Характеристики освітніх систем США, Великої Британії, Фінляндії, Японії.

Практична частина. Підготовка доповідей і презентацій про систему освіти однієї із провідних країн світу. Порівняльні характеристики освітніх систем іноземних країн та України.

Підсумок (2 год)

Практична частина. Узагальнення роботи за рік, підбиття підсумків. Поради й рекомендації щодо подальшої науково-дослідницької діяльності.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- правила безпеки життєдіяльності;
- сутність основних понять педагогіки, галузі педагогічної науки;
- основні джерела розвитку педагогіки;
- фактори розвитку особистості;
- сутність та особливості процесів навчання і виховання;
- предмет і завдання різних галузей педагогічної науки;
- структуру системи освіти в Україні;
- функції та структуру педагогічної діяльності;
- основні вимоги до наукових досліджень;
- напрями наукових досліджень різних галузей педагогіки;

- поняття проблеми, мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження, основні етапи наукового дослідження;
- принципи роботи з науковими джерелами;
- сутність і види методів наукового дослідження в галузі педагогіки;
- основні вимоги до оформлення дослідницької роботи;
- принципи академічної доброчесності.

Вихованці мають уміти:

- дотримуватися правил безпеки життєдіяльності;
- аналізувати наукові дослідження, узагальнювати та систематизувати зібраний інформаційний матеріал, застосовувати наукову термінологію;
- працювати з бібліографією, укладати різні види конспектів, здійснювати цитування;
- формулювати тему, мету, завдання дослідження, визначати об'єкт і предмет дослідження;
- застосовувати методи теоретичного та емпіричного дослідження, математичного оброблення результатів;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності;
- формулювати висновки та рекомендації, оформлювати результати дослідницької роботи;
- готувати доповіді, статті, тези, анотації, презентації, постери за результатами проведеного дослідження;
- презентувати результати дослідження (в очному і дистанційному форматі), виголошувати публічно доповідь, аргументувати та обстоювати власну думку.

Вихованці мають набути досвіду:

- роботи з науковими джерелами інформації;
- здійснення наукового дослідження;
- оформлення результатів дослідницького проекту;
- роботи в команді та індивідуальної творчої діяльності;
- участі в конкурсах, конференціях, дискусіях;
- публічної презентації дослідницького проекту.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343 с.
3. Ващенко Г. М. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 2004. 192 с.
4. Вища освіта і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2004. 384 с.
5. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 4-те вид. Київ : Академвидав, 2012. 616 с.
6. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку : навч.-метод. посіб. Харків : Основа, 2011. 287 с.
7. Галус О., Шапошнікова Л. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 216 с.
8. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / упор. О. О. Любар. Київ : Знання, 2003. 767 с.
9. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід і українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
11. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : схвалена наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/62a0421e24258666156501.pdf> (дата звернення: 10.03.2023).
12. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 21.10.2022).
13. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 335 с.
14. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання-Прес, 2003. 418 с.
15. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-те вид. Київ : КДНК, 2007. 656 с.
16. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorennya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do-t140421> (дата звернення: 10.03.2023).

17. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
18. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2013. 464 с.
19. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18) (дата звернення: 21.10.2022).
20. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. 2-ге вид. Суми : Університетська книга, 2004. 320 с.
21. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.
22. Сухомлинський В. О. Твори : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1976–1977.
23. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень : конспект. Київ : Академвидав, 2004. 208 с.
24. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Активності для учнів та учениць у бомбосховищах шкіл : poradnik dla vчителів. URL: spilnoteka.org/poradnyk-dlya-vchyteliv-aktyvnosti-dlya-uchniv-ta-uchenycz-u-bomboshovyshhah-shkil (дата звернення: 10.03.2023).
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-тє вид. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
4. Допомога людині, яка знаходиться у стані шоку, стресу чи травми / В. М. Бондаровська, Т. В. Кульбачка, Е. Б. Ламах, Л. І. Козуб. Київ, 2015. URL: <https://cutt.ly/N4uaNFe> (дата звернення: 10.03.2023).
5. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1036 с.
6. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / авт.-укл. Н. П. Наволокова. Харків : Основа, 2011. 176 с.
7. Євтух М. Б., Сердюк О. П. Соціальна педагогіка : підручник. 2-ге вид., стереотип. Київ : МАУП, 2003. 232 с.
8. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови : методичний poradnik науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року / за заг. ред. Олега Топузова, Тетяни Засекіної ; Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022. 296 с.

9. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Слово, 2009. 240 с.
10. Левківський М. В. Історія педагогіки : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.
11. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2005. 176 с.
12. Нова українська школа : poradnik dla vchytel'ia / za zag. red. H. M. Bibik. Київ : Plejadi, 2017. 206 с.
13. Нова українська школа у базовій середній освіті: впевнені кроки Запорізької області : наук.-метод. посіб. / відп. ред. Т. Є. Гура ; КЗ «ЗОІППО» ЗОР. Запоріжжя : ЗОІППО, 2022. 303 с.
14. Освіта України в умовах воєнного стану : інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2022. 358 с.
15. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / за ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.
16. Педагогіка : хрестоматія / уклад. А. І. Кузьмінський, В. Я. Омеляненко. Київ : Знання-Прес, 2003. 700 с.
17. Родигіна І. В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання : навч. посіб. Харків : Основа, 2008. 112 с.
18. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
19. Садкіна В. І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити урок : навч. посіб. Харків : Основа, 2008. 88 с.
20. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 240 с.
21. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки : підручник. Вид. 2-ге. Львів : Новий світ — 2000, 2019. 264 с.
22. Школознавство : навч.-метод. посіб. / уклад. Н. В. Бахмат. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д., 2014. 135 с.
23. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. Київ : Вища школа, 2002. 215 с.
24. Якса Н. В. Основи педагогічних знань : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 358 с.

М. В. Чаловська

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ОСНОВИ ЖУРНАЛІСТИКИ»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

«Схвалено для використання в освітньому процесі»

*(протокол № 1 від 29.03.2023 рішення експертної комісії
з позашкільної освіти), зареєстровано у Каталозі надання грифів
навчальній літературі та навчальним програмам державної установи
«Український інститут розвитку освіти» за № 8.0038–2023*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасна молодь інтегрована в інформаційні процеси, тому для успішного становлення особистості та її свідомого буття в медіасередовищі необхідним є поглиблення обізнаності щодо функціонування сфери мас-медіа. Важливим є формування критичного ставлення до медіапродуктів і навичок безпечної взаємодії в мережі Інтернет, сприяння трансформації їх ролі від споживачів медіапродуктів до співтворців інформаційного контенту.

Загальноосвітня цінність вивчення основ журналістики полягає у формуванні цілісного знання із цього предмета, вивченні законів, на яких ґрунтується журналістика, поняття професійної етики, сучасної інформаційної системи, жанрів, процесу написання журналістських матеріалів. Робота секції спрямована на те, щоб навчити вихованців усвідомлено орієнтуватися в життєвих ситуаціях, у тих подіях, які відбуваються у світі, державі, області, місті, закладі освіти, правильно формулювати свої думки, уміти їх викладати в журналістських матеріалах, набуті умінь і навичок спілкування.

Метою програми є формування пізнавальної, практичної, творчої, соціальної компетентностей засобами вивчення основ журналістики і здійснення дослідницько-експериментальної роботи.

Основні **завдання** полягають у формуванні таких компетентностей:

- *пізнавальної* – забезпечує опанування базових знань з основ журналістики, структури журналістського тексту, його основних компонентів; розуміння видів джерел та методів збирання інформації в журналістиці, специфіки побудови газетних жанрів; ознайомлення з витоками журналістської діяльності, теорією та історією розвитку світової і вітчизняної журналістики, її роллю в житті людини та суспільства; засвоєння фундаментальних знань про журналіста як суб'єкта масової інформаційної діяльності; розуміння теоретичних основ науково-дослідницької

роботи, актуальних напрямів дослідження в галузі журналістики, вимог до оформлення дослідницької роботи;

- *практичної* — забезпечує опанування вихованцями умінь і навичок самостійно писати журналістські твори й аналізувати їх, знаходити інформацію, добирати факти й аналізувати, систематизувати інформацію та оформляти в тексти певних жанрів, аналізувати і висловлювати власну думку щодо публіцистичних матеріалів журналістів; набуття навичок роботи з науковою інформацією, проведення пошуку та досліджень у галузі журналістики, оброблення результатів досліджень, формування вмій і навичок самостійного опрацювання наукової літератури, добору, аналізу, систематизації матеріалу й оформлення результатів дослідження, уміння оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом; формування мовної культури, системно-логічного мислення, навичок осмислення здобутків науки, культури, мистецтва;

- *творчої* — сприяє набуттю досвіду власної творчої діяльності, розвитку творчих здібностей, уяви, фантазії, здатності проявляти творчу ініціативу; формуванню стійкого інтересу до пошукової, дослідницької діяльності в галузі журналістики, потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні; розвитку пізнавальної активності, формуванню вміння нестандартно вирішувати складні наукові завдання;

- *соціальної* — сприяє розвитку моральних якостей, формуванню громадянської позиції, національних і загальнолюдських культурних та духовних цінностей, наукової і творчої ініціативності, прагнення до нових знань, професійного самовизначення, потреби у творчому самовдосконаленні, позитивних якостей емоційно-вольової сфери (самостійність, наполегливість, працелюбство та ін.), уміння працювати в колективі.

Програма підготовлена з урахуванням сучасних тенденцій журналістської творчості, спрямована на використання, розширення, поглиблення і закріплення знань вихованців, здобутих на уроках української мови та літератури, світової літератури, художньої культури, історії та права.

В основі програми — особистісно орієнтоване навчання, що враховує потреби кожного члена наукової секції, його здібності, уміння й навички, допомагає повною мірою виявити і проявити свій творчий потенціал.

Програма розрахована на два роки навчання, до наукової секції зараховуються переважно вихованці віком 13–17 років.

У програмі основного рівня першого року навчання на опрацювання навчального матеріалу відводиться 144 год (4 год на тиждень), другого року навчання — 216 год (6 год на тиждень).

Основне завдання першого року навчання — зацікавити вихованців вивченням основ журналістики, ознайомити з базовими поняттями та категоріями журналістської творчості, охарактеризувати роль журналістів

у суспільстві, їх вплив на формування світогляду людей, сприймання тих процесів, що відбуваються в навколишньому світі.

Другий рік навчання передбачає поглиблення засвоєних законів журналістики, набуття навичок написання різножанрових творів, а також досвіду організації науково-дослідницької діяльності.

Зміст програми передбачає теоретичні і практичні заняття. Теоретичні заняття передують практичній роботі, що сприяє застосуванню знань на практиці, формуванню вмінь і навичок виконання різних завдань, закріпленню і перевірці отриманих знань і вмінь, свідомій і творчій роботі вихованців над поставленими завданнями. Усі теми структуровано так, щоб забезпечувався взаємозв'язок між ними, а практична діяльність вихованців спиралася на знання, засвоєні раніше. На теоретичних заняттях вихованці вивчають історію розвитку світової та української журналістики, основні теоретичні поняття. Теоретичний матеріал пов'язується з темами практичних робіт відповідно до навчально-тематичного плану. Практичні заняття полягають у творчій реалізації журналістських завдань, тестуванні, проведенні вікторин, ділових ігор, науково-дослідницької діяльності. Саме такий підхід дає можливість закріпити знання і сформувані практичні уміння, необхідні для журналістської діяльності. Така методика проведення практичних занять розвиває індивідуальність вихованців, їх емоційну і творчу активність, самостійність мислення.

Програма побудована за принципом доступності навчального матеріалу, відповідності його обсягу віковим особливостям і попередній підготовці вихованців.

З огляду на мету і завдання, сформульовані в програмі, на заняттях секції використовуються як традиційні технології навчання та виховання, так і елементи інноваційних технологій (розвивального навчання, проектної діяльності, інтерактивного навчання). Застосовуються різноманітні форми організації освітнього процесу: практичні заняття, евристичні бесіди, тренінги, дискусії, семінари, конференції, конкурси, презентація власних наукових досліджень та захист дослідницьких проєктів, індивідуальна робота. Також у програмі передбачено ознайомлення з професіями кореспондента, журналіста, телеведучого.

Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові заняття, тестування, опитування, захист дослідницьких проєктів, проведення підсумкових конференцій, участь у конкурсах та інших масових заходах за напрямом роботи секції.

Основний рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	2	3
2.	Історія виникнення і розвитку науки журналістики	4	6	10
3.	Журналістика в системі соціальних інститутів	6	12	18
4.	Журналістика як творчість	5	10	15
5.	Жанри журналістики	6	12	18
6.	Основи науково-дослідницької діяльності	24	48	72
7.	Конкурси, екскурсії, лекторії	—	6	6
8.	Підсумок	—	2	2
Разом		46	98	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год)

Теоретична частина. Загальні відомості про журналістику. Завдання і функції сучасної журналістики. Професійна етика журналіста.

Вступний інструктаж з техніки безпеки під час роботи секції. План роботи на рік. Організаційні питання.

Практична частина. Дискусія «Значення журналістики в житті людини».

2. Історія виникнення і розвитку науки журналістики (10 год)

Теоретична частина. Умови виникнення, формування і становлення журналістики. Перші видання періодичної преси. Журналістика XVIII–XX ст. Особливості становлення журналістики в Україні. Історія дитячої преси.

Практична частина. Круглий стіл «Особливості становлення журналістики в Україні», семінар «Журналістика минулого й майбутнього». Конкурс на найкращий твір-розповідь «Історія дитячої преси». Підготовка презентацій, виступів-довповідей на тему «Видатні українські журналісти».

3. Журналістика в системі соціальних інститутів (18 год)

Теоретична частина. Журналістика як галузь масовоінформаційної діяльності. Джерела й методи збирання суспільно значущої інформації

в журналістиці. Соціальна позиція журналіста. Свобода слова і журналістська діяльність. Журналістика як система засобів масової інформації.

Практична частина. Збирання інформації різними методами на тему «Що заважає українцям спілкуватися рідною мовою?», презентація виконаного завдання. Підготовка виступів для засідання круглого столу «Чи вільні ми у висловленні своїх думок?». Побудова діалогів «Якою має бути соціальна позиція журналіста?».

4. Журналістика як творчість (15 год)

Теоретична частина. Журналістський твір у системі інших текстів масовоінформаційних потоків. Журналістика як духовно-практичне освоєння дійсності. Загальні тенденції сучасних засобів масової інформації.

Практична частина. Дослідження ролі доказів й аргументів у конкретному журналістському тексті (на матеріалі місцевих чи всеукраїнських видань), діалог на тему «Чи є редакторська діяльність творчою сферою?», аналіз композиції конкретних журналістських текстів (на матеріалі улюблених періодичних видань), створення асоціативних кущів до дібраних журналістських текстів.

5. Жанри журналістики (18 год)

Теоретична частина. Поняття «рід» і «жанр» у літературознавстві та журналістикознавстві. Загальна характеристика інформаційних жанрів: замітка, звіт, інтерв'ю, репортаж.

Загальна характеристика художньо-публіцистичних жанрів (нарис, есе), аналітичних жанрів (кореспонденція, стаття, рецензія), сатиричних жанрів (сатирична замітка, фейлетон, гумореска, байка, пародія, епіграма).

Практична частина. Визначення жанру запропонованих уривків, написання текстів інформаційного, художньо-публіцистичного, аналітичного, сатиричного жанрів (на вибір), їх редагування. Робота над визначенням ролі й функції авторського «Я» в конкретному самостійно дібраному журналістському репортажі на будь-яку тему (наука, культура, освіта, бізнес). Огляд улюблених періодичних видань за тиждень і визначення домінантних жанрів. Творча робота: подання однієї інформації (за інтересами) в різних жанрах журналістики. Звіт про результати творчої роботи та їх обговорення.

6. Основи науково-дослідницької діяльності (72 год)

Теоретична частина. Поняття «науково-дослідницька діяльність». Види досліджень (теоретичне, експериментальне; індивідуальне, групове, колективне; комбіноване). Структура дослідницької роботи, вимоги до її оформлення. Напрями дослідження в галузі журналістики. Види

інформаційних ресурсів і правила роботи з ними. Принципи збирання інформаційного матеріалу. Етапи роботи над дослідженням (обрання теми, підготовка та проведення дослідження, узагальнення результатів). Презентація результатів дослідження.

Практична частина. Ознайомлення із загальною структурою дослідницьких робіт, вимогами до оформлення. Огляд дослідницьких робіт учнів попередніх років, їх аналіз. Визначення напрямку, теми власного дослідження. Складання плану роботи над дослідженням. Виконання вправ на побудову аргументації в тексті дослідницької роботи. Складання плану та розроблення презентації проєкту.

Написання дослідницької роботи: вступ (актуальність теми; мета і завдання роботи; об'єкт і предмет, методи дослідження, їх обґрунтування; стан розроблення в науці поставленої проблеми; теоретичне і практичне значення роботи, наукова новизна); розділи основної частини, які містять певні наукові положення, цитати художніх текстів, наукових праць; висновки; література; додатки. Редагування й оформлення.

Підготовка презентації. Розроблення постера. Складання плану захисту роботи. Написання доповіді. Підготовка матеріалів для участі в конкурсах за напрямом роботи секції. Проведення учнівської конференції: виступи вихованців з результатами своїх досліджень, обговорення.

7. Конкурси, екскурсії, лекторії (6 год)

Практична частина. Участь у тематичних заходах різних рівнів: конкурсах, семінарах, вебінарах, конференціях, екскурсіях.

8. Підсумок (2 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи секції за рік. Презентація найкращих дослідницьких робіт. Рекомендації щодо подальшого навчання і продовження наукового дослідження.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- правила техніки безпеки, санітарії та гігієни під час роботи за комп'ютером, правила поведінки в приміщенні, де проводяться заняття секції;
- загальні відомості про журналістику як науку, її роль у житті людини та суспільства;
- історію виникнення й розвитку журналістики;
- особливості становлення журналістики в Україні;
- історію дитячої преси;

- зміст основних понять журналістики;
- соціальну позицію журналіста, його обов'язки;
- основні закони й правила журналістики;
- загальні тенденції сучасних засобів масової інформації;
- жанри журналістики;
- види та напрями досліджень у журналістиці;
- структуру дослідницької роботи, вимоги до її оформлення;
- правила роботи з науковою та довідковою літературою;
- вимоги до доповіді й презентації результатів дослідження.

Вихованці мають уміти:

- дотримуватися правил поведінки в приміщенні, де проводяться заняття секції;
- дотримуватися правил техніки безпеки, санітарії та гігієни під час роботи за комп'ютером;
- розрізняти суб'єкти й об'єкти журналістських відносин, етапи журналістського дослідження;
- планувати й реалізовувати свій дослідницький проєкт;
- збирати інформацію різними способами, працювати із джерелами, правильно цитувати та конспектувати, оформлювати бібліографічні посилання;
- будувати аргументацію в тексті дослідницької роботи;
- оформлювати дослідницьку роботу;
- презентувати результати наукового дослідження.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- здатність навчатися й опановувати сучасні знання;
- навички пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- вміння орієнтуватися в сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів масової інформації;
- здатність використовувати програмне забезпечення і технічне обладнання для провадження журналістської діяльності;
- уміння працювати в команді;
- здатність планувати й реалізовувати дослідницькі проєкти: визначати актуальні проблеми дослідження, об'єкт, предмет, мету, завдання, висувати наукові гіпотези, обирати методологічний інструментарій;
- навички спілкуватися державною мовою, брати участь у наукових дискусіях у галузі журналістики;
- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства.

Основний рівень, другий рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	1	2
2.	Сучасна журналістика і засоби масової інформації	8	16	24
3.	Особливості журналістської творчості	6	16	22
4.	Основні газетні жанри, специфіка їх побудови	28	66	94
5.	Основи науково-дослідницької діяльності	24	48	72
6.	Підсумок	—	2	2
Разом		67	149	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год)

Теоретична частина. Вступний інструктаж з техніки безпеки під час роботи секції. План роботи секції на рік. Організаційні питання.

Мала академія наук як освітня система. Структура МАН, напрями діяльності. Журналістика як наука.

Практична частина. Круглий стіл «Чи актуальна професія журналіста?».

2. Сучасна журналістика і засоби масової інформації (24 год)

Теоретична частина. Поняття журналістики й засобів масової інформації. Інформаційна система сьогодення. Українські видання, їх структура. Поняття достовірності інформації, медіаграмотності, інформаційної гігієни, інформаційно-психологічної операції, фейків, дипфейків. Способи протидії маніпуляціям, фейкам. Роль штучного інтелекту у масовій комунікації. Професійні журналістські стандарти.

Практична частина. Робота над структурою дібраних номерів центральних та місцевих газет. Підготовка повідомлень на теми: «Найзручніша інформаційна система», «Найцікавіше українське видання». Перевірка достовірності інформації (новин, зображень, відеоконтенту). Розроблення пам'ятки щодо дотримання інформаційної гігієни й перешкоджання поширенню фейків.

3. Особливості журналістської творчості (22 год)

Теоретична частина. Методи й способи збирання зовнішньої інформації. Спостереження як метод збирання інформації та його види: відкрите і приховане, включене і невключене. Особливості людського спілкування. Інтерв'ю як метод збирання інформації. Телефонне спілкування. Засоби стилістики української літературної мови.

Планування роботи над журналістським текстом. Алгоритм написання матеріалу. Сюжет і особливості його побудови.

Практична частина. Спостереження за життям закладу освіти й класного колективу. Презентація зібраного матеріалу.

Спілкування з відомими людьми міста, області, нотування матеріалу. Робота з документами (автобіографії, витяги з протоколів, пояснювальні записки, доручення тощо). Побудова інтерв'ю, аналіз його перебігу.

Діалог на тему «Чи має журналіст бути спостережливим і розвивати в собі цю рису протягом життя?». Диспут «Який з методів отримання інформації найдієвіший?». Підготовка питальника, планування бесіди, вибір та обґрунтування моделі поведінки журналіста під час інтерв'ю на запропоновані теми (ситуації спілкування).

Конкурс на найцікавіші новини тижня. Написання статті, листа, нарис, замітки до редакції місцевої газети на одну з поданих актуальних тем. Редагування створених висловлювань.

4. Основні газетні жанри, специфіка їх побудови (94 год)

Теоретична частина. Етапи роботи над інформаційними жанрами (хроніка, анонс, замітка, репліка, репортаж).

Етапи роботи над аналітичними жанрами (кореспонденція, стаття, коментар, рецензія, журналістське розслідування).

Робота з художньо-публіцистичними жанрами (нарис та його види, зарисовка, етюд, есе, фейлетон).

Практична частина. Побудова творів інформаційного, аналітичного, публіцистичного жанрів на актуальні теми, їх редагування.

5. Основи науково-дослідницької діяльності (72 год)

Теоретична частина. Наука як діяльність і система знань. Мета, завдання і функції науки, її зв'язок з іншими сферами діяльності людини. Структура дослідницької роботи, вимоги до її оформлення. Правила проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України.

Напрями дослідження в галузі журналістики. Принципи збирання інформаційного матеріалу, ознайомлення з науковою літературою, запис бібліографії. Конспектування.

Структурні компоненти дослідження: актуальність, мета і завдання, об'єкт і предмет. Методи дослідження.

Етапи наукового дослідження (вибір теми, підготовка та проведення дослідження, узагальнення результатів).

Презентація результатів дослідження, її види. Вимоги до доповіді. Правила ведення дискусії.

Практична частина. Ознайомлення із загальною структурою дослідницьких робіт, вимогами до оформлення дослідницької роботи. Огляд дослідницьких робіт вихованців попередніх років, їх аналіз. Виконання вправ на постановку наукової проблеми дослідження. Обрання методів дослідження. Виконання вправ на побудову аргументації в тексті дослідницької роботи.

Написання дослідницької роботи: вступ (актуальність теми; мета і завдання роботи; об'єкт і предмет дослідження, методи дослідження, їх обґрунтування; стан розроблення поставленої проблеми; теоретичне і практичне значення роботи, наукова новизна); розділи основної частини, які містять певні наукові положення, цитати художніх текстів, наукових праць; висновки; література; додатки. Редагування й оформлення.

Складання плану захисту дослідницького проєкту. Підготовка доповідей з теми дослідження. Розроблення мультимедійної презентації за результатами дослідження. Створення постера. Підготовка матеріалів для участі в конкурсах за напрямом роботи секції.

Тренінг «Готуємося до захисту дослідницького проєкту». Проведення учнівської науково-практичної конференції: виступи вихованців з доповідями про результати своїх досліджень. Обговорення виступів.

6. Підсумок (2 год)

Підбиття підсумків роботи секції за рік. Презентація найкращих дослідницьких робіт. Рекомендації щодо подальшого навчання і продовження науково-дослідницької діяльності.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- науково-методологічні основи функціонування журналістики як теорії і сфери масовоінформаційної діяльності ЗМІ;
- витоки журналістської діяльності, теорію та історію журналістики;
- структуру журналістського тексту, його основні компоненти;

- джерела та методи збирання інформації в журналістиці;
- основні жанри журналістики;
- специфіку побудови газетних жанрів;
- основи науково-дослідницької діяльності;
- напрями дослідження в галузі журналістики;
- правила роботи з науковою та довідковою літературою;
- вимоги до оформлення дослідницької роботи;
- правила ведення наукової дискусії.

Вихованці мають уміти:

- вільно оперувати поняттями, термінами, категоріями журналістики;
- шукати і систематизувати інформацію;
- аналізувати журналістський текст;
- застосовувати стандарти журналістської діяльності під час підготовки власних журналістських робіт;
- відокремлювати факти від суб'єктивної думки;
- створювати власні інформаційні тексти, редагувати їх, удосконалювати зміст;
- знаходити й виправляти помилки у творах різних жанрів;
- проводити інформаційні кампанії, журналістські розслідування;
- створювати мультимедійні презентації, користуючись різним програмним забезпеченням;
- будувати таблиці, графіки, діаграми в редакторах «Microsoft Excel»;
- оформлювати творчий доробок для участі в літературних конкурсах, у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів МАН України;
- захищати і презентувати результати наукової діяльності, аргументовано обстоювати власну позицію.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- застосовування знань в практичних ситуаціях;
- здатність використовувати інформаційні й комунікаційні технології;
- вміння аналізувати медійні явища з погляду фундаментальних галузевих принципів і знань, класичних і новітніх дослідницьких підходів, а також на основі відповідних загальнонаукових методів;
- здатність визначати в інформаційному потоці актуальні, соціально значущі суспільно-політичні, економічні й культурні події, процеси та явища;
- навички пошуку інформації з різних джерел, її критичного аналізу і перевірки на достовірність;
- вміння використовувати сучасне програмне забезпечення і технічне обладнання для провадження журналістської діяльності;

- здатність спілкуватися з науковою спільнотою та громадськістю в соціально-комунікаційній галузі наукової та/або професійної діяльності;
- уміння створювати й реалізовувати інноваційні дослідницькі проекти.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

Обладнання, прилади, наочність	Кількість, шт.
Ноутбук або смартфон	за кількістю вихованців
Проектор	1
Комп'ютер	1
Принтер	1
Накопичувач USB Flash-drive	1
Папір друкарський	100
Ручки кулькові	за кількістю вихованців
Скріпки, кнопки	у разі потреби
Стенди для виставки	у разі потреби

ЛІТЕРАТУРА

1. Безсмертний В. Українська журналістика та її воєнний сегмент учора, сьогодні, завтра. Київ : Ліра-К, 2019. 200 с.
2. Журналісти на війні. Документальні дослідження, хронікальний літопис, аналітика. Харків : Фоліо, 2022. 448 с.
3. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. Київ : Академвидав, 2013. 320 с.
4. Іванова Т. Як не стати гейміфікатором: методики і технології проведення ігор із медіаграмотності : навч. посіб. / за заг. ред. В. Іванова. Київ : Центр вільної преси, 2021. 96 с.
5. Іванова Т., Юричко А. Інтерактивні форми та методи у процесі викладання журналістських дисциплін : метод. посіб. / за заг. ред. В. Іванова. Київ : Академія української преси ; Центр вільної преси, 2022. 208 с.
6. Квіт С. Масові комунікації : підручник. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 352 с. URL: <https://kvit.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/Mass-Communications-2018.pdf> (дата звернення: 10.03.2023).
7. Кость С. Поняття творчості в журналістській діяльності. *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2021. Вип. 50. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/11092/11385> (дата звернення: 10.03.2023).

8. Лаврик О. В. Основи журналістики : навч.-метод. посіб. для студентів зі спеціальності «Основи журналістики». Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. 73 с.
9. Мартинчук Н. Б. Журналістика у школі. Тернопіль — Харків : Ранок, 2010. 128 с.
10. Марущак В. І. Школа журналіста : навч. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 136 с.
11. Масова комунікація у глобальному та національному вимірах. Дніпро : ДНУ імені О. Гончара, факультет систем і засобів масової комунікації, 2019. Вип. 11. 119 с.
12. Михайленко В. М. Теорія твору й тексту. Київ, 2013. 255 с.
13. Михайлин І. Л. Основи журналістики. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 496 с.
14. Недопитанський М. І., Карась М. А., Ільченко В. І. Уроки з журналістської практики : практич. посіб. Київ : Україна молода, 2010. 120 с.
15. Нерух О. О. Першооснови журналістської творчості : навч. посіб. для студентів філологічного факультету, спеціальність «Журналістика». Харків : Світ дитинства, 2000. 108 с.
16. Нові медіа в сучасному суспільстві: культурологічний вимір : монографія / В. М. Судакова, М. Ю. Наумова та ін. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2017. 352 с.
17. Соболенко О. В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. Дніпро : НМетАУ, 2017. 230 с. URL: https://nmetau.edu.ua/file/ikt_tutor.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
18. Тонкіх І. Інтернет-журналістика. Жанри в інтернеті. Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. 130 с. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/2669/1/Tonkikh_Internet-Journalism.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
19. Холод О. М. Соціальні комунікації: тенденції розвитку : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. й доповн. Київ : Білий Тигр, 2018. 370 с.
20. Холод О. М. Теорія та методика журналістської творчості : лекції. Київ : Інтерсервіс, 2022. 63 с.
21. Чекмишев О. Основи журналістики : навч. посіб. Київ, 2021. 168 с.
22. Шебеліст С. Типологія журналістських жанрів: сучасні теоретичні дискусії. *Молодий вчений*. 2020. № 9.1 (85.1). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/9.1/28.pdf> (дата звернення: 10.03.2023).

А. В. Соловей

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ЖУРНАЛІСТИКА І БЛОГЕРСТВО»

ВИЩИЙ РІВЕНЬ

*«Схвалено для використання в освітньому процесі»
(протокол № 1 від 29.03.2023 рішення експертної комісії
з позашкільної освіти), зареєстровано у Каталогі надання грифів
навчальній літературі та навчальним програмам державної установи
«Український інститут розвитку освіти» за № 8.0039–2023*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Гурток «Журналістика і блогерство» є однією з форм навчання основ журналістики учнів старших класів. Ці заняття вирішують одне з провідних завдань виховання — формування соціально активної особистості. Для цього необхідно організувати цікаву за змістом творчу діяльність, що враховує здібності та захоплення здобувачів освіти.

Актуальність навчальної програми пов'язана з необхідністю залучення старшокласників до пізнання і розуміння світу ЗМІ, їх власної інформаційної і творчої діяльності, формування компетентностей у медіасфері.

Журналістика відкриває широкі можливості для використання знань, умінь і навичок. Особливістю методики проведення занять у гуртку є поєднання теоретичної і практичної частин, а засвоєнню програми сприяють різноманітні форми роботи з вихованцями: лекції, бесіди, зустрічі із цікавими людьми, огляди, екскурсії, рольові та ділові ігри, прес-конференції тощо. На заняттях переважає діяльнісний підхід: вихованці аналізують запропоновані матеріали, створюють роботи на задані теми у визначеному жанрі, збирають і систематизують матеріали, редагують тексти, ведуть робочі щоденники, блокноти, записники. Важливим для формування самостійності вихованців є залучення їх до практичної роботи з пошуку та оброблення фото- і відеоматеріалів.

Метою програми є формування пізнавальної, практичної, творчої, соціальної компетентностей засобами здійснення дослідницької діяльності у сфері журналістики.

У процесі досягнення мети реалізуються основні **завдання** програми, що спрямовані на формування таких компетентностей:

- **пізнавальної** — сприяє опануванню понять, знань у сфері журналістики та наукових досліджень, медіаграмотності та медіабезпеки, графічної грамотності; теоретичних аспектів процесу створення

та виробництва журналістського продукту; основних методів і прийомів журналістики відповідно до системи жанрів; маркетингових технологій просування в соціальних мережах;

- *практичної* — передбачає підготовку вихованців до успішного засвоєння знань з журналістики та суміжних галузей знань, формування навичок розроблення композиційно-графічної моделі конкретного видання, його макетування та редагування, розвиток дослідницьких навичок, як-от пошук, збирання, аналіз і систематизація даних, отриманих у результаті роботи з різними джерелами інформації, у тому числі в інтернеті; створення цифрової інформації та її розповсюдження у соціальних мережах, розвиток умінь і навичок використання базових програм та інструментів для створення цифрового матеріалу й умінь застосовувати знання на практиці;

- *творчої* — забезпечує набуття досвіду власної творчої діяльності, розвиток винахідливості, креативності, теоретичного, образного, логічного та системного мислення, продуктивної уяви, фантазії, здатності проявляти творчу ініціативу, розвиток особистих здібностей вихованців у процесі роботи над зображенням чи відеофайлом;

- *соціальної* — забезпечує формування культури поведінки й основ моральної та естетичної культури, цілеспрямованості в процесі включення вихованців в активну творчу роботу — створення зображень чи відеоробіт; формування навичок публічного захисту результатів власного дослідження; набуття досвіду спілкування з представниками різних вікових, соціальних і професійних груп; професійну орієнтацію вихованців.

На заняттях гуртка «Журналістика і блогерство» вихованці мають змогу розробляти сценарії для відео, засвоїти основи фільмування та монтажу, навчатися базового просування власного дослідницького проекту.

Програма складається з практичних завдань, де вихованці створюють відео. Навчання наповнене рольовими іграми, вирішенням практичних завдань, творчою індивідуальною та командною роботою. Завдання спрямовані на отримання корисних практичних знань і навичок, розвиток уяви. Такий підхід допомагає розкрити творчий потенціал кожної особистості, повірити в себе і створити власний дослідницький проект.

Програма розрахована на учнівську молодь віком 13–17 років і передбачає навчання вихованців у групах вищого рівня. На засвоєння навчального матеріалу відводиться один рік, тижневе навантаження — 9 годин (три заняття тривалістю по три години). Загальна кількість годин на рік — 324.

На заняттях застосовуються різноманітні методи навчання: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемно-пошукові, дослідницькі. Перевага надається інтерактивним методам та принципам STEAM-освіти.

Для оцінювання успішності вихованців використовують такі форми контролю: поточний (обговорення, тестування, вирішення творчих завдань); проміжний (написання рефератів / індивідуальних проєктів, підготовка презентацій, окремих складових частин науково-дослідницької роботи); підсумковий (дослідницька робота, виступи на науково-практичних конференціях, участь у різноманітних конкурсах).

Програма адаптована для змішаного навчання, передбачає можливість застосування дистанційної форми роботи.

Вищий рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичні	практичні	усього
Вступ	2	1	3
Розділ 1. Основи журналістики	55	65	120
1.1. Журналістика як наука: історія розвитку	2	1	3
1.2. Журналістика і система ЗМІ	7	8	15
1.3. Функції і тенденції сучасної журналістики	2	1	3
1.4. Журналіст-кореспондент	3	3	6
1.5. Створення журналістського тексту	9	9	18
1.6. Оформлення журналістського тексту	21	33	54
1.7. Культура спілкування в журналістиці	6	6	12
1.8. Акторська й ораторська майстерність журналіста	3	3	6
1.9. Журналістська етика: світові й українські стандарти	2	1	3
Розділ 2. Блогерство	22	77	99
2.1. Блог як сучасний жанр журналістики	7	11	18
2.2. Виробництво контенту відеоблогу	12	63	75
2.3. Маркетингові технології просування блогів	3	3	6
Розділ 3. Основи науково-дослідницької діяльності	12	84	96
3.1. Науково-дослідницька діяльність та її основні етапи. Поняття науково-дослідницької роботи (дослідницького проєкту)	6	36	42

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичні	практичні	усього
3.2. Написання й оформлення дослідницької роботи	6	48	54
Підсумок	—	6	6
Разом	91	233	324

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год)

Теоретична частина. Ознайомлення з програмою гуртка на рік. Мета і завдання. Правила поведінки на заняттях. Вступний інструктаж.

Практична частина. Психологічні вправи на знайомство. Вправи на визначення рівня обізнаності вихованців з основ журналістики і блогерства.

Розділ 1. Основи журналістики (120 год)

1.1. Журналістика як наука: історія розвитку (3 год)

Теоретична частина. Протожурналістика. Основні форми комунікації минулого. Виникнення перших газет, журналів. Особистості в історії розвитку преси.

Практична частина. Створення повідомлення на тему «Яким я уявляю журналіста минулого».

1.2. Журналістика і система ЗМІ (15 год)

Теоретична частина. Інформація. Поняття засобів масової інформації.

Друковані ЗМІ. Специфіка роботи журналіста в газеті. Журналістські професії. Кореспондент, фотокореспондент, репортер, аналітик, публіцист, інтерв'юєр, нарисовець, редактор, оглядач та ін. Спеціалізація з тематики журналістських текстів.

Специфіка телебачення як ЗМІ, телевізійні жанри. Специфіка радіо як засобу масової інформації. Жанри радіожурналістики.

Інтернет як джерело інформації. Інтернет-сайти як платформа для інтернет-журналістики. Специфіка роботи інтернет-журналістів.

Практична частина. Аналіз насичення ефіру одного з обраних каналів: відсоток реклами, музичне оформлення, кількість поданих фактів. Створення матеріалу на основі інформації з інтернет-джерел. Створення теми та сценарію відеоролика на YouTube. Створення теми для власного матеріалу. Визначення основних ознак цільової інтернет-аудиторії: соціальні характеристики, інтереси й потреби потенційного читача.

Аналіз переваг і недоліків різних видів ЗМІ. Написання тексту на тему «ЗМІ та моє місце в них».

1.3. Функції і тенденції сучасної журналістики (3 год)

Теоретична частина. Особливості діяльності журналіста. Важливість комунікабельності в діяльності журналіста. Особистісні якості. Освіта й самоосвіта. Імідж журналіста. Культуроформувальні, рекламно-довідкові та рекреативні функції журналістики. Тенденції сучасної світової журналістики.

Практична частина. Написання текстів на теми: «Чому мені подобається професія журналіста», «Яким має бути справжній журналіст». Опис улюбленого журналіста, аналіз його іміджу.

1.4. Журналіст-кореспондент (6 год)

Теоретична частина. Традиційні і нетрадиційні методи збирання інформації. Методи фіксації інформації. Вивчення інформації. Допоміжні засоби в роботі журналіста. Особливості підготовки журналістських матеріалів за допомогою можливостей інтернету. Використання методів OSINT для пошуку інформації та проведення журналістських розслідувань.

Кореспондент і репортер. Журналіст в епіцентрі подій: стратегія поведінки. Особливості репортажу: ефект присутності.

Практична частина. Пошук інформації для власного матеріалу. Тест «Оціни власні репортерські якості».

1.5. Створення журналістського тексту (18 год)

Теоретична частина. Підготовка до створення матеріалу. Визначення обсягу, стилю, засобів посилення переконливості тощо. Створення тексту. Початок. Композиція. Деталь та образ. Закінчення. Параметри оцінювання журналістських матеріалів. Секрети майстерності. Методи написання матеріалів. Закон перевернутої піраміди. Принцип побудови інформаційного матеріалу «5 W». Види заголовків. Добирання заголовків. Методи збільшення експресії. Лід. Різні типи лідів.

Практична частина. Збирання матеріалів з різних джерел. Систематизація та сортування інформації. Створення композиції сюжету.

1.6. Оформлення журналістського тексту (54 год)

Теоретична частина. Композиційно-графічна модель твору. Оформлення заголовків. Види, архітектоніка і композиція заголовків. Шрифтове оформлення заголовків. Робота з програмами та інструментарієм, графікою.

Практична частина. Аналіз оформлення улюблених видань. Виявлення закономірностей оформлення залежно від виду видання, подавання текстових матеріалів у газетах і журналах.

Робота в програмах «Movavi Video», «Lightroom», «FaceApp» тощо. Робота з графікою. Засвоєння навичок роботи в програмах. Моделювання композицій. Створення власних матеріалів.

1.7. Культура спілкування в журналістиці (12 год)

Теоретична частина. Професійне спілкування в журналістиці: «слухаю, чую, розумію». Перше правило — людський інтерес та розуміння. Вміння слухати та запам'ятовувати. Тактика спілкування: змістовий та психологічний аспекти. Техніка мови. Робота над голосом. Взаємодія зі співрозмовником. Підготовка і проведення інтерв'ю. Роль журналіста під час інтерв'ю. Психотехнології в журналістському спілкуванні.

Практична частина. Вправи на розвиток уваги і пам'яті. Тренування дикції (скоромовки) і пам'яті (вивчення текстів і віршів). Вправа «Перевтілення» (у героїв творів, дерева, тварин тощо). Відпрацювання навичок звільнення від зайвої напруги.

Виконання завдань: 1) обрати цікаву людину і поставити їй п'ять запитань про її життя та роботу, записати відповіді, скласти інтерв'ю; 2) дати прочитати написане інтерв'ю близькій людині й вислухати її думку про написане; 3) написати замітку «Як я брав інтерв'ю»; 4) прочитати в пресі п'ять інтерв'ю і проаналізувати їх на предмет помилок, допущених інтерв'юєром.

1.8. Акторська й ораторська майстерність журналіста (6 год)

Теоретична частина. Значення акторської майстерності в роботі журналіста. Опанування елементів акторської майстерності. Розвиток психотехніки. Розвиток комунікативних навичок, мислення, мови, уяви, пам'яті, уваги.

Техніка мови. Робота над голосом. Дикція. Інтонація. Виразність мови. Постановка дихання. Постановка голосу. Сценічне спілкування.

Практична частина. Артикуляційна гімнастика. Практичні вправи на вміння правильно розподіляти голос, дихання. Етюди. Комплекс вправ на вироблення навичок органічного сценічного спілкування. Вивчення скоромовок.

1.9. Журналістська етика: світові й українські стандарти (3 год)

Теоретична частина. Кодекс професійної етики українського журналіста (прийнятий Національною спілкою журналістів України). Декларація принципів поведінки журналістів (Міжнародна федерація журналістів).

Європейські кодекси поведінки журналіста. Кодекс поведінки журналіста (національні спілки журналістів Великої Британії та Північної Ірландії). Етичний кодекс українського журналіста.

Кодекс честі співробітників BBC. Культура спілкування журналіста. Правила поведінки під час дискусій та пресконференцій.

Право на зберігання конфіденційності джерела інформації. Основні визначення та положення законів України: «Про інформацію», «Про телебачення та радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».

Практична частина. Опрацювання нормативно-правових актів. Обговорення принципів журналістської етики, розгляд кейсів.

Розділ 2. Блогерство (99 год)

2.1. Блог як сучасний жанр журналістики (18 год)

Теоретична частина. Журналістика і блогерство. Поняття блогу й різновиди блогів. Платформи для ведення блогів. Відеоблоги. Етичні засади діяльності й соціальна відповідальність блогерів. Особливості журналістського блогу.

Практична частина. Порівняння функцій різних платформ для ведення блогів. Створення й оформлення блогу. Перегляд і порівняння.

2.2. Виробництво контенту відеоблогу (75 год)

Теоретична частина. Авторське право. Способи створення і джерела контенту. Використання образів героїв. Захист своїх відео на YouTube.

Розроблення основ відеоролика: мета, завдання, аудиторія, мова, назва, тема. Поняття про цільову аудиторію.

Структура сюжету. Дизайн, система ілюстрування. Створення плану. Ідея і сценарій для відео в дитячому сегменті. Психологія утримання уваги. Автоматизація та оптимізація в процесі створення контенту. Основні етапи виробництва відеопродукту.

Сценарна майстерність. Техніка мовлення, постановка голосу. Основи драматургії. Основи композиції кадру і принципи підготовки локації для знімання.

Особливості знімального процесу. Особливості створення відео для поширення в мережі Інтернет. Імідж. Позиціювання. Створення персонажа на екрані.

Практична частина. Створення блогу. Визначення тематики, цільової аудиторії, платформи, плану публікування контенту. Виконання вправ для відпрацювання акторських навичок і постановки голосу.

2.3. Маркетингові технології просування блогів (6 год)

Теоретична частина. Реклама та її види. Просування в соціальних мережах. Створення груп у найпопулярніших соціальних мережах: «Facebook», «Twitter» та ін. Оновлення інформації. Робота з аудиторією за допомогою інтерактивного спілкування. Мультимедійність та інші переваги вебу. Прийоми адміністрування вебсайту. Публікація аудіо-та відеоматеріалів в інтернеті.

Практична частина. Наповнення інформацією групи в соціальних мережах. Оновлення інформації. Створення інтерактивної платформи для спілкування з аудиторією.

Розділ 3. Основи науково-дослідницької діяльності (96 год)

3.1. Науково-дослідницька діяльність та її основні етапи. Поняття науково-дослідницької роботи (дослідницького проєкту) (42 год)

Теоретична частина. Сутність і функції науки. Основні психологічні ознаки діяльності вчених. Класифікація досліджень. Поняття науково-дослідницької роботи (дослідницького проєкту). Організація наукового дослідження. Постановка проблеми та вимоги до теми дослідження. Науковий апарат дослідження. Основні етапи наукового дослідження: вибір напряму досліджень; формулювання проблеми; обрання теми й формулювання назви; визначення мети й завдань; гіпотези дослідження, написання плану дослідження; вивчення літературних джерел; аналіз, оброблення, систематизація матеріалу; написання тексту дослідницької роботи; формулювання висновків та узагальнень; оформлення результатів; написання й оформлення тез; підготовка доповіді; презентація дослідницької роботи. Актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання і методи дослідження.

Принципи збирання матеріалу, ознайомлення з науковою літературою, запис бібліографії. Використання комп'ютерних технологій для зберігання і систематизації інформації.

Практична частина. Визначення теми, мети й завдань, методів наукового дослідження. Робота в бібліотеці за системним та алфавітним каталогами. Складання тематичних виписок, тез. Пошук наукової інформації з теми дослідження в інтернеті, її аналіз і моніторинг. Складання конспекту й анотацій до прочитаних наукових джерел.

3.2. Написання й оформлення дослідницької роботи (54 год)

Теоретична частина. Структура змісту дослідницької роботи: титульний аркуш, зміст, перелік умовних позначень і скорочень, вступ, основна частина, висновки, список використаної літератури, додатки (за потреби). Правила їх оформлення.

Науковий стиль викладення матеріалу. Структурування і представлення думок. Правила цитування й оформлення посилань у тексті. Науковий плагіат і перевірка роботи на відсутність ознак плагіату.

Форми представлення результатів наукового дослідження. Види наочних матеріалів для захисту дослідницької роботи. Використання різноманітних комп'ютерних програм для підготовки презентацій. Особливості підготовки доповіді, розроблення презентації та постера. Правила складання плану захисту дослідницької роботи. Культура мовлення під час ведення дискусії.

Практична частина. Складання індивідуальних планів роботи. Визначення теми, мети й завдань, методів наукового дослідження. Розроблення плану-проспекту, структури наукового дослідження. Написання дослідницької роботи. Підготовка мультимедійної презентації, розроблення постера. Складання плану захисту роботи. Виголошення доповіді. Обговорення виступів.

Підсумок (6 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка. Створення портфоліо з власних матеріалів. Аналіз досягнень вихованців.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- наукову термінологію у галузі журналістики;
- принципи й функції діяльності засобів масової інформації;
- найважливіші державотворчі аспекти функціонування засобів масової інформації в Україні;
- засади творчого процесу журналіста;
- основні аспекти журналістської діяльності;
- послідовність дій під час підготовки матеріалу;
- методи й прийоми, що застосовуються у процесі створення матеріалів різних жанрів;
- типові змістово-структурні, жанрово-стильові та композиційні помилки;
- маркетингові технології просування в соціальних мережах;
- принципи науково-дослідницької діяльності;
- методи наукового дослідження;
- вимоги до оформлення дослідницької роботи.

Вихованці мають уміти:

- знаходити інформаційні приводи;
- працювати з інформаційними джерелами;
- використовувати різні джерела й методи збирання інформації;
- інтерпретувати інформацію відповідно до поставленого завдання;
- оцінювати об'єктивність подання інформації в періодичних виданнях;
- використовувати базові програми та інструменти для створення цифрового матеріалу;
- працювати з допоміжними матеріалами;
- аналізувати графічний матеріал і визначати параметри його зовнішньої форми, що відповідають необхідному типу видання;
- художньо і технічно редагувати видання;
- застосовувати в підготовці матеріалів необхідне програмне забезпечення;
- створювати відеоролики й презентувати їх у мережі;
- здійснювати науково-дослідницьку діяльність у галузі журналістики.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- здатність до аргументованої критики і самокритики;
- навички пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність до адаптації та дії в новій ситуації, роботи в команді;
- використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- створення медіапродукту на задану тему, визначеного жанру з урахуванням каналу поширення чи платформи для його оприлюднення;
- редагування медіатекстів з фактологічного, композиційного, логічного, стилістичного боку;
- визначення цільової аудиторії блогу, актуальної тематики контенту, способів популяризації власного медіапродукту;
- використання відповідного програмного забезпечення і технічного обладнання для підготовки контенту;
- вміння виявляти творчу ініціативу під час виконання навчальних і дослідницьких завдань;
- здатність до новаторства і розв'язання комплексних проблем у галузі журналістики та/або дослідницько-інноваційної діяльності;
- застосовування основоположних і методологічних знань в галузі соціально-комунікаційної науково-дослідної діяльності на межі предметних галузей.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Блинова Н. М. Редакційно-видавнича та комп'ютерна підготовка періодичних видань : курс лекцій. Донецьк : РВВ ДНУ, 2007. С. 20–21, 112–114.
2. Буше Ж.-Д. Репортаж у друкованій пресі. Київ : Софія-прес, 2003. 104 с.
3. Гід журналіста : збірка навчальних матеріалів / адапт. і упоряд. А. Лазарева. Київ : Інститут масової комунікації, 2003. 64 с.
4. Заїка Є. В. Комплекс ігор для розвитку уяви. *Питання психології*. 1993. № 2. С. 54–58.
5. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської майстерності : підручник. Київ : ПАІС, 2004. 268 с.
6. Здоровега В. Й. Теорія і практика журналістської творчості : підручник. Львів : ПАІС, 2008. 342 с.
7. Іванов В. Ф. Теоретико-методологічні основи вивчення змісту масової комунікації. Київ : КНУ, 1996. 202 с.
8. Іванов В. Ф. Техніка оформлення газети. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. факультету журналістики. Київ : Знання, 2000. 222 с.
9. Клименко В. В. Механізм творчості: чи можна його розвивати. Київ : Шкільний світ, 2001. 95 с.
10. Копилов М. О. Видавничий дизайн. Композиція і золоте січення. *Палітра друку*. 2004. № 2. С. 59–61.
11. Михайлин І. Л. Історія української журналістики : навч. посіб. для вузів. Київ : Навчальна література, 2000. 256 с.
12. Москаленко А. З. Вступ до журналістики. Київ : Школяр, 1997. 298 с.
13. Потятиник Б. В. Медіа: ключі до розуміння. Львів : ПАІС, 2004. 312 с.
14. Різун В. В., Трачук Т. А. Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства : монографія. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2005. 232 с.
15. Соболенко О. В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. Дніпро : НМетАУ, 2017. 230 с. URL: https://nmetau.edu.ua/file/ikt_tutor.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
16. Тонких І. Інтернет-журналістика. Жанри в інтернеті. Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. 130 с. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/2669/1/Tonkikh_Internet-Journalism.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
17. Холод О. М. Соціальні комунікації: тенденції розвитку : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. й доповн. Київ : Білий Тигр, 2018. 370 с.
18. Холод О. М. Теорія та методика журналістської творчості : лекції. Київ : Інтерсервіс, 2022. 363 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гріффітс Кріс. Посібник із креативного мислення / пер. з англ. У. Курганової. Харків : Ранок ; Фабула, 2020. 288 с.
2. Десятник Г. О., Лимар Л. Д. Основи акторської майстерності в екранній творчості : тексти лекцій / наук. ред. В. В. Гоян. Київ : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. 108 с.
3. Каплунов Д. Королі соціальних мереж. Як підвищувати популярність, залучати клієнтів та будувати особистий бренд у соціальних мережах за технологією SOCIAL SELLING / пер. О. Жукова. Київ : Букшеф, 2022. 432 с.
4. Мак-Кі Р., Джерас Т. Сторіноміка: маркетинг у пострекламну епоху / пер. з англ. Є. Голобородько. Харків : Віват, 2019. 240 с.
5. Масова комунікація у глобальному та національному вимірах. Дніпро : ДНУ імені О. Гончара, факультет систем і засобів масової комунікації, 2019. Вип. 11. 119 с.
6. Меттс М., Велфл Е. Письмо — це дизайн: як слова створюють досвід користування (UX) / пер. з англ. О. Петік, О. Журавльова. Київ : ArtHuss, 2021. 192 с.
7. Міхалко Майкл. 21 спосіб мислити креативно / пер. з англ. Т. Бойка. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 400 с.
8. Нові медіа в сучасному суспільстві: культурологічний вимір : монографія / В. М. Судакова, М. Ю. Наумова та ін. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2017. 352 с.
9. Соболенко О. В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. Дніпро : НМетАУ, 2017. 230 с. URL: https://nmetau.edu.ua/file/ikt_tutor.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
10. Томпсон Дерек. Хітмейкери. Наука популярності та змагання за увагу. Київ : Yakoboo publishing, 2018. 432 с.
11. Холл К. Сторітелінг, який не залишає байдужим. Київ : Yakoboo Publishing, 2020. 240 с.
12. Холод О. Соціальні комунікації: тенденції розвитку : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. й доповн. Київ : Білий Тигр, 2018. 370 с.
13. Чекмишев О. Основи журналістики : навч. посіб. Київ, 2021. 168 с.
14. Щербаков С. Таргетована реклама в соціальних мережах: просто в яблучко. Отримуйте більше клієнтів із Facebook та Instagram. Харків : Фоліо, 2018. 256 с.

А. А. Іващук

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «РЕКЛАМА І ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

*«Схвалено для використання в освітньому процесі»
(протокол № 1 від 29.03.2023 рішення експертної комісії
з позашкільної освіти), зареєстровано у Каталозі надання грифів
навчальній літературі та навчальним програмам державної установи
«Український інститут розвитку освіти» за № 8.0040–2023*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

На сьогодні як в Україні, так і в усьому світі жодна організація не може ефективно працювати без реклами своєї продукції або послуг. Значна кількість компаній, публічних осіб, політичних партій, брендів потребують якісного піару. В Україні рекламний ринок активно зростає і розвивається й потребує нових талановитих, творчих, креативних фахівців. Навчання в секції реклами і зв'язків з громадськістю передбачає дослідження вихованцями специфіки роботи рекламної та піар-індустрії. Майбутні піарники та рекламисти на заняттях матимуть змогу отримати початкові профільні знання й загальні уявлення щодо можливих варіантів побудови майбутньої кар'єри.

Актуальність навчальної програми обумовлена потребою розвитку у вихованців творчого мислення і креативного підходу до виконання завдань, формування знань про особливості функціонування рекламного та піар-ринку. Необхідним є опанування вихованцями вміння досліджувати потреби цільової аудиторії, створювати контент, а для цього слід вміти працювати з інтернет-ресурсами, архівними матеріалами, періодичними виданнями, науковою літературою. Не менш важливою є професійна орієнтація учнів і підвищення рівня їх медіаграмотності.

Метою програми є формування пізнавальної, практичної, творчої, соціальної, дослідницької компетентностей вихованців засобами науково-дослідницької та практичної діяльності у сфері реклами та піару.

Основні **завдання** програми полягають у формуванні таких компетентностей:

- **пізнавальної:** розвиток аналітичного мислення, формування умінь вивчати, аналізувати та пояснювати явища і процеси у їх взаємозв'язку, взаємозалежності, набуття досвіду роботи з підручниками, навчальними посібниками, науковою літературою, періодичними виданнями, іншими

джерелами інформації; опанування основних понять і термінів у сфері реклами та піару; розуміння основних принципів, функцій і завдань креативної реклами та піару у веденні бізнесу, принципів створення ефективної реклами та побудови брифу, особливостей роботи з різними джерелами інформації;

- *практичної*: забезпечення опанування вихованцями на міждисциплінарному рівні основних навичок, які допомагають створювати рекламні продукти й розробляти піар-стратегії, визначати потребу в рекламуванні товару, послуги чи ідеї, генерувати ідеї створення рекламних повідомлень залежно від запиту цільової аудиторії, формувати рекламні звернення з урахуванням сучасних наукових розробок і творчого переосмислення дійсності, використовувати сучасні комунікативні технології у створенні рекламних повідомлень, здійснювати дизайн реклами; формування розуміння зв'язків між теорією та практикою;

- *творчої*: розвиток самостійного, логічного мислення, формування творчих підходів у науково-дослідницькій діяльності; використання сучасних технологій навчання;

- *соціальної*: формування здатності до ефективної комунікації, командної взаємодії, розуміння своєї ролі в соціумі;

- *дослідницької*: засвоєння наукових підходів і методів дослідження в галузі соціальних комунікацій, стимулювання інтересу до науково-дослідницької діяльності, засвоєння наукового стилю викладу думок, методів емпіричних і теоретичних досліджень; розуміння основних етапів підготовки й написання дослідницького проєкту, здатність формулювати тему, мету і завдання, визначати об'єкт і предмет дослідження, аргументувати актуальність роботи, її теоретичне і практичне значення, визначати методи наукового дослідження, здійснювати дослідницький пошук і систематизацію матеріалів, оформлювати й презентувати результати науково-дослідницької роботи, оцінювати ефективність виконання дослідницького проєкту.

Загальними принципами організації освітнього процесу є: науковість, синтез інтелектуальної і практичної діяльності, індивідуальний підхід, послідовність і поступовість викладення матеріалу. Важливе значення надається вивченню наукової термінології, проведенню досліджень, вирішенню творчих завдань та формуванню мовної культури вихованців.

В основу навчання покладено комунікативний і дискурсивно-когнітивний методи, що забезпечують ефективне засвоєння матеріалу і використання теоретичних знань на практиці. Також застосовуються аналітичний, компаративний, індуктивний та дедуктивний методи. За джерелами знань застосовуються словесні методи навчання, наочні, практичні.

За типом пізнавальної діяльності використовуються проблемний, частково-пошуковий та дослідницький методи навчання.

Зміст програми реалізується з огляду на вікові особливості вихованців за допомогою традиційних та інтерактивних форм і методів навчання. Під час проведення занять передбачено використання різноманітних засобів навчання, як-от: наочні посібники, словники, роздатковий матеріал, технічні засоби навчання. Програма передбачає активну участь вихованців у наукових конференціях, семінарах, круглих столах, які проводять заклади вищої освіти, та науково-дослідницькій роботі в системі Малої академії наук.

Навчальна програма орієнтована на роботу з учнями 9–11 класів закладів загальної середньої освіти. Основний рівень, дослідницько-експериментальний напрям.

На засвоєння навчального матеріалу відводиться один рік, тижневе навантаження — 9 годин. Загальна кількість годин на рік — 324.

Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові тестові завдання, опитування, захист наукового дослідження.

Розподіл годин за темами орієнтовний. Керівник секції, враховуючи рівень підготовки вихованців, їх інтереси та зацікавлення, може у визначеному порядку вносити корективи до програми. Перелік обладнання в програмі подано як орієнтовний — відповідно до можливостей закладу позашкільної освіти.

Основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	2	—	2
Розділ 1. Теоретичні основи комунікативної діяльності	12	24	36
1.1. Складники журналістської творчості	4	10	14
1.2. Поняття, сутність і зміст реклами і зв'язків з громадськістю	4	4	8
1.3. Теле- і радіореклама: специфіка створення контенту	4	10	14
Розділ 2. Специфіка роботи рекламіста та піарника	20	36	56
2.1. Зовнішня і друкована реклама: ефективність, переваги, недоліки	4	10	14

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
2.2. Інтернет-реклама як потужний ресурс для комунікації із цільовою аудиторією	4	10	14
2.3. Фотографія в рекламі	4	4	8
2.4. Формування іміджевих стратегій бренду. Аналіз іміджу публічних осіб	4	6	10
2.5. Поняття SWOT-аналізу та його використання у брендингу	4	6	10
Розділ 3. Робота над створенням та просуванням бренду	30	84	114
3.1. Створення комунікативного простору бренду	4	21	25
3.2. Перепозиціювання — ребрендинг	8	35	43
3.3. Інформаційні канали просування міжнародного бренду України	6	10	16
3.4. Основні підходи до створення рекламного тексту	6	10	16
3.5. Монтаж як засіб створення рекламного відеообразу	6	8	14
Розділ 4. Організація науково-дослідницької діяльності	7	79	86
4.1. Поняття про науково-дослідницьку роботу	5	27	32
4.2. Основні етапи науково-дослідницької діяльності	2	52	54
Розділ 5. Екскурсії, лекторії, тематичні заходи	4	24	28
Підсумок	—	2	2
Разом	75	249	324

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год)

Теоретична частина. Мета і завдання роботи секції. План роботи на навчальний рік. Правила безпеки життєдіяльності під час роботи за комп'ютером, проведення занять, досліджень, екскурсій. Організаційні питання.

Практична частина. Знайомство з історією зародження та розвитку реклами і піару у світі та в Україні. Найвідоміші представники професії.

Розділ 1. Теоретичні основи комунікативної діяльності (36 год)

1.1. Складники журналістської творчості (14 год)

Теоретична частина. Теоретичне осмислення журналістської діяльності. Досвід української та світової журналістики. Джерела журналістської інформації. Методи й прийоми журналістської творчості. Поняття факту, аргументації і полеміки. Найпоширеніші групи аргументів у журналістиці. Основні етапи роботи над журналістським твором. Структурно-композиційні особливості журналістського твору. Особливості журналістської роботи в друкованих ЗМІ, на радіо і телебаченні.

Практична частина. Дослідження процесів масової комунікації. Опанування методів перевірки фактів на достовірність. Моніторинг діяльності друкованого ЗМІ, радіо- і телевізійного каналу, визначення особливостей роботи журналістів. Пошук і перевірка фактів, що транслюються у ЗМІ, на достовірність.

1.2. Поняття, сутність і зміст реклами і зв'язків з громадськістю (8 год)

Теоретична частина. Поняття реклами і зв'язків з громадськістю. Види реклами. Сутність і значення рекламного креативу. Специфіка рекламних текстів аудіальної, візуальної та друкованої реклами. Елементи системи зв'язків з громадськістю. Механізми формування громадської думки. Дослідження результатів зв'язків з громадськістю методами кількісного і якісного аналізу.

Практична частина. Практикум у бібліотечному коворкінгу Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка «Жанрова палітра вітчизняного журналісткознавства». Аналіз комунікативних стратегій організацій (на вибір вихованців). Збирання й опрацювання матеріалів для науково-дослідницької роботи. Аналіз довідкової, енциклопедичної, наукової літератури, бібліотечних порталів та мережевих ресурсів.

1.3. Теле- і радіореклама: специфіка створення контенту (14 год)

Теоретична частина. Етичний кодекс та правові засади в професійній діяльності рекламіста та піарника. Основні принципи розроблення рекламного продукту. Особливості соціальної та комерційної реклами. Технологія аналізу медіатекстів.

Практична частина. Круглий стіл «Мій перший мініпроект». Розроблення власного рекламного продукту. Екскурсія до відділу зв'язків з громадськістю «Радіо Київ 98 FM». Розроблення власного телевізійного та радійного рекламного продукту. Опанування технології аналізу медіатекстів.

Розділ 2. Специфіка роботи рекламіста та піарника (56 год)

2.1. Зовнішня і друкована реклама: ефективність, переваги, недоліки (14 год)

Теоретична частина. Поняття засобів реклами. Критерії вибору каналів поширення рекламних повідомлень. Методологічна база і методи наукових досліджень у галузі реклами та зв'язків з громадськістю. Рекламне агентство і його функції. Методи дослідження: контент-аналіз, дискурс-аналіз, фокус-групи, спостереження, анкетування.

Практична частина. Створення друкованої реклами для газети, журналу, рекламного буклета.

2.2. Інтернет-реклама як потужний ресурс для комунікації із цільовою аудиторією (14 год)

Теоретична частина. Планування і моделі проведення рекламних кампаній. Матриця даних. Формування матриці даних. Особливості просування товару або послуг за допомогою інтернету.

Практична частина. Планування і моделі проведення рекламних кампаній. Створення реклами в інтернеті. Основні підходи до сегментації ринку. Психолого-педагогічна основа організації дослідницької діяльності. Теоретична і практична цінність науково-дослідницької роботи. Оцінювання ефективності інтернет-реклами.

2.3. Фотографія в рекламі (8 год)

Теоретична частина. Історія виникнення і розвитку фотографії; специфіка створення фотографії для рекламування товарів чи послуг; вплив зображень на аудиторію.

Практична частина. Розроблення рекламної кампанії з використанням фотографій; аналіз рекламних фото в газетах, журналах; робота зі світлом; предметна фотографія; фуд-фото. Аналіз фото, які зробили учні. Робота з фоторедакторами.

2.4. Формування іміджевих стратегій бренду. Аналіз іміджу публічних осіб (10 год)

Теоретична частина. Поняття іміджу і бренду. Основні засоби формування іміджу. Вплив іміджу на конкурентоздатність організації. Функції і вимоги до бренду. Способи й етапи створення імені бренду. Маркетингові стратегії.

Практична частина. Розроблення іміджевої стратегії бренду закладу освіти. Аналіз іміджу відомого актора (на вибір).

2.5. Поняття SWOT-аналізу та його використання у брендингу (10 год)

Теоретична частина. Критерії оцінювання асоціацій бренду. Цільова аудиторія. Характеристика чотирьох стратегічних вимірів бренду: вага (ступінь домінування на ринку), довжина (здатність урізноманітнити бренд у різних категоріях), сила (вірність споживчої групи), ширина (орієнтація на різні споживчі групи). Принципи роботи за методом SWOT-аналізу.

Практична частина. Застосування принципів SWOT-аналізу на прикладі закладу освіти. Розроблення критеріїв оцінки асоціації бренду.

Розділ 3. Робота над створенням та просуванням бренду (114 год)

3.1. Створення комунікативного простору бренду (25 год)

Теоретична частина. Поняття бренд-менеджменту як управління якістю бренду. Стилi управління. Характеристики психологічного задоволення брендом (виконання поставлених цілей). Інтегровані маркетингові комунікації.

Практична частина. Вивчення емоційного аспекту бренду на прикладах українських брендів. Вимірювання сили бренду та потенціалу його розвитку.

3.2. Перепозиціювання — ребрендинг (43 год)

Теоретична частина. Сучасні комунікативні стратегії створення нових брендів. Технології і методи оцінювання вартості брендів. Сутність і значення рекламного креативу.

Практична частина. Вербальні і графічні конструкції в брендингу. Визначення важливості соціальної відповідальності бренду (розгляд кейсів). Структура та практичне застосування бренд-буку. Сучасні комунікативні стратегії створення нових брендів. Технології та методи оцінювання вартості брендів. Стандартні й нестандартні підходи у виборі рекламоносіїв.

3.3. Інформаційні канали просування міжнародного бренду України (16 год)

Теоретична частина. Комунікативні технології, їх сутність, значення і структура. Креативний робочий план (бриф): особливості його складання та зміст. Організація творчого процесу в рекламі. Креативні дослідження ринку в рекламі: сутність, значення, зміст, етапи. Характеристика ідей у рекламі: основні поняття, принципи, функції. Розроблення заходів з формування рекламного образу в уяві споживачів.

Організаційна структура креативного відділу в рекламному агентстві та розподіл функційних обов'язків між його працівниками. Логічні

і психологічні методи переконування в рекламі та піарі. Види й форми рекламних текстів.

Практична частина. Рекламне звернення: види, форми, зміст, структура та композиція, творче втілення і художнє оформлення. Управління процесом розроблення рекламної ідеї: народження ідеї під контролем; колективна творчість. Стратегічне спрямування рекламного креативу: створення рекламної концепції товару; створення концепції рекламного звернення; розроблення ефективної комунікації.

3.4. Основні підходи до створення рекламного тексту (16 год)

Теоретична частина. Процес розроблення макета рекламного матеріалу: командна робота, увага, зацікавленість, бажання, переконання, дія. Візуальне компонування рекламного звернення: люди, предмети, символи та їх поєднання. Візуальні способи акцентування уваги цільової аудиторії. Забезпечення емоційного фону в рекламі. Емоції, мотиви та кольори. Макети рекламних звернень. Форми рекламних ілюстрацій та їх комбінація. Основні художньо значущі одиниці рекламного тексту: рекламна ідея, стереотипи, кліше. Емоційна характеристика кольорів. Специфіка виробничого процесу продакшн-студій в Україні.

Практична частина. Створення макетів рекламних звернень. Розроблення рекламних ілюстрацій та їх комбінація. Пошук рекламної ідеї, стереотипів і кліше. Акцентування уваги та приховування предметів за допомогою кольорів. Тренувальні завдання зі створення власних рекламних продуктів.

3.5. Монтаж як засіб створення рекламного відеообразу (14 год)

Теоретична частина. Креативні підходи в розробленні рекламної концепції товару: сутність, основні завдання, умови, особливості проектування. Креативні технології в рекламі та піарі (у відеорекламі). Особливість планування рекламних івентів (телебачення, інтернет).

Практична частина. Робота з відеоконтентом. Створення власної відеореклами для улюбленого бренду. Робота з програмами для монтажу.

Розділ 4. Організація науково-дослідницької діяльності (86 год)

4.1. Поняття про науково-дослідницьку роботу (32 год)

Теоретична частина. Основи науково-дослідницької діяльності: наукове дослідження, основні напрями й етапи написання дослідницького проєкту. Методи наукових досліджень. Джерела інформації. Використання інформаційних ресурсів інтернету.

Основні напрями наукових досліджень у рекламній та піар-галузі. Обрання теми дослідницького проєкту: актуальність, фокус, масштаб.

Теоретичне обґрунтування наукового дослідження. Актуальні напрями в науковій діяльності. Збирання та опрацювання матеріалів для написання дослідницької роботи. Аналіз довідкової, енциклопедичної, наукової літератури, бібліотечних порталів та мережевих ресурсів. Робота з архівними документами: пошук, опрацювання, оформлення. Спостереження як метод збирання інформації і його види. Методологія наукових досліджень. Підбір та формування джерельної бази, методології дослідження, формування каталогу дослідника. Узагальнення як пошук закономірностей, формування результатів за типологізацією дослідженого матеріалу.

Практична частина. Обрання теми дослідницького проєкту. Вивчення стану наукової розробленості проблеми, робота з різними джерелами інформації. Визначення методів дослідження.

4.2. Основні етапи науково-дослідницької діяльності (54 год)

Теоретична частина. Основні етапи наукового дослідження. Особливості формулювання наукової проблеми; вибір теми дослідження. Обґрунтування теми дослідницького проєкту. Визначення об'єкта і предмета, мети і завдань дослідження. Висування гіпотези. Підготовка плану і визначення методів дослідження. Вивчення літературних джерел і систематизація матеріалу. Написання тексту дослідницької роботи, формулювання висновків та узагальнень, оформлення результатів. Доказовість, точність, об'єктивність як основні характеристики наукового пізнання. Основні вимоги до оформлення дослідницької роботи. Наукові публікації як спосіб висвітлення результатів дослідження: вимоги до змісту й оформлення.

Практична частина. Підготовка тексту дослідницької роботи, формулювання висновків та узагальнень, оформлення дослідницької роботи. Робота з візуалізацією даних. Підготовка тез, наукових доповідей і наукової статті. Обговорення результатів дослідницького проєкту. Оцінювання ефективності виконаного дослідницького проєкту та його цінності в системі наукових знань.

Розділ 5. Екскурсії, лекторії, тематичні заходи (28 год)

Теоретична частина. Організація тематичних заходів. Екскурсії до закладів освіти, культурно-просвітницьких та професійно-виробничих установ і організацій.

Практична частина. Участь у наукових конференціях, фестивалях, конкурсах, круглих столах, олімпіадах, виставках тощо. Наукові читання та лекторії.

Підсумок (2 год)

Підбиття підсумків діяльності секції за навчальний рік. Відзначення найкращих вихованців.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- правила безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни під час роботи за комп'ютером;
- правила поведінки в закладі освіти та навчальній аудиторії;
- основні поняття і терміни у сфері реклами та піару;
- принципи, функції і завдання креативної реклами та піару у веденні бізнесу;
- принципи створення ефективної реклами;
- принципи побудови брифу;
- особливості роботи з різними джерелами інформації;
- методи емпіричних і теоретичних досліджень;
- етапи підготовки і написання дослідницького проєкту;
- вимоги до оформлення дослідницької роботи;
- основи ефективної презентації наукових досліджень.

Вихованці мають уміти:

- визначати потребу в рекламуванні товару, послуги чи ідеї;
- розробляти ідеї створення рекламних повідомлень залежно від запиту цільової аудиторії;
- розробляти рекламні звернення з урахуванням сучасних наукових розробок та творчого переосмислення дійсності;
- використовувати сучасні комунікативні технології у створенні рекламних повідомлень;
- розробляти рекламні тексти для повідомлень на різних носіях інформації з урахуванням психотехнології;
- здійснювати дизайн реклами для різних носіїв на основі сучасних законів дизайну;
- формулювати тему, мету і завдання дослідницького проєкту;
- визначати об'єкт і предмет дослідження;
- аргументувати актуальність роботи, її теоретичне і практичне значення;
- визначати методи наукового дослідження;
- здійснювати дослідницький пошук і систематизацію матеріалів;
- оформлювати і презентувати результати дослідницького проєкту.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- використання сучасних інформаційних технологій;
- дослідження процесів масової комунікації;
- створення рекламного продукту;

- розроблення піар-кампанії, генерування креативних ідей;
- створення мультимедійної презентації на обрану тему;
- здатність проведення власного дослідження у сфері реклами і зв'язків з громадськістю.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

Обладнання	Кількість, шт.
Комп'ютер чи ноутбук	за кількістю вихованців
Принтер	1
Сканер	1
Мультимедійний проектор	1
USB флешнакопичувач	за кількістю вихованців
Мультимедійна дошка	1
Папір форматів А4 та А3	у разі потреби
Дошка чи фліпчарт і маркери до них	у разі потреби
Фломастери	у разі потреби
Ручки кулькові	у разі потреби
Папки	у разі потреби
Скріпки, кнопки	у разі потреби
Клей	у разі потреби
Ножиці	у разі потреби
Гумка	у разі потреби

ЛІТЕРАТУРА

1. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 39. ст. 181.
2. Іванова О. В., Марковський О. В. Методичні підходи до розробки бізнес-івенту. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2010. № 4. С. 62–65.
3. Обритько Б. А. Реклама і рекламна діяльність. Київ : МАУП, 2002. 240 с.
4. Основи реклами і зв'язків із громадськістю : підручник / за заг. ред. В. Ф. Іванова, В. В. Різуна. Київ : Київський університет, 2011. 431 с.
5. Попова Н. В. Основи реклами : навч. посіб. Харків : Видавництво «ВДЕЛЕ», 2016. 145 с.

6. Смірнова К. В. PR-менеджмент : конспект лекцій. Одеса : ОДЕКУ, 2021. 191 с.
7. Теорія та історія реклами : навч.-метод. посіб. / уклад.: Ю. А. Грушевська, Н. Р. Барабанова, О. М. Назаренко, Л. М. Писаренко. Одеса : Фенікс, 2019. 127 с.
8. Трухімович С. Реклама. Конспекти копірайтера. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 144 с.
9. Чалдині Р. Психологія впливу. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. 366 с.
10. Шевченко О. В., Яковець А. В. PR: теорія і практика. Київ : Бізнесполіграф, 2011. 464 с.
11. Aaker D. A. Managing Brand Equity. NewYork : Free Press, 2014. 347 p.

О. Ю. Сухомлин, Г. С. Зоря

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ МЕДІА»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

«Схвалено для використання в освітньому процесі»
(протокол № 1 від 29.03.2023 рішення експертної комісії
з позашкільної освіти), зареєстровано у Каталогі надання грифів
навчальній літературі та навчальним програмам державної установи
«Український інститут розвитку освіти» за № 8.0041–2023

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Нині без систематизованого знання, яке формується завдяки вивченню теорії та історії медіа, неможливо уявити журналістикознавства загалом і сучасний стан мас-медіа зокрема. Без використання основних положень, термінологічного апарату, головних засад, теорії журналістики, вивчення та оцінювання історичних явищ і процесів становлення медіа неможлива праця медійника.

Навчання в секції «Теорія та історія медіа» відділення суспільних комунікацій — це можливість зробити перші кроки в професійну та наукову діяльність, опанувати основи медійної галузі. Учасники секції вдосконалюють уміння ефективно спілкуватися, аналізувати історико-журналістські явища, досліджувати джерела з історії та теорії медіа, визначати відмінності між традиційними і новими медіа. Вони відкривають для себе захопливі факти історії української та світової журналістики, отримують знання про основні поняття та категорії теорії медіа, набувають первинних навичок застосування наукового підходу до вивчення історії журналістики, використовують аналіз історико-журналістських явищ з метою поліпшення власної навчально-дослідницької діяльності, а також мають сформувати уявлення про професію журналіста.

Змістове наповнення програми передбачає зв'язок теоретичних знань з об'єктами практичного дослідження для глибшого розуміння предмета навчання, формує знання основних питань, понять, категорій та закономірностей журналістикознавства.

Навчальна програма орієнтована на роботу з учнями 9–11 класів закладів загальної середньої освіти.

Мета програми — формування компетентностей вихованців (пізнавальної, практичної, творчої, науково-дослідницької, соціальної) у сфері журналістики медіазасобами науково-дослідницької діяльності.

Основні **завдання** програми полягають у формуванні компетентностей особистості, а саме: пізнавальної, практичної, творчої, науково-дослідницької і соціальної.

Пізнавальна компетентність спрямована на поглиблене вивчення і засвоєння теоретичних знань, основних понять та категорій з теорії медіа, вивчення історії та основних етапів розвитку медіанауки, провідних ідей і досліджень журналістикознавства; ознайомлення зі специфікою науково-дослідницької діяльності, методологією та методикою досліджень у медіагалузі.

Практична компетентність передбачає опанування навичок пошукової, аналітичної та науково-дослідницької діяльності в медіагалузі; вміння застосовувати знання з журналістикознавства на практиці, оперувати науковими категоріями, фактичним матеріалом і методикою наукового дослідження, працювати з джерелами інформації із журналістикознавства; набуття навичок роботи з науковою інформацією, розуміння явищ та процесів масмедійної галузі, уміння відстежувати їх взаємозв'язок та розвиток (пізнання особливостей національної соціально-комунікаційної системи суспільства, основних політичних і соціальних причин зародження та виникнення медіа, журналістських явищ, функцій та принципів, усних і писемних форм поширення інформації, головних типів результативності діяльності журналістики, місця і ролі журналістики в системі сучасних соціальних інститутів суспільства, взаємодії політики, преси та влади на сучасному етапі, ознайомлення з найновішими джерелами з теорії та історії журналістики в Україні); формування у вихованців розуміння різниці між теорією і практичною медіадіяльністю, мовної культури; розвиток критичного й аналітичного мислення.

Творча компетентність забезпечує набуття досвіду власної творчої діяльності, здатності проявляти творчу ініціативу, розвиток самостійного, системного та аналітичного мислення, мовленнєвих здібностей; формування чутливості до нових ідей та прагнення нових знань; формування стійкого інтересу і творчого підходу до пошуково-дослідницької діяльності та пізнавальної активності; виховання потреби в духовно-творчій самореалізації та науковому самовдосконаленні.

Науково-дослідницька компетентність передбачає формування розуміння суспільних комунікацій як площини для наукових досліджень, засвоєння наукових підходів, методології і методів дослідження медіагалузі, володіння методикою пошукової роботи, засвоєння наукового стилю викладу думок, формування умінь та навичок виконання дослідницьких навчальних завдань за визначеними алгоритмами, розвиток творчих

здібностей вихованців, пізнавальних інтересів, активації, підвищення ефективності та якості навчально-пізнавальної діяльності вихованців.

Соціальна компетентність спрямована на розвиток моральних якостей, громадянської позиції, ціннісного ставлення до себе та інших; виховання наукової і пошукової ініціативи та прагнення нових знань; формування загальнолюдських цінностей, розвиток позитивних емоційно-вольових якостей особистості (цілеспрямованість, організованість, відповідальність, пунктуальність, працелюбство, самостійність, наполегливість, ініціативність тощо); уміння працювати в колективі; розвиток національної культури; формування свідомого ставлення до майбутньої професії.

Загальними принципами організації освітнього процесу є: науковість, синтез інтелектуальної і практичної діяльності, індивідуальний підхід, послідовність і поступовість викладення матеріалу.

В основу навчання покладено комунікативний та дискурсивно-когнітивний методи, що забезпечать ефективне засвоєння основ журналістичного мистецтва та практичне їх застосування.

Програма передбачає варіативність форм, методів та технологій навчання. Використовуються також аналітичний, синтетичний, індуктивний та дедуктивний методи. За джерелами знань застосовуються словесні методи, наочні й практичні. За типом пізнавальної діяльності використовуються проблемний, частково-пошуковий та дослідницький методи.

В освітньому процесі застосовуються як традиційні форми й методи навчання, так і інтерактивні. Під час проведення занять використовуються різноманітні засоби навчання, як-от: наочні посібники, словники, роздатковий матеріал, технічні засоби.

Програма також передбачає проведення індивідуальних консультацій, тренінгів, майстер-класів, конференцій, зустрічей з науковцями та провідними українськими журналістами тощо. Особлива увага приділена активній участі вихованців у наукових конференціях, семінарах, круглих столах, які проводять заклади вищої освіти, і науково-дослідницькій роботі в системі Малої академії наук.

Програма призначена для навчання вихованців віком 13–17 років у групах основного рівня дослідницько-експериментального напрямку. На засвоєння навчального матеріалу відводиться один рік, тижневе навантаження — 9 годин. Загальна кількість годин на рік — 324.

Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові тестові завдання, опитування, захист науково-дослідницьких робіт.

Навчання в секції не потребує спеціальної підготовки та знань. Навчальний матеріал програми адаптований до занять з вихованцями різного рівня підготовленості.

Розподіл годин за темами — орієнтовний. Керівник секції, беручи до уваги рівень підготовки вихованців, може вносити корективи щодо кількості годин, яка відведена на вивчення тієї чи іншої теми.

Перелік обладнання в програмі подано як орієнтовний і визначається відповідно до можливостей закладу позашкільної освіти.

Основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	1	2
Розділ 1. Критерії наукових знань у медіагалузі та специфіка наукових досліджень у медіасфері	12	42	54
1.1. Журналістикознавство: наука, дослідження і освіта	2	17	19
1.2. Медіадіяльність, медіакультура та медіаграмотність	10	25	35
Розділ 2. Журналістика як галузь суспільно-політичної діяльності	20	36	56
2.1. Архітектоніка медіасвіту: стан і перспективи розвитку	10	17	27
2.2. Функції журналістики	4	5	9
2.3. Джерела інформації	6	14	20
Розділ 3. Система жанрів журналістики, специфіка відображення дійсності	30	84	114
3.1. Медіажанри: відмінність та взаємодія	6	21	27
3.2. Інформаційні жанри ЗМІ	12	35	47
3.3. Аналітичні медіажанри	6	18	24
3.4. Художньо-публіцистичні та сатиричні жанри журналістики	6	10	16
Розділ 4. Організація науково-дослідницької діяльності	23	45	68

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
4.1. Поняття про наукове дослідження	5	7	12
4.2. Джерела наукової інформації	3	9	12
4.3. Методологія наукового дослідження	5	8	13
4.4. Написання та оформлення дослідницької роботи	10	21	31
Розділ 5. Екскурсії, лекторії, тематичні заходи	—	28	28
Підсумок	1	1	2
Разом	75	249	324

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год)

Теоретична частина. Мета та завдання роботи секції. План роботи на навчальний рік. Особливості науково-дослідницької діяльності.

Правила санітарії, гігієни під час роботи з комп'ютером. Правила поведінки в закладі освіти, кабінеті. Інструктаж із безпеки життєдіяльності. Організаційні питання.

Журналістикознавство як наука і її найважливіші складники: теорія та історія медіа. Мета, завдання, предмет вивчення журналістики. Знайомство з історією зародження та розвитку журналістики у світі та в Україні. Найвідоміші представники професії світової та вітчизняної масмедійної галузі.

Практична частина. Виконання тестових завдань на визначення рівня знань із журналістики та дослідницьких умінь вихованців.

Розділ 1. Критерії наукових знань у медіагалузі та специфіка наукових досліджень у медіасфері (54 год)

1.1. Журналістикознавство: наука, дослідження і освіта (19 год)

Теоретична частина. Форми наукової комунікації в журналістикознавстві. Тлумачення проблеми в сучасній теорії журналістики. Інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Практична частина. Визначення критеріїв наукових знань та специфіка наукових досліджень у медіасфері. Дослідження масовокомунікаційних процесів. Тлумачення проблеми в сучасній теорії журналістики. Форми наукової комунікації в журналістикознавстві. Визначення задуму,

теми, концепції та ідеї наукової роботи. Семінар «Поєднання наук у контексті STEM-освіти».

Семінар на тему «UGC та його використання як одна з найсучасніших практик у медіадіяльності: як це бачить наука». Тренування навичок пошуку необхідної інформації в інтернеті.

1.2. Медіадіяльність, медіакультура та медіаграмотність (35 год)

Теоретична частина. Поняття медіадіяльності, медіакультури, медіаграмотності. Ціннісне ядро в медіапродукті: формування цінностей через медіапродукт. Соціально-психологічний аспект візуальної медіакультури: медіакомунікація, медіаторчість. Світові процеси й обличчя журналістики в Україні. Стилїстика сучасної журналістики: тенденції до посилення інформативності; трансформації на користь інформаційних жанрів; аналітичність інформації; посилення оцінності в сучасних ЗМІ; іронічність як своєрідний спосіб непрямой оцінки; сарказм як особливість, його негативний вплив на свідомість, мову і мислення; посилення авторського «Я»; заміна називних заголовків на дієслівні, які відіграють роль лідів; широке використання розмовного стилю, просторіччя, жаргону, мови вулиці; диференціація ЗМІ за стильовими ознаками. Стандарти, закони, етичні питання в медіасфері та інтернет-просторі ЗМІ. Комунікативна культура інтерв'юера.

Практична частина. Правдивість, оперативність, дієвість — характеристики медіатексту. Семінарське заняття «Мова засобів масової інформації як структурно-функціональний стиль літературної мови». Визначення індивідуального стилю журналіста як сукупність ідейно-літературних особливостей та манери письма автора. Соціологічні й статистичні дані, коректне використання їх у медіа. Створення і ведення журналістського щоденника як системи узагальнення та накопичення інформації. Система аргументації в журналістському матеріалі. Ефективність журналістського тексту. Вивчення й застосування фактчекінгу як методу журналістської роботи та необхідної навички для дослідника. Відпрацювання навичок пошуку інформації в інтернеті.

Розділ 2. Журналістика як галузь суспільно-політичної діяльності (56 год)

2.1. Архітектоніка медіасвіту: стан і перспективи розвитку (27 год)

Теоретична частина. Поняття архітектоніки медіасвіту. Сучасна система медіа у світі. Якісні медіа: світовий та український вимір. Традиційні медіа: зародження, становлення, сучасний стан. Нові медіа, конвергентна журналістика, соціальні мережі. Інтернет-журналістика: канони і новаторство. Розвиток інтернет-журналістики. Особливості інтернет-новин. Стилї інтернет-журналістики.

Практична частина. Типи медіа і специфіка контенту для кожного з них. Визначення аудиторії інтернет-ЗМІ. Мультимедіа в інтернет-журналістиці: визначення і проблеми. Семінарське заняття «Кібержурналістика та її особливості». Конвергентні ЗМІ й конвергентні журналісти. Тренування навичок пошуку інформації в інтернеті. Редагування в інтернеті як особливий фаховий процес.

2.2. Функції журналістики (9 год)

Теоретична частина. Загальні й спеціальні функції журналістики. Загальні функції журналістики: інформаційна, функція формування громадської думки. Спеціальні функції журналістики: організаційна, функція «сторожового собаки» (соціальної критики), ідеологічна, культурна, розважальна та рекламна.

Практична частина. Визначення основних способів реалізації загальних функцій у медіатексті. Виявлення спеціальних функцій журналістики (організаційна, функція «сторожового собаки» (соціальної критики), ідеологічна, культурна, розважальна та рекламна) в текстах ЗМІ. Написання медіатекстів з метою реалізації конкретних функцій, дискусія та обговорення робіт.

2.3. Джерела інформації (20 год)

Теоретична частина. Види джерел інформації: добір, перевірка, використання, посилання. Документальні джерела інформації. Використання інформаційних ресурсів мережі Інтернет. Новинні агентства як джерело інформації.

Практична частина. Визначення основних постулатів кодексу етики ділових стосунків інформатора та журналіста. Соціологія і статистика — інструментарій і його коректне використання в медіа. Створення та ведення журналістського щоденника як системи накопичення, узагальнення та джерела інформації. Ознайомлення з діяльністю новинних агентств.

Розділ 3. Система жанрів журналістики, специфіка відображення дійсності (114 год)

3.1. Медіажанри: відмінність та взаємочореляція (27 год)

Теоретична частина. Жанри журналістики. Взаємочореляція жанрологічних форм. Інформація, пояснення, коментар. Метод і жанр. Діалектика взаємодії. Об'єктивність та неупередженість як критерії у різних жанрах.

Практична частина. Ознайомлення із жанрами в медіа різних країн. Визначення відмінностей медіажанрів у різних ЗМІ. Пошук інформації для різних медіажанрів. Добір відповідного жанру до події. Опрацювання найкращих жанрових зразків в українських сучасних медіа

на відповідність основним критеріям. Визначення жанру запропонованих керівником секції медіаматеріалів.

3.2. Інформаційні жанри ЗМІ (47 год)

Теоретична частина. Інформаційні жанри журналістики. Хроніка як жанр. Світова репортажистика в особах. Портретна репортажистика. Різновиди інтерв'ю. Групове інтерв'ю (з кількома учасниками). Комунікативна культура інтерв'юера.

Практична частина. Написання інформаційних заміток. Семінарське заняття «Новини. Хто і коли створює новину». Репортажистика в найяскравіших авторах: обговорення найкращих зразків сучасної репортажистики. Річард Капустінський як засновник стильного репортажу. Репортаж як творення нової медіадійсності. Інтерв'ю та його інтерактивність. Підготовка до інтерв'ю — збирання інформації, досє, систематизація, виокремлення головного і цікавого. Проведення інтерв'ю: способи, методики, лайфхаки. Розшифрування інтерв'ю, написання, погодження, візування. Добір ілюстративного матеріалу до інтерв'ю. Ознайомлення з особливостями інтерв'ю на телебаченні. Проведення групового інтерв'ю.

3.3. Аналітичні медіажанри (24 год)

Теоретична частина. Аналітичні жанри журналістики. Журналістське розслідування. Огляд як особливий медіажанр і його нове прочитання з розвитком інтернет-технологій.

Практична частина. Визначення джерел інформації для журналіста-розслідувача. Семінарське заняття «Стаття: види й форми». Написання рецензій: канони жанру. Коментар як медіажанр. Кореспонденція: способи інтерпретації.

3.4. Художньо-публіцистичні та сатиричні жанри журналістики (16 год)

Теоретична частина. Художньо-публіцистичні жанри в журналістиці. Есе: від журналістики до наукового пізнання. Особливості жанру в різних сферах життя. Нарис і його різновиди. Подорожній нарис і його наявність у сучасному медіапросторі. Сатирично-гумористичні жанри ЗМІ.

Практична частина. Написання власних вражень та роздумів «Де починається журналістика». Ознайомлення з особливостями написання художньо-публіцистичних текстів без «впадання» в літературу. Обговорення есе вихованців секції. Конкурс на найкращий твір, написаний у межах практичних занять. Портретний нарис. Розгляд прикладів найкращої сучасної портретистики. Семінарське заняття «Памфлет і фейлетон у сучасному медіасвіті: трансформація класичних жанрів у нові форми».

Розділ 4. Організація науково-дослідницької діяльності (68 год)

4.1. Поняття про наукове дослідження (12 год)

Теоретична частина. Наукове дослідження. Теоретичні основи науково-дослідницької діяльності. Основні напрями й етапи науково-дослідницької роботи в дослідженнях закономірностей та історичних передумов медійних явищ.

Теоретичне обґрунтування наукового дослідження. Актуальні напрями в науковій діяльності. Поняття про наукове дослідження (дослідницький проєкт). Обґрунтування актуальності роботи. Мета і завдання дослідження. Основні методи наукових досліджень. План дослідження. Джерела інформації, їх опрацювання. Проведення дослідження. Формування висновків та узагальнень.

Практична частина. Обрання теми наукового дослідження: актуальність, фокус, масштаб. Розроблення актуальних напрямів й етапів дослідницької роботи на прикладі наукової статті, дослідницьких робіт учнів минулих років. Вибір та обговорення теми дослідження, обґрунтування актуальності, формулювання мети, визначення об'єкта, предмета і завдань дослідження. Розроблення плану та основних напрямів роботи. Секційна пресконференція «Моя науково-дослідницька робота / дослідницький проєкт — розв'язання серйозних наукових проблем». Дослідження закономірностей та історичних передумов медійних явищ.

4.2. Джерела наукової інформації (12 год)

Теоретична частина. Джерела інформації. Документ як джерело дослідника. Загальні принципи роботи з науковими джерелами. Види літературних джерел з журналістикознавства. Використання інформаційних ресурсів інтернету. Цитування і конспектування як ефективні види опрацювання спеціальної літератури. Анотація і бібліографічний опис.

Практична частина. Збирання та опрацювання наукових джерел. Робота з архівними документами: пошук, опрацювання, оформлення. Аналіз довідкової, енциклопедичної, наукової літератури, бібліотечних порталів та мережевих ресурсів. Добір, формування й оформлення джерельної бази для дослідження. Формування каталогу дослідника.

4.3. Методологія наукового дослідження (13 год)

Теоретична частина. Основні методи наукових досліджень. Спостереження як метод збирання інформації та його види. Зовнішнє вивчення та бачення зсередини у методі спостереження. Інтерв'ю як метод збирання інформації: типи, підготовка, правила інтерв'ю. Методологія наукових досліджень.

Практична частина. Вивчення та застосування загальнонаукових і спеціальних методів дослідження в сучасних наукових працях у медіагалузі. Обрання методів дослідження відповідно до специфіки роботи. Формування методології відповідно до теми дослідження.

4.4. Написання та оформлення дослідницької роботи (31 год)

Теоретична частина. Основні вимоги до оформлення дослідницької роботи та презентаційних матеріалів.

Вимоги до оформлення результатів дослідження в наукових журналах і періодичних виданнях. Вагомість наукових результатів у системі наукових знань.

Практична частина. Написання дослідницької роботи. Систематизація й узагальнення зібраного матеріалу. Робота над текстом. Оформлення бібліографії, посилань, цитат. Формулювання висновків.

Підготовка тез наукового дослідження, наукових доповідей та наукової статті для публікації: етапи, особливості, труднощі. Робота з візуалізацією даних. Оформлення дослідницької роботи, доповіді та презентаційних матеріалів. Підготовка презентації. Розроблення постера. Підготовка до публікації результатів власного дослідження в наукових журналах та періодичних виданнях. Виступи вихованців з доповідями.

Обговорення результатів учнівської дослідницької роботи. Оцінювання ефективності виконаного наукового дослідження та його цінності в системі наукових знань.

Розділ 5. Екскурсії, лекторії, тематичні заходи (28 год)

Практична частина. Екскурсії до закладів вищої освіти, культурно-просвітницьких та професійно-виробничих організацій і установ.

Зустрічі з науковцями. Наукові читання, конференції та лекторії.

Участь у науково-практичних конференціях, міських, всеукраїнських та міжнародних конкурсах, наукових читаннях, засіданнях круглих столів тощо. Організація і проведення тематичних, навчально-виховних заходів.

Підсумок (2 год)

Теоретична частина. Підбиття підсумків діяльності секції. Рекомендації щодо подальшої наукової діяльності.

Практична частина. Підсумкова науково-практична конференція. Відзначення найкращих вихованців.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- правила поведінки в закладі освіти та кабінеті;
- теорію та історію журналістики, основні етапи становлення і розвитку медіа в системі суспільних комунікацій, їх місце та роль у житті сучасного суспільства;
- особливості функціонування різних видів медіа;
- функції та принципи журналістики;

- жанрову систему сучасних засобів масової інформації та їх характеристики;
- методи емпіричних і теоретичних досліджень;
- етапи підготовки та написання дослідницького проєкту;
- вимоги до оформлення дослідницької роботи;
- основи ефективної презентації наукових досліджень.

Вихованці мають уміти:

- дотримуватися правил поведінки в закладі освіти та кабінеті, правил безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни під час роботи з комп'ютером, проведення теоретичних та практичних занять;
- виділяти об'єкт теорії та історії журналістики;
- аналізувати матеріали із сучасних мас-медіа і виокремлювати використані методи і жанри;
- визначати відмінності між традиційними й новими медіа;
- визначати тему для науково-дослідницької роботи;
- збирати необхідну наукову інформацію за допомогою методів спостереження, вивчення документів та інтерв'ю тощо, систематизувати її;
- шукати інформацію в бібліотечних каталогах та на вебсайтах наукових бібліотек;
- готувати доповіді з теми заняття;
- формулювати тему, мету і завдання наукового дослідження;
- визначати об'єкт і предмет дослідження;
- аргументувати актуальність, новизну, теоретичне і практичне значення наукового дослідження;
- визначати методи наукової роботи;
- проводити дослідницько-пошукову роботу та систематизацію матеріалів;
- викладати й оформлювати результати наукового дослідження згідно з вимогами;
- презентувати результати дослідницького проєкту.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- здатність до пошуку необхідної інформації і фактчекінгу, вмотивованого використання різних джерел інформації;
- здійснення самостійної науково-дослідницької і журналістської діяльності;
- використання сучасних інформаційних технологій;
- готовність до постійного підвищення освітнього рівня, реалізації потенціалу, саморозвитку.

ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

Обладнання	Кількість, шт.
Комп'ютер чи ноутбук	за кількістю вихованців
Екран для демонстрації презентації	1
Принтер	1
Сканер	1
Мультимедійний проєктор	1
USB-флешнакопичувач	за кількістю вихованців
Мультимедійна дошка	1
Папір форматів А4 та А3	у разі потреби
Дошка чи фліпчарт та маркери до них	у разі потреби
Фломастери	у разі потреби
Ручки кулькові	у разі потреби
Папки	у разі потреби
Скріпки, кнопки	у разі потреби
Клей	у разі потреби
Ножиці	у разі потреби
Лінійка	у разі потреби
Степлер	у разі потреби
Папки для файлів	у разі потреби
Файли	у разі потреби
Гумка	у разі потреби

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аньєс Ів. Підручник із журналістики. Пишемо для газет / пер. з фр. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 544 с.
2. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.
3. Квіт С. Масові комунікації. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 352 с.
4. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підручник. 5-те вид., переробл. і доповн.. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 496 с.
5. Михайлин І. Л. Розвиток науки про соціальні комунікації в Україні: історія журналістикознавства. Вісник Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації». 2010. № 903. Вип. 2. С. 61–84.

6. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20> (дата звернення: 10.03.2023).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кросмедіа: контент, технології, перспективи : колективна монографія / за заг. ред. д. н. із соц. ком. В. Е. Шевченко; Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ : Кафедра мультимедійних технологій і медіадизайну Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2017. 234 с.
3. Михайлин І. Л. Журналістика як всесвіт : вибрані медіадослідження. Харків : Прапор, 2008. 512 с.
4. Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики : підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2005. 320 с.
5. Москаленко А. З. Теорія журналістики : навч. посіб. Київ : ЕксОб, 2002. 336 с.
6. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. 2-ге вид., доповн. Київ : ВПЦ «Київський університет», 1999. 308 с.
7. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
8. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підручник для студ. галузі 0303 «Журналістика та інформація». Київ : Просвіта, 2008. 260 с.
9. Різун В. В., Скотникова Т. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві. 2-ге вид., переобл. і доповн. Київ : Преса України, 2008. 144 с.
10. Срібняк І. Історія журналістики (XVIII–XX ст.). Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 308 с.
11. Українське законодавство: засоби масової інформації. Київ : IREX ПроМедіа Україна, 2004. 368 с.

Т. В. Федотова

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ПСИХОЛОГІЯ»

ОСНОВНИЙ І ВИЩИЙ РІВНІ

*«Схвалено для використання в освітньому процесі»
(протокол № 1 від 29.03.2023 рішення експертної комісії
з позашкільної освіти), зареєстровано у Каталозі надання грифів
навчальній літературі та навчальним програмам державної установи
«Український інститут розвитку освіти» за № 8.0033–2023*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

З огляду на перехідний стан економічного та соціального буття нашої країни психологічна підготовка вихованців закладів системи освіти Малої академії наук на сьогодні є особливо актуальною. Вона допомагає зазирнути всередину себе і знайти необхідні ресурси для подолання труднощів, побудувати нові або відновити втрачені стосунки, навчитися домовлятися з іншими.

Навчальна програма орієнтована на висвітлення питань психологічної науки, в яких розкривається її предмет і завдання, загальна характеристика основних галузей та методів сучасної психології, зв'язок з іншими науками. Окремо розглядаються деякі психологічні проблеми особистості, зокрема біологічне та соціальне в природі особистості, основні етапи розвитку особистості; поняття про самосвідомість, її основні функції та компоненти; особливості пізнавальної сфери тощо. Також до змісту програми введено деякі загальні проблеми соціальної психології: висвітлюється проблема спілкування, його соціально-психологічні механізми та структура, умови ефективності. Розглядаються явище соціалізації особистості, стадії та інститути соціалізації, особливості статевої поведінки, поняття соціального статусу та соціальної диференціації особистості, її поведінка в соціально значущих ситуаціях.

Значну увагу приділено питанню методології наукового пошуку, а також процедурно-методичним особливостям проведення емпіричного психологічного дослідження (вибір теми, основні етапи роботи над науковим дослідженням, добір методичного інструментарію, формування вибірки емпіричного дослідження, оформлення списку використаної літератури).

Навчальна програма розрахована на вихованців віком 14–17 років і спрямована на організацію освітнього процесу в гуртках системи Малої академії наук України.

Мета програми полягає у формуванні у вихованців ключових та предметної компетентності шляхом науково-дослідницької роботи в галузі психології.

У результаті реалізації програми забезпечується формування таких освітніх компетентностей:

- *пізнавальної*: засвоєння основних положень, законів і методів психології як науки, поняттєво-категоріального апарату, опанування методів наукового дослідження у галузі психології, аналіз інформації, отриманої з різних джерел; підвищення рівня обізнаності у сфері науково-дослідницької діяльності;
- *практичної*: володіння навичками застосування методів збирання, обробки та аналізу інформації, отриманої емпіричним шляхом; використання отриманих знань у повсякденному житті; здатність до самоосвіти, саморозвитку, самоконтролю і до здобуття нових знань та практичного досвіду науково-дослідницької діяльності;
- *творчої*: набуття досвіду застосування творчих підходів у власній науково-дослідницькій діяльності;
- *соціальної*: формування толерантного ставлення до соціальних, етнічних, конфесійних та культурних відмінностей, здатності до роботи в команді, ефективної взаємодії з іншими.

Загальними принципами організації освітнього процесу є: науковість, синтез інтелектуальної і практичної діяльності, індивідуальний підхід, послідовність і поступовість викладення матеріалу.

Навчальна програма розрахована на два роки навчання:

1-й рік — основний рівень — 144 год на рік (4 год на тиждень);

2-й рік — вищий рівень — 216 год на рік (6 год на тиждень).

Програма першого року навчання передбачає проведення: лекційних та тренінгових занять, індивідуальних занять з питань реалізації пілотажних емпіричних досліджень і представлення отриманих результатів у наукових роботах, підготовки учнів до участі у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів МАНУ.

Програма другого року навчання спрямовує діяльність вихованців на більш глибоке засвоєння основ психологічного дослідження, отримання знань щодо добору психологічного інструментарію, навичок проведення емпіричних досліджень, особливостей обрахунку та представлення їх результатів.

Контроль за результативністю навчання здійснюється під час проведення підсумкових та практичних занять, за результатами участі у наукових конференціях та семінарах, захисту дослідницької роботи на Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів МАНУ.

Основний рівень, перший рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	1	2
Розділ 1. Психологія як наука.	16	16	32
Основи науково-дослідницької роботи			
1.1. Психологія як наука	2	2	4
1.2. Галузі психології. Основні методи психології	2	2	4
1.3. Категорії психології. Зв'язок з іншими науками	2	2	4
1.4. Загальні рекомендації щодо написання дослідницької роботи	6	6	12
1.5. Наукова література в галузі психології	4	4	8
Розділ 2. Планування та реалізація пілотажного дослідження	22	32	54
2.1. Вступ і теоретична частина дослідницької роботи	6	6	12
2.2. Організація і проведення пілотажного дослідження	4	6	10
2.3. Емпірична частина дослідницької роботи: особливості оформлення	4	8	12
2.4. Принципи академічної доброчесності. Вимоги до оформлення списку літератури	2	2	4
2.5. Оприлюднення результатів науково-дослідницької роботи	6	10	16
Розділ 3. Психологія особистості	20	34	54
3.1. Структура та розвиток особистості	4	4	8
3.2. Методики діагностики особистості	2	6	8
3.3. Свідомість і самосвідомість	6	10	16
3.4. Темперамент	4	6	10
3.5. Характер і риси характеру	4	8	12
Підсумок	—	2	2
Разом	59	85	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год)

Теоретична частина. Ознайомлення учнів з роботою секції психології. Правила безпеки життєдіяльності під час проведення занять. Поняття академічної доброчесності.

Практична частина. Тестування з метою визначення рівня підготовки учнів у галузі психології.

Розділ 1. Психологія як наука. Основи науково-дослідницької роботи (32 год)

1.1. Психологія як наука (4 год)

Теоретична частина. Ознайомлення учнів з роботою секції психології.

Поняття «психологія». Роль психології в житті людини.

Практична частина. Вміння орієнтуватися у матеріалі навчальної програми секції психології, розуміти значення психології в житті людини.

1.2. Галузі психології. Основні методи психології (4 год)

Теоретична частина. Вікова психологія. Педагогічна психологія. Соціальна психологія. Психологія праці. Інженерна психологія. Медична психологія, патопсихологія. Юридична психологія. Порівняльна психологія. Психологія реклами. Методи психологічної науки: пізнавальні (організаційні, психодіагностичні, обробки, інтерпретації та висновку) та методи активного впливу.

Практична частина. Визначення особливостей основних галузей (предмет і завдання) та методів психології.

1.3. Категорії психології. Зв'язок з іншими науками (4 год)

Теоретична частина. Еволюція поглядів науковців на предмет психології. Основні категорії психології (психіка, особистість, індивідуальність, темперамент, характер, здібності, спілкування та інші).

Психологія в системі наук.

Практична частина. Вміння охарактеризувати розглянуті категорії психології.

1.4. Загальні рекомендації щодо написання дослідницької роботи (12 год)

Теоретична частина. Актуальні проблеми психології. Основні напрями прикладних психологічних досліджень. Програма наукового дослідження. Класифікація методів психології. Психодіагностичний інструментарій дослідження. Особливості формування вибірки наукового дослідження. Дослідницька робота в МАН: загальні рекомендації щодо написання.

Структура наукової роботи. Визначення основних розділів та підрозділів наукової роботи. Теоретична частина дослідження. Емпіричний складник роботи. Вимоги до оформлення дослідницької роботи.

Практична частина. Визначення тем наукових робіт слухачів. Обґрунтування теми дослідження, створення програми дослідження. Визначення психодіагностичного інструментарію відповідно до теми дослідження та визначення вибірки емпіричного дослідження.

1.5. Наукова література в галузі психології (8 год)

Теоретична частина. Наукова література та її види. Добір наукової літератури з теми наукової роботи. Принципи роботи в бібліотеці. Особливості пошуку наукової інформації у мережі Інтернет.

Практична частина. Відвідування бібліотеки. Пошук у каталозі бібліотеки наукової літератури, журналів, збірників праць, статей із психології на тему наукової роботи. Пошук основних фахових журналів у бібліотечному каталозі, добір та замовлення психологічної літератури.

Опрацювання фахових видань із психології. Ознайомлення учнів із журналами «Практична психологія та соціальна робота», «Соціальна психологія», «Обдарована дитина», «Актуальні проблеми психології», «Наукові записки Острозької академії», «Психологія і суспільство», «Психологічні перспективи» та іншими.

Розділ 2. Планування та реалізація пілотажного дослідження (54 год)

2.1. Вступ і теоретична частина дослідницької роботи (12 год)

Теоретична частина. Актуальність дослідження. Формування структури вступу: визначення об'єкта, предмета, мети, завдань, методологічної основи, методів, практичного і теоретичного значення наукового дослідження.

Аналіз опрацьованого матеріалу психологічної літератури та логіка представлення теоретичних даних. Формулювання висновків першого розділу наукової роботи.

Практична частина. Написання вступу наукового дослідження. Підготовка першого розділу дослідницької роботи.

2.2. Організація і проведення пілотажного дослідження (10 год)

Теоретична частина. Процедурно-методичні особливості реалізації емпіричного психологічного дослідження: вимоги до бланків, етичні правила здійснення наукового дослідження. Відпрацювання навичок проведення психодіагностичних методик слухачами секції.

Зведена таблиця результатів досліджуваних. Кількісний аналіз даних дослідження. Визначення мінімального та максимального значення,

моди, медіани, середньогрупового показника. Відсотковий аналіз емпіричних даних.

Практична частина. Проведення пілотажного дослідження. Представлення зведеної таблиці результатів, обчислення моди, медіани, середньогрупового показника.

2.3. Емпірична частина дослідницької роботи: особливості оформлення (12 год)

Теоретична частина. Опис програми емпіричного дослідження. Вимоги до представлення емпіричних даних. Таблиці, графіки, діаграми, гістограми. Обґрунтування методичного інструментарію емпіричного дослідження. Характеристика вибірки дослідження.

Специфіка оформлення та опису таблиць, графіків, діаграм, гістограм. Інтерпретація отриманих результатів емпіричного дослідження.

Практична частина. Представлення таблиць, графіків, діаграм, гістограм, опис методичного інструментарію та вибірки дослідження. Доопрацювання другого розділу наукової роботи (індивідуальна робота з вихованцями).

2.4. Принципи академічної доброчесності. Вимоги до оформлення списку літератури (4 год)

Теоретична частина. Принципи академічної доброчесності. Вимоги до оформлення текстових запозичень, графічних зображень. Список літератури: правила оформлення статей, тез доповідей наукових конференцій, монографій тощо.

Практична частина. Оформлення посилань на текстові й візуальні запозичення та списку використаної літератури.

2.5. Оприлюднення результатів науково-дослідницької роботи (16 год)

Теоретична частина. Теоретичні основи публічного виступу. Групова дискусія щодо способів підготовки, принципів і прийомів ефективного виступу, критеріїв його оцінки. Визначення основних положень роботи, що мають бути представлені під час виступу на конкурс-захист науково-дослідницьких робіт. Принципи розроблення постера та підготовки мультимедійної презентації. Особливості використання програмного забезпечення у створенні наочності для конкурсу-захисту.

Практична частина. Висвітлення результатів наукової роботи у виступі. Розроблення постера і підготовка мультимедійної презентації. Тренування виступу з доповіддю, написаною на конкурс-захист наукових робіт. Підготовка відповідей на ймовірні запитання щодо результатів науково-дослідницької роботи.

Розділ 3. Психологія особистості (54 год)

3.1. Структура та розвиток особистості (8 год)

Теоретична частина. Індивід. Індивідуальність. Особистість. Квазі-особистість. Розвиток особистості. Співвідношення соціального і біологічного у формуванні особистості. Значення діяльності у становленні особистості. Структура особистості за З. Фрейдом, Г. Костюком, О. Платоновим, С. Рубінштейном та іншими.

Практична частина. Зіставлення ролі соціального й біологічного у формуванні особистості. Визначення складників структури особистості, характеристика ролі діяльності у становленні особистості.

3.2. Методики діагностики особистості (8 год)

Теоретична частина. Структура особистості за Р. Кеттеллом. Визначення психологічних особливостей особистості. Структура особистості за Е. Берном.

Практична частина. Визначення психологічних особливостей особистості за допомогою 16-факторної методики Р. Кеттелла. Інтерпретація результатів дослідження.

3.3. Свідомість і самосвідомість (16 год)

Теоретична частина. Свідомість як рівень психічного відображення. Процес усвідомлення. Поняття самосвідомості в психології. «Я-концепція» особистості та її структурні елементи: когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий. Теоретичне визначення особливостей «Я-концепції» особистості.

Практична частина. Визначення самоставлення за методикою В. В. Пантелєєва, С. Р. Століна. Вивчення «Я-концепції» особистості за допомогою методики вільного самоопису «Хто Я» М. Куна (модифікація А. М. Прихожан).

Діагностика «Я-концепції» особистості: методика діагностики полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості С. М. Петрова, методика вивчення самооцінки Дембо — Рубінштейн (шкала «Зовнішність»). Інтерпретація результатів дослідження.

3.4. Темперамент (10 год)

Теоретична частина. Історія розвитку уявлень про темперамент. Вчення про типи вищої нервової діяльності. Типи темпераменту за Г. Айзенком. Типи темпераменту: сангвінік, холерик, флегматик, меланхолік. Властивості темпераменту.

Практична частина. Знаходження відмінностей у характеристиках типів темпераменту. Визначення типу темпераменту за допомогою методик Г. Айзенка та Я. Стреляу. Інтерпретація результатів дослідження.

3.5. Характер і риси характеру (12 год)

Теоретична частина. Поняття характеру в психології. Основні підходи до розуміння характеру особистості. Риси характеру.

Фактори, що впливають на формування характеру: фізіологічні особливості, виховання, соціальне середовище, самовиховання.

Практична частина. Вміння визначати риси характеру особистості. Визначення рис характеру за допомогою методики К. Юнга та багатофакторного опитувальника FPI. Інтерпретація результатів дослідження.

Підсумок (2 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи за рік. Планування науково-дослідницької роботи на наступний рік.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні категорії, галузі психології, місце психології в системі інших наук;
- роль біологічного та соціального у становленні особистості;
- особливості пізнавальної сфери та індивідуально-типологічні властивості особистості;
- структуру наукової роботи, визначення теми, предмета, мети й завдань науково-дослідницької роботи;
- основні вимоги до проведення пілотажного дослідження;
- правила оформлення дослідницької роботи.

Вихованці мають уміти:

- конспектувати прочитане;
- складати план та програму науково-дослідницької роботи;
- оформлювати список використаних джерел;
- формулювати висновки наукової роботи;
- писати доповідь для виступу на конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- оперування поняттєво-категоріальним апаратом у галузі психології;
- здатність аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми;
- здійснення пошуку наукової інформації у галузі психології з різних джерел, у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

- здатність працювати в команді над виконанням поставлених завдань, застосовувати навички міжособистісної взаємодії;
- толерантне ставлення до соціальних, етнічних, конфесійних та культурних відмінностей.

Вищий рівень, другий рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	3	3	6
Розділ 1. Роль психічних процесів у житті людини	21	39	60
1.1. Відчуття та сприймання	3	3	6
1.2. Пам'ять і мислення	3	3	6
1.3. Уява й увага	3	3	6
1.4. Здібності та інтелект	6	12	18
1.5. Емоції та почуття	3	9	12
1.6. Воля. Особливості мотиваційної сфери особистості	3	9	12
Розділ 2. Основи науково-дослідницької діяльності	24	36	60
2.1. Методичний інструментарій і формування вибірки дослідження	3	3	6
2.2. Підбір бібліографії за темою науково-дослідницької роботи	3	3	6
2.3. Опрацювання теоретичної складової дослідницької роботи	3	3	6
2.4. Організація і проведення емпіричного дослідження	3	3	6
2.5. Аналіз результатів емпіричного дослідження	3	3	6
2.6. Робота над оформленням емпіричної частини дослідницької роботи	3	3	6
2.7. Інтерпретація даних емпіричного дослідження. Формулювання висновків дослідницької роботи	3	3	6
2.8. Підготовка до виступу за результатами дослідження	3	15	18

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Розділ 3. Психологія спілкування	18	70	88
3.1. Спілкування: види та функції	3	21	24
3.2. Соціально-психологічні механізми спілкування	3	9	12
3.3. Структура спілкування: комунікативна, перцептивна, інтерактивна	3	15	18
3.4. Конфлікт та способи його розв'язання	3	9	12
3.5. Соціалізація особистості	3	9	12
3.6. Статево-рольова поведінка, соціальний статус і соціальна диференціація особистості	3	7	10
Підсумок	—	2	2
Разом	66	150	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (6 год)

Теоретична частина. Ознайомлення учнів з роботою секції психології. Правила безпеки життєдіяльності під час проведення занять. Поняття академічної доброчесності.

Практична частина. Тестування з метою визначення рівня підготовки учнів у галузі психології.

Розділ 1. Роль психічних процесів у житті людини (60 год)

1.1. Відчуття та сприймання (6 год)

Теоретична частина. Поняття «відчуття». Види відчуттів.

Визначення абсолютного порогу шкіряних просторових відчуттів за допомогою естезіометра методом мінімальних змін.

Поняття «сприймання». Види сприймання. Індивідуальні особливості сприймання.

Практична частина. Визначення абсолютного порогу шкіряних просторових відчуттів за допомогою естезіометра.

Дослідження особливостей тактильного та зорового сприймання методом Г. Фолькельта.

1.2. Пам'ять і мислення (6 год)

Теоретична частина. Пам'ять та її місце в системі психічних процесів. Види пам'яті. Механізми: запам'ятовування, збереження та відтворення інформації. Основні причини незадовільної роботи пам'яті.

Мислення як процес опосередкованого пізнання. Мисленнєві операції. Види мислення.

Практична частина. Вимірювання обсягу короткочасної пам'яті. Визначення індивідуально-психологічних характеристик, що впливають на протікання мисленнєвої діяльності.

1.3. Уява й увага (6 год)

Теоретична частина. Поняття «уява». Види уяви. Фантазія. Поняття «творчість». Творче натхнення.

Увага та її місце в системі психічних процесів. Види уваги. Властивості уваги. Принципи корекції уваги. Чинники, що гальмують концентрацію уваги.

Практична частина. Визначення відмінностей у поняттях «уява» та «творчість». Визначення рівня уважності за допомогою цифрової таблиці Шульте (модифікація Ф. Д. Горбова).

1.4. Здібності та інтелект (18 год)

Теоретична частина. Здібності. Види здібностей. Обдарованість. Талант. Геніальність. Інтелект. Види інтелекту (розумовий, емоційний, соціальний тощо). Розумовий інтелект. Підвищення інтелектуального рівня особистості. Проблема визначення умов підвищення інтелектуального рівня людини. Основні шляхи та умови розвитку здібностей.

Практична частина. Визначення відмінностей у таких поняттях, як здібність, обдарованість, талант, геніальність, інтелект.

Визначення коефіцієнта інтелекту за допомогою тесту Дж. Равена і культурно-незалежного тесту Р. Кеттелла. Інтерпретація результатів дослідження. Визначення рівня соціального інтелекту за допомогою тесту Дж. Гілфорда. Діагностика емоційного інтелекту (Н. Холл). Інтерпретація результатів дослідження.

Діагностика комунікативних та організаторських здібностей особистості (методика КОЗ). Визначення рівня творчих здібностей особистості (методика визначення загальних творчих здібностей людини, модернізована М. С. Янцуром). Інтерпретація результатів дослідження.

1.5. Емоції та почуття (12 год)

Теоретична частина. Емоційна сфера особистості. Види емоцій. Прийоми опанування емоцій. Поняття про почуття. Види почуттів. Форми переживання почуттів. Вищі почуття.

Практична частина. Чотиримодальнісний опитувальник (Л. А. Рабінювич) і методика «Шкала диференційних емоцій К. Ізарда». Інтерпретація результатів дослідження.

Методика В. Бойка і методика І. Юсупова. Інтерпретація результатів дослідження.

1.6. Воля. Особливості мотиваційної сфери особистості (12 год)

Теоретична частина. Поняття «воля». Класифікація вольових якостей особистості. Виховання вольової активності людини. Поняття мотиву у психології. Спрямованість особистості, види спрямованості. Поняття інтересу та рівня домагань у психології.

Потреби, мотиви, ціннісні орієнтації у розвитку соціальної відповідальності. Емпатія як складник розвитку соціальної відповідальності. Компоненти соціальної відповідальності.

Стани. Стрес. Види стресів. Фрустрація. Афект. Депресія. Основні шляхи подолання стресу.

Практична частина. Визначення вольових якостей особистості. Діагностика мотиваційної спрямованості особистості. Інтерпретація результатів дослідження.

Методика диференційної діагностики депресивних станів ЗУНГЕ. Методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. І. Вассермана (модифікація В. В. Бойка).

Розділ 2. Основи науково-дослідницької діяльності (60 год)

2.1. Методичний інструментарій і формування вибірки дослідження (6 год)

Теоретична частина. Визначення психодіагностичного інструментарію емпіричного дослідження та формування репрезентативної вибірки.

Практична частина. Добір методичного інструментарію та визначення вибірки емпіричного дослідження.

2.2. Підбір бібліографії за темою науково-дослідницької роботи (6 год)

Теоретична частина. Запис у бібліотеку. Пошук у каталозі бібліотеки наукової літератури, журналів, збірників праць, статей з психології на теми наукових робіт.

Практична частина. Складання списку психологічної літератури наукової роботи згідно з вимогами.

2.3. Опрацювання теоретичної складової дослідницької роботи (6 год)

Теоретична частина. Визначення змісту наукової роботи. Написання вступу (структура вступу: об'єкт, предмет, мета, завдання, методологічна

основа, методи, практична і теоретична значущість наукового дослідження).

Практична частина. Складання змісту наукових робіт та написання вступу наукового дослідження.

2.4. Організація і проведення емпіричного дослідження (6 год)

Теоретична частина. Процедурно-методичні особливості реалізації емпіричного дослідження: вимоги до бланків для діагностованих, етичні правила здійснення наукового дослідження.

Практична частина. Проведення емпіричного дослідження.

2.5. Аналіз результатів емпіричного дослідження (6 год)

Теоретична частина. Зведена таблиця результатів досліджуваних. Кількісний аналіз даних дослідження. Визначення середньогрупового показника. Аналіз емпіричних даних: відсотковий, кореляційний, регресивний, однофакторний дисперсійний, t-критерій Ст'юдента.

Практична частина. Представлення зведеної таблиці результатів, обчислення моди, медіани, середньогрупового показника.

2.6. Робота над оформленням емпіричної частини дослідницької роботи (6 год)

Теоретична частина. Опис програми емпіричного дослідження. Обґрунтування методичного інструментарію емпіричного дослідження. Характеристика вибірки дослідження.

Практична частина. Підготовка таблиць, графіків, діаграм, гістограм за результатами дослідження.

2.7. Інтерпретація даних емпіричного дослідження. Формулювання висновків дослідницької роботи (6 год)

Теоретична частина. Інтерпретація отриманих результатів емпіричного дослідження. Доопрацювання другого розділу дослідницької роботи (індивідуальна робота з вихованцями).

Практична частина. Формулювання висновків дослідницької роботи.

2.8. Підготовка до виступу за результатами дослідження (18 год)

Теоретична частина. Визначення ключових моментів роботи, які потрібно озвучити під час виступу на конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт. Теоретичні основи публічного виступу. Групова дискусія щодо способів підготовки, принципів і прийомів ефективного виступу, критеріїв його оцінки. Репетиція конкурсу-захисту науково-дослідницьких

робіт. Відпрацювання відповідей на ймовірні запитання. Презентаційний супровід власної доповіді.

Практична частина. Чітке, лаконічне представлення результатів дослідницької роботи. Наочне представлення результатів дослідницької роботи під час виступу.

Розділ 3. Психологія спілкування (88 год)

3.1. Спілкування: види та функції (24 год)

Теоретична частина. Поняття спілкування. Усамітнення. Міжособистісне спілкування. Реалізація особистості в спілкуванні (взаємовплив, діяльність, обмін інформацією, сприймання інших, міжособистісні відносини). Поняття перешкод спілкування.

Основні характеристики (структура, функції, види, стратегії, тактики, стилі, засоби та форми). Рівні спілкування за Б. Ломовим (макрорівень, мезорівень, мікрорівень). Вербальні та невербальні засоби спілкування.

Види спілкування (міжособистісне й масове; монологічне і діалогічне; довготривале і короткочасне). Стратегії спілкування (конкуренція, уникання, пристосування, співробітництво, компроміс).

Практична частина. Визначення ролі спілкування в житті людини. Характеристика основних функцій спілкування. Визначення умов ефективного спілкування.

3.2. Соціально-психологічні механізми спілкування (12 год)

Теоретична частина. Сутність соціально-психологічного впливу. Характеристика соціально-психологічного впливу. Поняття механізмів соціально-психологічного спілкування: зараження, навіювання, переконання, наслідування. Перешкоди спілкування.

Практична частина. Визначення механізмів спілкування. Діагностика перешкод у встановленні контактів за методикою В. Бойка. Діагностика комунікативної толерантності (методика В. Бойка). Діагностика доброзичливості за шкалою Д. Кемпбелла. Інтерпретація результатів дослідження.

3.3. Структура спілкування: комунікативна, перцептивна, інтерактивна (18 год)

Теоретична частина. Спілкування як обмін інформацією. Структурні компоненти комунікативного акту. Форми спілкування. Соціальна перцепція. Феномени ідентифікації, рефлексії, стереотипізації. Явище каузальної атрибуції. Соціальна інтеракція. Структура інтерактивної взаємодії. Типи взаємодії.

Практична частина. Діагностика домінантної стратегії психологічного захисту в спілкуванні (методика В. Бойка). Інтерпретація результатів дослідження. Визначення понять «соціальна перцепція», «ідентифікація», «рефлексія», «стереотипізація», «каузальна атрибуція».

Визначення самооцінки емоційно-мотиваційних орієнтацій у міжгруповій взаємодії (модифікація Н. П. Фетискіна).

3.4. Конфлікт та способи його розв'язання (12 год)

Теоретична частина. Конфлікт. Види конфліктів. Стилі поведінки у конфлікті. Обрання стилю конфліктної поведінки. Правила розв'язування конфліктних ситуацій. Самооцінка раціональної поведінки в конфлікті. Самооцінка конструктивної поведінки у конфлікті.

Практична частина. Визначення стилю поведінки в конфлікті за методикою К. Томаса.

3.5. Соціалізація особистості (12 год)

Теоретична частина. Поняття соціалізації. Соціалізація, виховання, адаптація. Підходи до розуміння явища соціалізації. Стадії та етапи соціалізації. Стадії соціалізації за Л. Д. Горбовою: первинна соціалізація, стадія індивідуалізації, стадія інтеграції, трудова та післятрудова стадії.

Сім'я, школа і трудовий колектив як інститути соціалізації.

Практична частина. Визначення рівня самоактуалізації особистості за допомогою тесту Е. Шострома. Визначення особливостей соціалізації особистості в сім'ї, школі та трудовому колективі.

3.6. Статеворольова поведінка, соціальний статус і соціальна диференціація особистості (10 год)

Теоретична частина. Поняття соціальної ролі. Основні характеристики соціальної ролі за Т. Парсонсом: емоційність, спосіб отримання, структурованість, формалізація, мотивація. Класифікація соціальних ролей. Рольові відношення та рольовий набір. Поняття соціального статусу. Класифікація статусів особистості. Поняття соціальної диференціації. Показники соціальної диференціації.

Поняття соціально значущої ситуації. Рівні ситуацій.

Практична частина. Класифікація соціальних ролей. Визначення відмінності у соціальному статусі особистості та соціальній диференціації осіб.

Підсумок (2 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка за рік. Презентація найкращих учнівських науково-дослідницьких робіт. Рекомендації щодо подальшого навчання і продовження науково-дослідницької роботи.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- умови ефективного спілкування, його соціально-психологічні механізми та структуру;
- стадії та інститути соціалізації;
- специфіку статевої поведінки особистості;
- поняття соціального статусу та соціальної диференціації особистості;
- відмінності у поведінці особистості в різних соціальних ситуаціях;
- принципи збирання наукової інформації;
- основні вимоги до проведення та оформлення науково-дослідницької роботи;
- особливості оформлення дослідницької роботи, зокрема зведених таблиць, діаграм, гістограм, графіків тощо.

Вихованці мають уміти:

- аналізувати психологічну літературу (першоджерела, статті та монографії);
- складати план і програму науково-дослідницької роботи;
- самостійно добирати та застосовувати методи для проведення емпіричного психологічного дослідження;
- визначати середньогруповий показник, здійснювати відсотковий, кореляційний та однофакторний дисперсійний аналіз;
- формулювати висновки за результатами теоретико-емпіричного дослідження дослідницької роботи та оформляти їх згідно з вимогами, що висуваються до такого виду робіт;
- розробляти постер і мультимедійну презентацію за результатами науково-дослідницької роботи.

У вихованців мають сформуватися такі компетентності:

- здатність оперувати поняттєво-категоріальним апаратом у галузі психології;
- вміння аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми;
- використання валідного і надійного психодіагностичного інструментарію;
- здійснення пошуку наукової інформації у галузі психології з різних джерел, у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення різноманітних завдань;
- здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження;

- здатність працювати в команді над виконанням поставлених завдань, навички міжособистісної взаємодії;
- толерантне ставлення до соціальних, етнічних, конфесійних та культурних відмінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан С. К. Наукова робота в МАН (методичні рекомендації до її написання й оформлення). Луцьк : ЦНТТУМ (МАН), 1995. 25 с.
2. Гриценко Т. Б. Етика ділового спілкування. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
3. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
4. Копець Л. В. Психологія особистості. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 458 с.
5. Малімон Л. Я. Наукова робота з психології (методичні рекомендації до її написання й оформлення). Луцьк : ЦНТТУМ (МАН), 2005. 25 с.
6. Маноха І. П. Психологія потаємного «Я». Київ : Поліграфкнига, 2001. 448 с.
7. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2001. 487 с.
8. Опитувальник Р. Кеттела. *Психолог*. 2002. № 15 (15). С. 10–17.
9. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. Київ : Академвидав, 2003. 448 с.
10. Павелків Р. В. Загальна психологія : підручник. Київ : Кондор, 2002. 576 с.
11. Психологія : підручник / за ред. Ю. Г. Трофімова. Київ : Либідь, 2001. 560 с.
12. Саннікова О. П. Феноменологія особистості : вибрані психологічні праці. Одеса : СМІЛ, 2003. 256 с.
13. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту. Київ : Нора-Друк, 2003. 298 с.
14. Щербан Т. Д. Психологія навчального спілкування. Київ : Міленіум, 2004. 346 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Боровець Олена Віталіївна	керівниця гуртка «Педагогіка» Рівненської Малої академії наук учнівської молоді, кандидатка педагогічних наук, доцентка
Заїка Тетяна Петрівна	методистка відділу програмно-методичного забезпечення Національного центру «Мала академія наук України», кандидатка філософських наук, старша дослідниця
Зоря Галина Сергіївна	керівниця секції «Теорія та історія медіа» відділення суспільних комунікацій Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді», редакторка I категорії міжкафедральної навчально-поліграфічної лабораторії Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Іващук Антоніна Анатоліївна	керівниця секції «Реклама і зв'язки з громадськістю» відділення суспільних комунікацій Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді», завідувачка кафедри реклами і зв'язків з громадськістю факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету, кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка
Кузьма Тетяна Миколаївна	керівниця гуртка «Правознавство» Рівненської Малої академії наук учнівської молоді, кандидатка історичних наук, доцентка
Лівандовська Любов Миколаївна	заступниця директора з навчально-виховної роботи Рівненської Малої академії наук учнівської молоді
Соловей Антоніна Володимирівна	керівниця гурткової роботи Сумського територіального відділення Малої академії наук учнівської молоді Комунального закладу Сумської обласної ради — обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Сухомлин Ольга Юріївна	завідувачка відділення суспільних комунікацій Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді», доцентка кафедри кіно- і телемистецтва Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидатка наук із соціальних комунікацій
Тернавська Людмила Володимирівна	заступниця директора з навчально-методичної роботи Комунального закладу «Сумський палац дітей та юнацтва», керівниця гуртка
Федотова Тетяна Володимирівна	керівниця секції психології Комунального закладу «Волинська обласна Мала академія наук», доцентка кафедри загальної та клінічної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидатка психологічних наук
Чаловська Марина Вікторівна	керівниця наукової секції «Основи журналістики» Комунального закладу «Мала академія наук учнівської молоді» Херсонської обласної ради, спеціалістка вищої категорії, вчителька-методистка
Шокало Юлія Миколаївна	завідувачка гуманітарного відділу Рівненської Малої академії наук учнівської молоді, кандидатка історичних наук, доцентка
Щепанський Віталій Вікторович	старший науковий співробітник відділу наукової освіти та порталних рішень Інституту прикладних систем управління НАН України, методист відділу міжнародних освітніх проєктів Національного центру «Мала академія наук України», кандидат філософських наук

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дослідницько-експериментальний напрям

Філософія та суспільствознавство

2-ге видання

Редагування О. Б. Степанюк
Верстання Л. В. Северенчук
Дизайн обкладинки О. А. Чекановська

Формат 60×84/16. Папір офс. 80 г/м².
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 13,95.
Наклад 300 прим.

Видавництво: Національний центр «Мала академія наук України»,
Кловський узвіз, буд. 8, м. Київ, 01021
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6999 від 04.12.2019

